کۆشەی پەروەردەی فەرکاری لە هەرێمی کوردستان ڕەخنە و ئەلتەرناتیف ... کاوە جەلال

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە بۆ فەرماتی پ د ف کلیکی ئێرە بکەن .....

پێشگوتن

ئەم سەرەتا لە پرسیاری پەروەردەی فەرکاریدا لە کوردستان دەکوێنە بەردەم پرسی "تێگەیی"، چونکە گرچی ئەم واژەکانی پەروەردە و فەرکاری وەک دوو تێگەی پەروەردەناسی (پەداگۆگیک) بەکاردەهێنین، لە سەرەتای ئاوە بە وردبوونەوەی هەزری لە کۆشەی پەروەردە دەبینین، کە پەروەردە، وەک پێگەیاندنکی مرۆڤخوازانەی تاکی فەرخواز، لە کوردستان نییە، بەڵکو ئاو شێوازە سەروەرە کە ئەم ناوی دەنێین "خوێندنی تراديسیۆنی".

بە هوونکردنەوەی کۆشەی فەربوون و فەرکاری هاوە دەدەین بە شێوەیکی ڕەخنەیی بچینە نێو کۆشەی خوێندنی تراديسیۆنیەوە، لەڕشدا بە تاکە شێوازی وەرگرتنی زانستکان دەگەین کە بریتیە لە "دەرخکردن". لە لەبەر ئاوەی لە پرسەی وانەبێژیدا هەمیشە دوو تاوەری مامۆستا و خوێندکارمان هەن، ئاوا هاوکات پێویست دەبێت لە نێو خەریکبوونە ڕەخنەیەکدا خودی "مامۆستا" بپشکنین، لەڕشدا پرسەی سۆسیالیزاسیۆن (بەکۆسکردن)ی تاک لە نێو کۆمەڵدا چاکترین دەرچەیە بە ئاوەی لەوەی هەنگاو بە نێو ئەم کۆشەیە بنەین. وەرگرتنی ئەم هەڵوەستە گونجاوە، چونکە سۆسیالیزاسیۆن، کە سەرەتا لە نێو خێزاندا بەگەڕدەخرێت و پاشان، لە پاڵ خێزاندا، لە نێو دامەزراوە فەرمیەکانی وەک خوێندنگە و زانکە بەردەوامیی پەدەدرێت، تەنیا مندالان و گەنجان ناگرێتەوە، بەڵکو، لە هووی سۆسیالپسیکۆلۆژیەوە کەسانی کامێش بەدرێژایی ژیانیان دەگرێتەوە. کاوەتا مامۆستا خۆی بە نێو ئەم پرسیەدا دێت بووە و هاوکات خۆی هەشتا لە نوێدا دەبینێتەوە. ئەم لەم ڕوانگەوە دەتوانین پێوەندیەی بەرێیی و ئاڕاستەیەکی، بەڵام تەنانەت وشکەهێنراوەکی نێوان "مامۆستا" و "خوێندکار" بە چەشنێک هەبووشێنینەوە، کە لە ڕوانگەیدا مامۆستا بخەینەوە نێو ئاو دۆخە کە ئاو تێیدا جارەی خوێندکار بووە و لەسەر هەمان ڕەسای دەرخپەکردن "مت" کراوە.

لە بەبەر دانوستاندنی "زمانی کوردی" ناتوانین بە پوختی لە وەتامی

کۆشکانی خوێندن لە کوردستان نزیک بکەوینەوە. ئەم لێرەدا دەکەوینە بەردەم بەدواوشک: زمانی کوردی خۆی بووە بە بەربەست لە بەردەم فێربوون و ئاوەڵابوونی هۆشکییانەی خوێندکاراندا، ئەمش لە لایەک بە دواکەوتوویی زمانی کوردی دەگەیەنێتەوە، واتا بە ئەو هەقیقەتە کە زمانی کوردی دەرەقەتی زانستکان نایەت، لە لایەکی دی بە شێوانەدنی زمانەکە لە لایەن زمانناسانی قەدیمییەوە دەگەیەنێتەوە، کە لە ڕوتی هزرینیاندا بە ئارەبی و کارکردنیاندا بە کوردی کەووتونەتە سەر لێژییەکی زمانەوانی لە نێوان زمانی کردارییانەی/قسەکردنی ئارەبی و زمانی ناتورالیستیی کوردیدا، لەڕشدا لەبەر ئەوەی بکوردی نەهزریون، ئەوا نەیان توانیوە واژە و تێگەی زانستییەکان هەبهێنجن، بەکو بە دەشداماوی بە "شتێک" گەیاون تاکو بە کوردی بەرانبەر واژە ئارەبییەکە دایبنێن.

لە ئەم تەوژینەوەیە، وەک چەن ناونیشانێکی ئاماژەی بە داوە، تەنیا ڕەخنەیی نییە، بەکو هاوکات ئەلتەرناتیڤێک لە ڕوانگەیەکی دیالێکتیکییانەی فەرکاریی و دەهێنینە پێشەوە و لەژێر ناونیشانی "پەروەردەی فەرکاریی نوێ"دا دیاریی دەکەین. کاتێک بەخۆکردنی ترادیسیۆنی تەنیا کەسێتیی منداڵ (1) و هۆشی خوێندکار سست دەکات، ئەوا پەروەردەی نوێ هەوڵێکە بە پێگەیاندنی منداڵ (و گەنج) وەک مرۆڤ و فەرخواز، کە ئیدی بتوانێت خۆی بناسێت و هۆشی خۆی بە شکۆفەپێدانی نوخوازی (فزوولییەت) ببزوێنێت. لەم ڕوانگەیەوە پەروەردە، بە پێچەوانەی بەخۆکردن و دەرخپەکردن، بریتییە لە ڕاهێنانی لایەنە مرۆڤی و هۆشکییەکانی کەسی تاک. ڕاهێنانی مرۆڤی لەوەدایە، کە هەوە دەدرێت فەرخواز بە توانستە مرۆڤییەکانی خۆی بناسێنرێت؛ ڕاهێنانی هۆشکی لەوەدایە، کە دامەزراوە فەرمییەکانی وەک خوێندنگە و پەیمانگە و زانکۆ، بابەتکانی وانە و شێوازی وانەبژی بە ئامانجی فەرکارییەوە ڕێکدەخن.

لەم نووسینەدا، بگوڕی پرسیارە بابەتکراوەکان، واژەکانی مامەستا و فەرکار، خوێندکار و فەرخواز، خوێندنگە و فەرگە، بکارهێناون. ئەم بکارهێنانە لە شێواویی هزر یان حەزی گەمەی زمانەوانییەوە نەهاتووە، بەکو واژەکان لە جێی بە خۆ تایبەتی نووسینەکەدا دەردەکەون و ئەمش بە واتای ئەوان توخمی خەریکبوونە ڕەخنەییەکە پێکدەهێنن.

1- خوێندنی ترادیسیۆنی، یان: بەخۆکردن و دەرخپەکردن

بە ئەوەی لە کۆشەی خوێندنی ترادیسیۆنی نزیک بکەوینەوە، چاک دەکەین کە سەرەتا ڕوو بکەینە پرسەی سۆسیالیزاسیۆن (بەکۆسکردن)، واتا پرسەی خۆشکردنی منداڵ بەو مەبەستە کە لە سەرەنجامدا ببێت بە ئەندامێکی چالاکی کۆمەڵایەتی، ئەوجا وەک ئەم کەسە چالاکە

بتوانێت نەرم (پەوار) و بەها کۆمەڵایەتییەکان بە ویستی ئازادی خۆی بڕەمبهێنێتەوە (2). لە بنەڕەتدا چەقی گرفتانی کۆستیی منداڵ هەمیشە لانەو ئاو پرسیاری سۆسیالیزاسیەندایە، کە سەرتا لانەو خزاندا دەتەگەڵ، لەرشدا بێندین بە جیهانبینیی دایک و باوک و شەوازی بەخۆکردنیان، کە پێکەوە کاریگەریی دەروونی لەسەر منداڵ دەنوێنن. کاتێک دایک و باوک لە ڕوانگەی هەزر و تێواینی جیهانییانەوە هەوڵ دەدەن منداڵەکەیان بکەن بە ئێندامێکی چالاکی کۆمەڵ، ئیدی لەو ڕووتەدا جیهانبینیی خۆیان بەو ڕێیەوە بە منداڵ دەگەیەنن. هەروەها لە جیهانبینیی تایبەتی دایک و باوکەوە شەوازەکانی سۆسیالیزاسیۆن دەکەونەوە: خەزانێکی کراوە یان هەیپاڕەز (کەنزەرقاتیف)، جا دەوڵەمەند بێت یان هەژار، شاریی بێت یان گوندی، لە هەبوونی خۆیەوە ڕێگەک دەنوێنێت و شەوازی خۆشکردنی منداڵ بەردەخات، لەرشەوە کاریگەر دەبێت لەسەر جۆری چەبوونی ئەو تاکەکەسە کە لە داهاتوودا وەک کردارنوێنێکی کۆمەڵایەتی دەردەکەوێت.

لە سۆسیالیزاسیۆنی منداڵ کە سەرتا لانەو خزاندا بەردەخرێت، لە تەمەنێکی تایبەتیی منداڵەوە لە لایەن دامەزراوەی فەرمیی دەوڵەتیشەوە، واتا باخچەی منداڵان و خوێندنگاکانەوە، لە ئێستەدگیرێت. لە نەو ئەم پرسیارەی سۆسیالیزاسیەندا نەک تەنیا منداڵ، بەڵکو هاوکات کەسی سۆسیالیزەکار هەیە، واتا مامۆستا، کە ئەویش خۆی سەرتا بانەو پرسیارێکی سۆسیالیزاسیەندا بێت بووە. لە پرسیارکە سەرباری جیاوازیی نەوەیی "نزیکەی" هاوشەوەیە، چونکە لە کۆمەڵی هەیپاڕەزی کوردیدا دەرفەتی "گەڕان"ی کەسی نییە، بەڵکو لەم کۆمەڵدا کۆستیی سۆسیەکولتووری هەتا ڕادەی شیان بەرهەم دەهێنەرێتەوە(3). بەیە بەردەوام ئەو کۆشە کرێکیانە لە بەردەمماندان، کە لە کاتی دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقەوە لە ئارادا بوون: خۆشکردن بە بەرهەمهێنانەوە، یان دانانی قەناغبەینی خوێندنگەیی وەک پێشکەوتنی خوێندکار ئەوجا لە کۆتاییدا گەیشتن بە "بەوانامەیەک"، کە دەشێت بەوانامە بێت وەک "مەڕۆتی کارکردنی مامۆستایی".

لەم ڕوانگەیەوە ئەم تێکچێنەکمان هەیە لە نێوان کۆستیی تراديسیۆنی لە لایەک، شەوازی وانەبێژی و ڕێکخستنی بابەتکانی وانە لە لایەکی دی. لە سەرهەڵدانی کۆستیی تراديسیۆنیدا لە لایەک تێگەئەزلییەکانی ئایین خوێنەن، واتا تێگەکانی "گەورە" و "بچووکی"، "ئەجری دایک و باوک"، "کەس وەک کەرتەکی گرووپ"، و هتد؛ لە لە لایەکی دی وانەبێژی و دانانی بابەتکانی وانە دەڕێنە نەو تەوری کۆستیی تراديسیۆنییەوە، چونکە ئەوە کەسی خۆشکراوە، کە وەک مامۆستا (یان پسپۆر) نەک تەنیا خەریکی وانەبێژییە، بەڵکو هەروەها بابەتکانی وانە هەڵدەبژێرێت و دەیان نووسێت، ئەوجا دەوڵەت بەسەر خوێندکارانی خوێندنگاکانیدا دەبشتەوە. ئەم کۆستییە، کە بەهەی خۆشکراوییە تراديسیۆنییەکەیەوە ئاسیەکی سنووردارە هەیە، تەنیا

ئەو شتەی پێ دیاری دەکرێت و هاوکات دەخوازێت تەنیا ئەو شتە بە نووسین دیاری بکات، کە لەنێو مەودای ئاسەی خۆیدایە. گرنگترین کێشەی ئەم کۆستیە بریتییە لە نەبوونی ئاگایەکی ڕەخنەیی لەبارەی ئابووردووی کۆمەڵایەتی و ژینگە سەردەمییەکەی، بۆیە دانانی بابەتەکانی وانە یان یەکلایەنی و کەلەندارە (بەتایبەتی لە وانە هەشکییەکانی وەک مێژوو و کۆمەڵناسی و هتد)، یان لەو بابەتانەدا هەرێنی ئیسلامی-خەرهەڵاتی بەرجەستە دەبێت، واتا دانانی بابەتەکانی وانە بەزەریی ڕەکخستنەوەی ئەو زانستانەیە کە لە وەڵامدانەوەی سەریانهەڵداوە. پاشان ئەم بابەتانە کە لە کتێبەکەراون، بە کوردی وەردەگێڕێن. بەگومان ئەو کتێبە خوێندنگەییانەش کە "مامۆستایانی یان پسپۆرانی شارەزای" کورد دەیاننووسن، لەنێو هەمان شێوازی هەرێندان، هێندە نابێت کە نووسراوە ئارێییەکان داشتنکی زمانەوانییانەی پوخت و ڕەوانیان هەیە، لە لە نووسراوە کوردییەکاندا بەدگمەن پوختیی داشتن و لەگیک دەردەکەوێت، جگە لەوە نەک تەنیا پێن لە هەڵەی ڕێزمانی، بەڵکو تەنانەت پێن لە هەڵەی تایپ، ئەوجا بەو هەموو هەڵەیەوە دەدرێن بە خوێندکاران.

لە ئەو هەروەها کۆستیی تراديسیۆنییە، کە وەک "هەڵگر"ی وانەبێژی چالاک دەبێت. لە ئەم کۆستییە بەزەریی لە ڕێژەدا بە پیشەی دیکەوە، وەک ئەندازیاری و پزیشکی، یان فەڵاشی و دوکانداری و پینەچێتی و هتد، پیشەکەی دەنرخێنێت، واتا ئەو زەر دەشێت خواستی پەگەیەکی باڵاتری وەک ئەندازیاری یان پزیشکیی هەبوو بێت، لە بەهەی ئاستی کەنمرەوە نەیتوانی بێت پەی بگات و پاشان بەناچاری پەگەی مامۆستایەتیی هەبژاردبێت. بەگومان ئەمە ناتوانین نکۆی لە بەهای ئەبژێکتیڤیانەی پەگە سەیالەکان بکەین کە هەردەم لە لایەنی خەیانەوە ڕێزی کۆمەڵایەتی و ناساندن بە پەگەداران مسۆگەر دەکەن، لە گەڕ ئاستگەرایانە هەوە بە بەدیهێنانی ئەو پەگە سەیالانە بدرێت، ئەوسا زەر دەشێت وانەبێژی وەک ئەرکێکی چێژبەخش و ئەخلاقی و گوزەران دابینکەر واتای لاوکی وەربگرێت یان تەنانەت وەرینەگرێت. ئەمە لە هەرەمی کوردستان هەردوو ڕەوش لەگەڵن: دەشێت لە ڕووی سوننەتییەوە هەشتا کارا بێت، لە هەروەها زەرتر دەشێت ئەنجامدانێکی ناچارکی و یەکجار ڕواڵەتییانە بێت، بە نموونە لەو شوێنەدا کە زەر مامۆستای زانکە یەک وانەیان لە ساڵێکی خوێندندا بە یەک تاکە "مەلزەمە"ی پازدە تا بیستوپێنج لاپەڕەیی "بڵێدەکەن". بە گشتی مەرکی ئەم کارە تراديسیۆنییەی مامۆستایەتی ئەوەیە، کە کۆستییەکە (لە زانکە یان پەیمانگەی مامۆستایان) هەمیشە وەک بەرهەمهێنەرەوەی بابەتەکانی "وانە" هەوەی گەیشتن بە مەبەستکەی دەدات، کە وەک گەتمان سەندنی پەگەی مامۆستایەتی و ناساندنی کۆمەڵایەتییە. مامۆستا خۆی وەک "پیشەدار"ێک (خاوەنی میهنەیەک) دەبینێت، لە بە جیاوازییەکەوە لە پیشەگەری دەستی، کە ئەو بە کاری سەر و دەست بەرهەم ناخاتەوە، بەڵکو تەنیا بابەتە نووسراوەکان بە

خوێندکاران دەگەیەنێت و دەوێتیش بۆ ئەم کارەی مووچەی بەیوتوو (4).

بەرهەمهێنانەوەی ئەم شێوازە خوێندنگەیی هاوکات بوونی دەبێتەوە، کە خوێندکار نەک فێربوون، بەڵکو دەرچوون لە تاقیکردنەوەدا بە پشکۆتن دادەنێت، بەیە ئەو خەی تەنیا یان بەزاری بە تاقیکردنەوەکان هیلاک دەکات، ئەوش نەک لەسەر بناغەی تێگەیشتن لە بابەتەکان، بەڵکو لەسەر بناغەی ئەو تاکە شێوازە کە مامۆستا دەیناسێت و ئەوی پێناساندووە: دەرخکردن. مامۆستا ئەو کەسە دروست دەکات، کە گەرەکە لایەنی کەم لە کاتی خانەنشینبوونی خەیدا جێی بگرێتەوە.

1-1 بەخەوکردن بە "خوێندن"

ئەمە لە کوردیدا واژەی بەخەوکردن چە بە مرۆڤی منداڵ و چە بە باڵندە، بە نموونە مریشک، بەکاردەهێنین. بەخەوکردن بەزاریی هەوەدانی کامڵکانە بە تەرکردن و پاراستن لە سەرما یان گەرما، هەروەها، پێویست بە منداڵەوە، هەوەی پاراستنە لە کارەساتکانی ژیان. لە بەخەوکردن لە هەردوو ڕووشدا بە مەبەستی بەرهەمخستنەوە ئەنجام دەدرێت: بەخەوکردن لە حاڵەتی مریشکدا بە مەبەستی هێلکەکەی یان گۆشتکەیەتی، لە حاڵەتی مرۆڤی منداڵدا، وەک خۆشکردنکی تراديسیۆنی، بریتیە لە لاسایکردنەوە و بەرهەمهێنانەوەی ئەو پێوارە (نەرم) و بەهایانە کە لای خەزان و کەمەگەی هەیپارێز سەرەڕن. بەخەوکاران هەوڵ دەدەن بەو ڕێیەوە پێوارە و بەهاکانیان، خوو و نەریتکانیان، بپارێزن. لە لەبەر ئەوەی پێوارە و بەهاکان، خوو و نەریتکان، سوننەگرایانە پێناسە کراون و وەک ڕێنومای نەشیاوی پرسیارلێکردن دانراون، ئەوا کەسی تاک ناچار دەکرێت خەی بخاتە ژێر ڕکەفیانەوە، تاکو ئەوەی لە دەربچێت کە بەخەوکەران دەیخوازن: کوڕکی یان کچکی پاشپاتکەرەوەی ئەو بەها و خو و نەریتانە کە کەمەی هەیپارێز لە پێناوی پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی کەمایەتیدا ڕایاندەگرێت (5).

لەم جیهانبینییەوە نەک تەنیا بابەتکانی خوێندن دادەنرێن، بەڵکو هەروەها پێناسەی کارە زانستییەکان دەکرێن، ئەمەش بە چەشنێک، کە ئیدی هەروەک زانست بریتی بێت لە وشەی ڕیزکراوی نێو ڕستە، ڕستەکانیش بوونکی ڕەهای ئەبژێکتیڤیان هەبێت و ئەو زانستە نەشیاوی پرسیارلێکردن بێت، مرۆڤیش تەنیا بتوانێت بەهەی ڕەهایەتییەکەی زانستەوە ڕواڵەتییانە وەری بگرێت. لەم ڕوانگەیەوە بەخەوکردن لە بواری دامەزراوەییدا (خوێندنگە) بە چەشنێک، کە کۆان و کچان وەک خوێندکار دادەنرێن و بەزەر خشە دەکرێن بە ئەو شتانە کتومت بدەنەوە کە مامۆستایانی بەخەوکەر وەک وانەی نەشیاوی پرسیارلێکردن دەیانخزێننە هۆشیانەوە، پاشان لە تاقیکردنەوەکاندا بەی وانە خزێنراوەکان بە نەو هۆش دەپشکنن. کەواتە تێگەی خوێندن بەڵکوت نییە و ئاماژە بە شێوازکی تایبەتیی هزرین دەدات.

خوێندن، کە بە مەل یان مەلای قورئانخوێن و خوێندکار بەکاردەهێنرێت، دانەوێی کتومتی ئەو بابەتەیە کە وەک بنەمایەکی نەشیاوی پرسیارلێکردن دانراوە.

ئەمە لەم شێوازە باوەی بەخۆکردندا تێگەی "دەرخ" یان "حیفز"مان هەیە و بناغەکەی بۆ ئایین دەگەڕێتەوە (6). لە گەڕەکە ئەم کێشەیە لە دوو ڕووەوە دیاری بکەین: یەکەمیان لە ڕووی ئایینییەوە، کە بابەتی ئەم نووسینەی ئێرە نییە، دووەم لە ڕووی مەدلی خوێندنەوە. شێوازی دەرخکردنی بابەتە نووسراوەکان تاکە مەدلی خوێندنە لە خوێندنگاکاندا. لە بۆ ئەوەی لەم کێشە تووخمییەی خوێندن نزیک بکەینەوە، دەبێت بپرسین، کە چۆن و لەکوێوە بووە بە مەدلی خوێندن.

ئەمە لە سەرەوە لەتەک کێشەی سەسیالیزاسیۆنی نەوییدا، واتا هێنی مامەستا و خوێندکاردا، خەریک بووین. لەم ڕوانگەیەوە پێویستە بەرەو پاش بگەڕێینەوە بۆ کاتەکانی دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق لە لایەن بەریتانیاوە. ئەمە لەڕەدا لە لایەک بەینەکی قەناغیمان لە شێوازی خوێندنی ئیسلامی بەگشتی و عوسمانی بەتایبەتی هەیە، لە هاوکات درێژەپێدانی هەمان مەدلی خوێندنی خوێندنگەیی دەبینین. بە پتر نزیککەوتنەوە لەم کێشەیە دەبێت سەرەتا جەخت لەو هەقیقەتە بکەین، کە دەوڵەتی عێراق دامەزراوی دانیشتوانکەی ئەمەی نەبوو، بەڵکو زلهێزێکی مەدەرنی دەرەکی دایمەزراند، کە نەک تەنیا سیستەمە سیاسییەکەی خۆی، بەڵکو سیستەمی فەرکارییەکەی خەیشی بە زانستە مەدەرنەکانەوە، وەک سەرەتە / نموونە بە دانا و ئەوجا سەپاندی. کەواتە پێویست بوو خوێندنگەی نوێ بە مندالانی هاوڵاتیانی ئەم دەوڵەتە نوێیە بکرێنەوە. لە سەردەمی دەسەڵاتداریی عوسمانیدا ژمارەی خوێندنگەکان زۆر کەم بوو، هەروەها لەو خوێندنگانەدا تەنیا مندالانی ئەفەندی و فەرمانبەرانی حکومەت دەیانخوێند (7). گەر بگەڕێتەوە بۆ ئەوانین، ئەوا دەبینین کە مامەستابوون تایبەتمەندیی ئەو کەسانە بوو کە وەک شاگردی ئایینی لەسەر بنەمای دەرخکردن پێگەیشتبوون و پاشان پێگەی مامەستای ئایینییان سەندبوو. کەواتە لە کوردستان لەپاڵ خوێندنگەی ئوسمانیدا، "بەتایبەتی" تراديسیۆنەکی خوێندنگەیی ئایینی لە حوجرە و خانەقاکاندا سەرەڕ بوو، کە پاشان، لە ڕووی وەرگرتنی شێوازی بابەتەکانی فەربوونەوە، سووک و ئاسان لەنەو خوێندنگەی فەرمیی نوێدا درێژەی پێدرایەوە. لە هەردوو ڕووەوە، چە لە وەرگرتنی تێکستە ئایینییەکان و چە لە وانە خوێندنگەییەکاندا، "دەرخکردن"، "دەرخێکردن" و "حیفزکردن" (یان بە زمانی گشتیی خەڵک: "لەبەرکردن")، کە سێ وشەی جیاوازن بە یەک تێگەن، بریتی بوون لە شێوازی "بەینی" پلە دانراوەکانی خوێندن – "بەین" نەک پێگەیشتن. ئەم شێوازە سەرەڕە خوێندنگەییە هەتا ئەمڕۆ لە لایەن مامەستایانەوە پارێزراوە و نەوە بەدووی نەوەدا بەرهەمی دەهێننەوە.

ئەمە لە پرسەی دەرخکردندا دوو تەوەرمان هەیە: یەکەم، نووسراوی

سەر کاغەز، کە هەڵگرتنی پێدەرێت، دووەم، خوێنەرەوەی چەندپاتکەرەوە. لە کۆشکرێکیەکەی ئەم دوو تەوەرە لێوەدایە کە ئەو خوێنەرەوەیە هەڵگرتنی بە نووسراوی سەر کاغەز دەدات (لە ڕووی خوێندنەوە گەرەکە پێی بدات!)، واتا خوێنەرەوە بکەرێکی هەڵگرەوە نییە، بەڵکو بەندەیەکە و خێی دەخاتە ژێر کۆفی نووسراوەکەوە: چۆن پیاوی ئایین لە ناخەوە لە بەردەم قورئاندا دەچەمێتەوە و هەدی هەدی ئەو بابەتە، کە ئەو نەشیاوە بتوانێت بیخاتە ژێر پرسیارەوە، دەخزێنێتە نەو هەشی خەیاڵەوە و دەرخی دەکات، بە هەمان شێوە خوێندکاری خوێندنگەی مامۆستا لەتەک نووسراوە دانراوەکانی بەردەمیدا دەکات. خوێندکار لێرەدا کەسەکە، کە هەر نووسراوێک وەک وشەی تەمارکراو، واتا لە ڕووی فیزیکییەوە بەدەر لە ڕووە سایکۆلۆژییەکەی(8)، دادەنێت: دەیکات بە "شت"، ئەوجا ئەرکی خێی لە دەرخکردنیدا دەبینێتەوە، پرسەکەش بە چەشنێکە، کە خوێندکار ڕستە بەدووی ڕستەدا، ئەوجا لە سەرتاوە و لەتەک ڕستەیەکی پاش ئەواندا و هتد، ئەو شتە تەمارکراوەی سەر کاغەز چەندپات دەکاتەوە و لەنەو هەشی خەیدا بەرجەستەی دەکات، لێرەشدا دەبێت هەشی لە لای بێت، تاکو ئەو بابەتە لە ئاگایی ئەو دەرنەچێت و لەبیری بچێتەوە، لە ئەمەی هەموو کات پەیدا دینایێت، بەیە، بەتایبەتی لە ساتەکانی پێش تاقیکردنەوەدا، نووسراوەکە بە پشکاوی دەخوێنێتەوە، تاکو بەو ڕادەیەوە هیچ نەبێت بتوانێت بەڵکی ڕستە بەرجەستەنراوەکانی نەو هەشی هەتا کاتی تاقیکردنەوەکە لەنەو زاکیرەیدا ڕابگرێت، کە ڕەنگە (!) بەی ببێت بە بەردەبازی پێینەوە بە قۆناغێکی باڵاتری خوێندن.

لەم ڕوانگەیەوە ئەمە فەرخوازمان نییە، واتا کەسەک کە خوازیاری فەربوونە، بەڵکو خوێندکارمان هەیە، کە لەبەر ئەوەی نووسراوی نەو کتێبەکان وەک وشەی تەمارکراو دادەنێت و ئەرکی خێی لە دەرخکردنیاندا دەبینێت، ئەوا ڕەخنەیانە ناکۆکەتە پرسیار لەبارەی ناوەرۆکی بابەتە نووسراوەکان، یان لەبارەی ڕووە سایکۆلۆژییەکەی وشەی نووسراو. خوێندکار ناتوانێت هزرینەکی بەم چەشنە بەربخات، چونکە لە سەرتاوە فێرنەکراوە. خوێندکار ئەوەی لەبیر براوەتەوە، کە وشەی تەمارکراو لە پیت پێکدێت و پیت هەمای "دەنگ"ـە، واتا هەمای ئەو دەنگانەیە کە ئەو خێی وەک منداڵ دەریبڕیون و سەرەتا بە ئەو واتایان هەبووە. هەر بۆیە ئەو نەڕیزی بە دەربڕینی خێی هەیە و نە دەتوانێت لە دەربڕینی کەسانی دی وردبێتەوە؛ بەڵکە ئەو تەنیا وەک کۆمەک یان کچەک سووک و ئاسان دەدۆزێت: بە هەوڵەری، سڵەمانی، دەهەکی، هەڵبجەیی یان پشدەری و هتد. ئەو گەر تەنانەت لە ئایندەدا، لە پلەیەکی باڵای خوێندندا، هەوڵستەکی توژڕیانە وەربگرێت، ئەوا لەسەر ڕەسای هەمان تراديسیۆن، کە ڕەسای ڕەهایەتیدانە بە بابەتە نووسراوەکان، دەکەوێتە "نووسینی بەحسەکی" (9)؛ لە ئەم کارە هەمیشە کورتهێنە، چونکە ڕەهایەتی بە بابەتەکانی دەدات، کە بگومان هەوڵستەکی چەوتە، چونکە نەشیاوە

ئەو بابەتانە ڕۆحا بن، بەکو هەمیشە پێوەندیدارن و بناغەی ئاڕاز و هەملایەنی و تا ڕادەیەک نادیاریان هەیە، کە خوێندکار دەبێت بیبان دەزێتەوە و ئەوجا لێیان بکۆڵێتەوە. لە ئەو هەرگیز ناتوانێت خۆی وەک کەسێتییەکی لێتوژڕاوە هەمن بکاتەوە و ببێت بە بکەرێکی هەملایەنی، لەڕشدا هەر وشەیەک لە ڕووی جیاوازەوە بگرێت، ئەوجا ستە بەدووی ستەدا بکەوێتە دانوستاندنی ناوەڕۆکی ستەکانی، یان بگەئاسا بابەتکان وەربگرێت و کرکەکانیان بە شێوەیەکی ڕۆخنەیی بپشکنێت، لەڕشەوە پرسیار هەبهەنجێت و پرسیارەکان ئاستەی بابەتە نووسراوەکە و خودی خۆی بکاتەوە، پاشان بیبان کات بە بابەتی دانوستاندن لەتەک "مامستا"دا. لە گەڕ لەم لایەندا ڕۆشی شاز هەبێت و فەرخواز لەبریی خوێندکار کاریگەر بێت یان بکەرێکی زانستی لە زانکۆ دەربکەوێت، ئەوا ئەو هەشتا هەر ناوەڕێت ڕێگەی فەربوونی خێیی ئاوڕا بکات، چونکە دەترسێت کە مامستا بیشکنێت یان کینی لە هەبگرێت و "دەری نەچنێت". جەنابی مامستا خۆی لەسەر شەوازی دەرخەکردن بەخۆکراوە و ئامادە نییە بە هیچ شێوەیەک لە ڕێگەی تراديسیۆنیی خوێندنگەیی لا بدات.

لەنەو هەمان شەوازی خوێندنەوە مامستایانی نوێ "دەنە ئاراوە". ئەوان تەنیا دەتوانن ئەو بابەتانە بە خوێندکاران بگەیەنن، کە لە "پێیمانگەی مامستایان" یان لە "کۆلێژی پەروەردەی زانکۆکان"دا وەک بابەت وەریان گرتوون، بەبێ ئەوەی هەرگیز بتوانن کەرەسەی وانە وەک کەشەی فەربووون ئاوڕا بکەن. هەیکەی ئەم لێوەدایە، کە مامستایان خەشەویستییان بە "پێیڤ" و هەشی ئاوڕاکراوی نەو تێکست نییە، بەکو مامستایەتی وەک پیشەیەکی موچەمسۆگەر دەبینن، کە بەڕێوەبەرێکی کەمایەتییان بردەتەوە. بەیە ئەوان تەنیا بەو بابەتانە کار دەکەن، کە وەک بابەتی وانە تەرخان کراون – ئەم لە بنەتەدا پێناسەی تێگەی مامستایە. ئەو وەک پیشەگەرێک، کە موچەیەکی مسۆگەری هەیە، کارێک ئەنجام دەدات کە کەمایەتییانە دیاری کراوە و ئەویش خۆی وەک کەسێکی سەسیۆکولتووری پێی ڕازامەندە، هەر بەیە ئاسەی زانینی سنووردار و ناتوانێت لە خۆی وەک فەرکار تێبگات، ئەوجا ببینێت کە ئەو وەک ئەم فەرکارە کەوتەتە بەردەم زەرووڕەی فەرخوازیی خودی خۆی. مامستا بابەتکانی وانە لە ڕۆحایەتییاندا، وەک شت، بە خوێندکاران دەگەیەنێت و هاوکات داوای بەگەڕاندنەوەی ئەو بابەتە ڕۆحایانەیان لە دەکات.

1-2 خەشەکردنی تراديسیۆنی و زمان

ئەرکی مامستا لە خەشەکردنی تراديسیۆنیدا گەیاندنی زانستە وەرگیراوەکانە، لەم ڕووەشدا خوێندکاران ناچار دەکات ئەو بابەتە گەیەنراوانە بخوێنن. ئەم لەڕەدا نەک تەنیا کەسێتییە سەسیۆکولتووریەکەی مامستا و درێژەپێدانی شەوازی دەرخەکردنمان هەیە، بەکو هەروەها، لە ڕووی جوانناسییەوە، "بەسەلیقەیی" مامستا بەرانبەر خۆدەربین و ئەو بابەتانە دەبینین کە بە وشە

لەسەر کاغەز داڕژراون. مامەستا تەنیا وەک کەسکی ئاسایی نەو پەیوەندییە سەرجەمیی کەمایەتییەکان کردار دەنوەنێت، بەبێ ئەوەی لەم پەیوەندییەشدا هەرگیز مەرک و دیالێکتێ ناوچەییەکەی خۆی لەدەست بدات. ئەمە لەڕادا لەنەو توخمیترین کەشەی خوێندنی خوێندنگەییداین، لەڕشدا ئیدی بەتەواوی ئەو هەقیقەتەمان بۆ ساغ دەبێتەوە، کە کاری مامەستایەتی، بەبێی، لە سەرووی ئەمشەوە، نووسینەوەی زانستە جیاوازەکان لەسەر کاغەز، جا ئەوە وەرگێڕانی پلانە خوێندنگەییە ئەرێبییەکان یان دانانی کتێبەکان بێت بە کوردی، تەنیا ئەنجامدانی ئاسپاردەیەک یان "پیشەیەک"ـە، نەک بەجێگەیاندنی پرۆژەیەکی فەرکاری کە کتێبدانەران بە وردی لەی هزریبێتن و بە ئەوپەڕی پەرشەوە بەجێیانگەیاندبێت. ئاخر لەم ڕووشەدا بەووەنی خویا دەبێت، کە پسپۆرانی کتێبدانەر یان کتێبئامادەکەر و مامەستایان کەمترین چەژیان بە "پەیڤ" و هەماکانی پەیڤ، بە وشە و ڕستەی تەمارکراو نییە، ئەمەش لە بنەڕەتدا "هەیکی" سەرکییەکە بە ئەوە کە بەچی کەشە توخمییەکانی زمانی کوردی تا ئەمڕۆ چارەسەر نەکراون. ئاخر گەر بەڵای مامەستایانی زمانەوە، یان بگشتی بەڵای سەرجەم مامەستایانی بەشە زانستییە جیاوازەکانەوە، ئەم کەشە توخمییە هیچ واتایەکی نەبێت، ئەویش چونکە نەکەوتووەتە نەسازییەکەوە لە نەوان داواکارییە هەشکی-زمانەوانییەکانی خەیان و "کوردیی تەمارکراو"دا، ئەوا لای ئەوان هیچ ئاگاییەک بە ئەم کەشەیە و سەرنجامەکانی سەرهەڵنادات.

ئەم بەدەوشە زمانییە لە خوێندندا بە شێوەیەک کەوتەوە، کە "زمانی کوردی" خەی بووە بە کەشە بەربەستییەکەی خوێندن و ئاوەڵابوونی هەشی زانستیانەی خوێندکاران. بە ووڕنکردنەوەی ئەم کەشەیە پەیستە لە دوو هەوش بەوانین: یەکەم، "کوردی" زمانەکی دواکەوتووە (10)، دووەم، "کوردی" زمانەکی شەواوە، یان ڕاستتر ببێژین، زمانەکی شەونراوە.

یەکەم، دواکەوتوویی زمانی کوردی لەوەدایە کە ئەم زمانە "بەدگمەن" دەسوێژی هزرینی مامەستایان (ی قەدیمی و قەدیمیی ئەمڕۆ) بووە، بەکو ئەوان بە ئارەبی، کە زمانەکی دەوڵەمەند و بگشتی بابەتهەنگەوەر، هزریون، ئەوجا لە "هەستی نەتەوەیی" هەندەک کاری هەشکییان بە کوردی ئەنجام داوە، لە لەبەر ئەوەی هزرینەکییان کوردی نەبووە کە لە هەوتیدا واڕێ و تێگەکان هەبهەنجن و بەمەش بەرجەستەیان بکەن، ئەوا لە هەوتی داشتندا بە کوردی کەوتوونەتە سەر لەژیەکی زمانەوانی لە ئارەبییەوە بە کوردی، کە ئیدی سادەیی زمانی کوردی بە ئەوانی پاشپاتکەرەوە بووە بە ئاستەنگ و نەیهەشتووە تێگەیەکی بە ئارەبی چەسپێنراو لە هەمان مەغزای قووڵدا بەکوردی بدەنەوە.

بگومان ڕاستە، کە ئەم لەژیە تەنیا هزری نییە، واتا تەنیا کەشەیەکی مامەستای قەدیمی نەبووە، بەکو هاوکات لەنەو خودی زمانەکانەوە دراوە. لە لایەک زمانی ئارەبی وەک زمانەکی "هەشکی"

کە لە کرداری (ڤەربی) ئابوردووەوە وشە دەسازێنێت، لە لایەکی دی زمانی کوردی وەک زمانێکی "ناتورالیستی" کە بزاڤێکی لە دەرککردنەوە وشە دەسازێنێت، زۆر کەم شیاوی ئەوەن بخرێنە پێوەندیی زمانەوانییەوە، کەواتە زمانی ئارێبی بەم مەرکە دیاریکراوەیەوە ناتوانێت ببێت بە زمانی ستاندارت بۆ شکۆفەی زانستییانەی زمانی کوردی، بەڵکو لەو نەگونجاویە زمانەوانییە ناوبراوەدا زمانی کوردی وەک لاساییکەرەوەی زمانی ئارێبی کارا دەکرێت. ئاخر ئاشکرایە ئەو هەزرە کە دەتوانێت لە "فهم"ەوە "مفهوم" ببات‌ەوە، گەرەکە مرۆڤ زمانفەلسەفەیی لەی تێبگات، نەک وەک هەزانقان و مامۆستای کورد لە بەردەم "فهم"دا دەش دابمێنێت، ئەوجا بە چاوی زۆقەوە لە دەرەوە بەوانێت و لە چمکی کراسی ژنانەوە "چەمک" وەربگرێت!! بەڵگەیەکی دیکە بۆ کارانەبوونی ئاوەز لە هەڵهێنجانی واژە زانستییەکاندا بریتییە لە واژەی "بیرکاری"، کە بە ماتماتیک دانراوە. گەر ئاوەز لەم هەوشەدا کاری بکردایە، ئەوا یەکسەر دەیزانی کە هەموو کارەکی هزری، جا فیزیکی بێت یان پزیشکی، ماتماتیکی بێت یان فەلسەفەیی و هتد، بیرکارییە، لەرشەوە ئیدی ئەو دەرەنجامە دەکەوتەوە، کە بیرکاری ماتماتیک نییە.

بەڵگەکان زۆرن بۆ کارانەبوونی ئاوەز لە وشەسازی یان وشەداتاشیندا. بۆ نموونە قەدیمییەکان نەیاندەزانی "نوقتە" چییە؛ ئاخر گەر ئەویان بزانیایە، واتا متماتیکییانە بهزرینایە، ئەوسا هەرگیز پێیان نەدەکرا واتاکەی لە "خاڵ"ی سەر هەوخساردا ببینن‌ەوە کە "شت"ێکی دیارە بە هەوخسارەوە و مرۆ بە چاو دەرکی دەکات. یان ئەقڵییەتی ئەوان هەر ئەوندە بەی دەکرد، کە "مناخ" (کلیما) بە "ئاو و هەوا"، "اخبار" بە "دەنگ و باس"، "شهر" بە "ناو-بانگ"، "ئیمتحان" بە "ئەزموون"، و هتد وەربگێن. لە ئەمە هەمان ئەو ئەقڵییەتەیە، کە بەڵایەوە ئاساییە ببێژێت: دەم-و-چاو (نەک هەوخسار)، زگ-پە، گەدە-پان، ئاو-دەست-خانە، کشت-و-کاڵ (لەبریی کشتیاری)، گەشت-و-گوزار (لەبریی گەشتیاری)، زانکە (نەک زانستگە)، "قاوەخانەی قەری و پیاوەکە" (کە ناوی "نالی"یە). پاشان ئەم ئەقڵییەتە لە سەرەتای "هەشتاکان" بەدووا‌وە پتر دازنا، کە ئیدی مرۆڤ لە شارەکانیشدا ئەوهای لێهات کە وشەی "نەرەکەر" بە پیاوی ئازا بەکاربهێنێت، هەروەها چیدی جگەرە نەکێشێت و ئاو نەخواتەوە، بنێشت نەجوێت و حەب قووت نەدات، بەڵکو "هەمویان" بە هەمان شێوەی نان بخوات!

هەیەکی دیکە بۆ دواکەوتوویی زمانی کوردی لەوەدایە، کە ئەم زمانە زۆر کەم بە زمانەکانی "گریکیی کۆن" و "لاتینی" (11)، کە هەناوی سەرجەم زمانە زانستییە ئەوروپییەکانن و تەنانەت ئاستەخە کاریگەرییان لەسەر زمانی ئارێبی هەیە (لە نەو خودی قورئاندا لەپاڵ وشەی کوردی و پەهلەویی و سریانیدا وشەی گریکیی کۆن هەن، وەک: کالیموس = قلم، نەمەس = ناموس، لۆگەس = لغە و هتد). لەبەر ئەوەی ئەمە هەر خەریکبوونێکی زانستی ئاستوخە دەکەوتە بەردەم

زانستی مەدەرنی خۆرئاوایی، ئەوا بەناچاری دانەوەی بەکی فرەی ئەو واژانە سەرهەلدەدات، کە نیشیاوی وەرگرتنن بۆ کوردی؛ ئەمەش بۆیە ئەوهایە، چونکە ئەو واژانە لە هەوێکەوە واژەی تایبەتیی زانایکن و خوێندکاریش گەرەکە بە هزری یان زانستی ئەو زانایە ئاشنا بکرێت، لە ئەم کێشەیە لە هەوێکی دیکەوە بە دواکەوتوویی زمانی کوردی دەگەڕێتەوە، واتا بە ئەو نالەبارییە، کە ئەم زمانە توانای گوزارشتکردنی لە زۆر بوارەوش و بابەت نییە.

بەم شێوەیە لە بەدکارییە زمانەوانییەکانی مامۆستایانی قەدیمییەوە دەگەین بۆ شێوەنراویی زمانی کوردی. ئەمە لێرەدا لە لایەک دەکەوێنە بەردەم کەمیی واژەی بابەتگر و نەبوونی واژەی زانستیی چەسپێنراو، کە "بۆ هەموان چواندنیان هەبێت"، لە لە لایەکی دی دەکەوێنە بەردەم نەبوونی نووسی چەسپێنراو و کێشەی هەماکانی ێستە (نوقتە، کەما، نیشانەی پرسیار و سەرسوڕمان، هتد)، کە ئەمیش لە بەتوانایی زانستیانەی قەدیمییەکانەوە سەری هەڵداوە – چونکە ئەوان، یان "هەر یەکەیان وەک بلیمەتێکی زمانەوانی"، بەردەوام لە هەڵزماندا کاریان دەکرد و لە خەویستییانەوە نیان دەتوانی لەسەر یەک هەساسای زمان ڕێکبکەون. سەرەنجامی ئەم شێوەنراوییەی زمانی کوردی ئەوەیە، کە ئەمە نیشیاوە دوو کتێبی دوو نووسەری جیا، تەنانەت لە زۆر هەوشدا دوو کتێبی یەک تاکە نووسەریش ببینین، کە بە هەمان تێگەی زانستی، بە هەمان هێنوس و هەڵچاوکردنی هەمان هەمای ێستە نووسراون (12).

ئەم بەدهەوشانە ئاستەخە کاریگەریی نێگەتیڤیان لەسەر هێشی خوێندکاران هەیە، چونکە بۆ ئەوان زمانێکی ستاندارتی زانستی نییە کە یارییدەیان بدات هێشی خۆیان لە هەوتی کارکردنی زانستیدا هەڵبخەن و لێگیکییانە لە گەزارەوە گەتە چێبکەن. ئەم کێشەیە بەتەواوی هەوون دەبێتەوە، گەر بەوانین، کە تەنانەت خوێندکارانی زانکۆکان (بەگومان زۆرینەی مامۆستایانیشیان) نازانن دوو ێستەی ئاست بە کوردی بنووسن، هاوکات هیچ گرنگییەک بە کەما و نوقتە، نیشانەی سەرسوڕمان و پرسیار نادەن. لە ئەمە هاوکات ئەو واتایە دەگەیەنێت، کە ئەوان ناتوانن لە هیچ زانستێکدا بۆ پوختی قووە ببنەوە، چونکە قووبوونەوەی زانستی بۆیە زمان ناشێت. زمانێکی پوخت لە لایەک بابەت و هەوشکان هەتا ادەی شیان لە چەنێتیی خۆیاندا دیاری دەکات و بەمەش بۆ تێگەیشتن ئاسانیان دەکات، لە لە لایەکی دی ئەم زمانە پوختە دەبێت بە فاکتەری ئاوەڵناکەری هێشی خوێندکار، ئەویش بەوە، کە ئەو دەتوانێت لە بابەت و هەوشە لێتێگەیوکانەوە دەرەنجامی لێگیکی دەربکەشێت و لەڕشەوە پێوەندیی هێشکیانەی نوێ بهەنێتە ئاراوە (13).

لە ئەم بەدهەوشە، کە خوێندکاران بەگشتی بەسەر زمانەکەی خۆیاندا سەروەر نین، تەنیا لە هەویکەوە بە خودی زمانی کوردی دەگەڕێتەوە؛ هەوکەی دیکەی ئەم کێشەیە دەگەڕێتەوە بۆ شێوازی خوێندنی خوێندنگەیی، واتا بە شێوازی دانانی بابەتکانی "خوێندنی کوردی" و

ئەوجا شەوازی وانەبێژیی مامەستا (14). شەوازی خوێندنی کوردی بەو چەشنەیە، کە، وەک لە سەرەوە لە ڕوونی دەرخکردندا پێشانمان دا، خوێندکار تەنیا فێر دەکرێت ڕەساکانی ڕێزمان، یان یەکێک لە ڕێنووسەکان، ئەوجا بڕێک لە ئەدەبی کوردی زێر بە یەکلایەنی، وەربگرێت و ئەو بابەتە وەرگیراوانە لە تاقیکردنەوەکاندا بداتەوە. بەگومان لەڕدا مامەستا فاکتەری سەرەکیی کشکەیە: ئەو، کە پەروەردەیەکی تراديسيۆنيی هەیە، لەسەر ئەو دابە تراديسيۆنييە وەک مامەستا کارا دەبێت، واتا: ڕێزمان و ڕێنووسەک، کەمەک ئەدەبی کوردی و هتد، بە خوێندکاران دەگەیەنێت، ئەمەش بەگومان وەک کەسێکی ناوچەیەکی دیاریکراو نەک وەک مامەستایەکی کوردی بە زمانێکی ستاندارتەوە، کە بە حەوسەڵەوە لەتەک خوێندکاراندا ڕاهێنانی هزری و زمانەوانی ڕووە "فێربوونی ئاخافتنی دروستی کوردی" ئەنجام بدات. مامەستا، وەک کەسێکی ناوچەکەی خۆی، کە پێگەیەکی لە بواری پەروەردەی سونەتیدا گرتووە، بەبێ هیچ هەڵوەستەکی خەبگڕێ و خانەکەڕەوەی بکەریانە درێژە بە شەوازی خوێندنی خوێندنگەیی دەدات، ڕەساکانی زمان تەنیا وەک تەمارکراوی نێو کتێب بە خوێندکاران دەگەیەنێت، واتا بە هیچ شێوەیەک ڕەچاوی ئەو هەشە یان هەزرە ناکات کە "لە ستەکاندا" دەربڕاوە، چونکە ئەو خۆی پەداویستیی لە بواری هزردا نییە، بۆیە بە هیچ شێوەیەک لای ئەو پرسیاری ڕاهێنانی هزری لەتەک خوێندکاراندا سەرهەڵنادات.

2- پەروەردەی فێرکاریی نوێ

بە ئەوەی بتوانین کشەی فێرکاری دیاری بکەین، دەبێت جیاوازییەکەی لە شەوازی دەرخکردن دیاربهێنین. لە شەوازی دەرخکردندا، وەک لەسەرەوە بینیمان، نووسراوی سەر کاغز سەربەخۆ لە کەسی خوێنەرەوەی دادنرێت و کەسیش ناچار دەکرێت خۆی بخاتە ژێر ڕکەفی نووسراوەکەوە، ئەوجا بە نموونە وەک خوێندکار هەوە بدات ئەو نووسراوە ستە بە ستە لەنەو هەشی خۆیدا تەمار بکات. لە فێربوون بە پێچەوانەوە هەمیشە ڕاهێنانکی هەشکییە کە تێیدا کەسی خوازیاری فێربوون هەوەستێکی چالاک بەرانبەر نووسراوی سەر کاغز وەردەگرێت، چونکە نەک نووسراوە تەمارکراوەکە، بەڵکو بابەتێک یان کشەیەک کە لەو نووسینەدا داڕژراوە، تەحەدای ئەوی خوێندکاری کردووە. لەم ڕوانگەیەوە کەسی فێرخواز ئەو نووسراوە چە لە ڕووی فیزیکی (واتا وەک وشەی تەمارکراوی سەر کاغز) و چە لە ڕووی سایکۆلۆژییەوە (واتا وەک ڕاگەیەنەری ڕووداو یان ڕوش) دەناسێتەوە، بەمەش نووسراو لەنەو سروتنراوییە فیزیکییەکەیەوە دەخاتە بزووتن. بە شێوەیەکی دی ببێژین، هەشی ئاگامندی کەسی دەرککەر ئەو ناوەڕۆکە ناسراوە دەبزوێنێت و لەتەک خۆیدا دەیخاتە پەیوەندییەوە.

مەرجەکی بنەڕەتی لە پەروەردەی فێرکاریدا ئەوەیە، کە سەرەتا مندا وەک خودی مندا بناسێنرێت، ناساندنیش ئەو واتایە

دەگەینێت، کە چیدی جیهانی منداڵ لە ئاگایی کامڵانەی مامۆستاو دیاری ناکرێت و بەیاری بەسەردا بدرێت، بە پێچەوانەوە فێرکار ڕێچاوی جیهانە تایبەتمەندەکەی منداڵ دەکات، لەڕێشدا ئاگایەکی ووڵنی سەبارەت بەو ڕاستییە هەیە کە جیهانی منداڵ تا ئەم مۆتەکەکە و ڕەنگە هەرگیز هەنەهێنرێت. ئاخر لە هەموو هەوڵەکدا بە هەڕەهێنانی ئەو جیهانە مۆتەئاسایە هەمیشە بەڵک ئاگایی کامڵانەی پێ تەکنیک دەکرێت، ئەوەس ئاگاییەکە کە لە ڕووتنی تەماندا گەڕاوە و مرۆڤ تێیدا لە کارایەکانی کات و فەزا بێئاگایە. لە بنەڕەتدا پەروەردکار ئەوپەڕی دەتوانێت لەو جیهانەی منداڵ نزیک بکەوێتەوە، ئەوەشی پێبەدیدەهێنرێت، گەر ئەو لە هەوەستێکی بڵایەنەوە ڕەگەیەک ووەو ئەو جیهانە تایبەتمەندەی منداڵ بگرێتە بەر کە ئەو لەنەو خەیەوە دروستی دەکات (15): گەر منداڵ لە ژوورەوە کورسییەک هەبگەڕێتەوە و بیکات بە ئێتمبەڵ، ئەوجا لەسەری بئاژوێت، ئەوا ئەو بەڕاستی بەنەو جادە و کەڵانەندا ئێتمبەڵ دەئاژوێت! ئەو دروستکەری جیهانەکەی خەیاتی و لەنەویدا دەژی (16). لە ناساندنی بەم چەشنەدا ئیدی کۆتایی بەو هەوڵە سوننەتییە هێناوە کە دەیوێت بەزەر منداڵ ئاوەزمەند بکات - کاتێک ئەو جارە لە تەمەنی ئاوەز زەر دوورە. ئاخر ئاوەز دراوێکی ئەزەلی نییە، بەڵکو لە پەیوەندیی نەویەکییانەی تاکەکەس و ژینگەی کۆمەڵایەتی و سروشتیی ئەوەو شکۆفە دەکات.

لە بنەڕەتدا لەم تەمەنەدا یەکەم بەردی بناغەی فێرکاری دادەنرێت، چونکە منداڵ لەم تەمەنەدا نەک تەنیا دەتوانێت ئەندێشەکانی بژێنێت و بە وشە دەریان ببڕێت، بەڵکو تەنانەت دەتوانێت خەی بە فەلسەفاندن دەربڕێت (17): ئامانی ئەو لە دیاردە هۆشکی و کولتووریەکان هەستێکی زیندووە، کە ئەو بە وشە سادە و پەمۆغزاکانی دەریان دەبڕێت. لە بنەڕەتدا ئەم زەمینەی ئاوەڵابوونی ئەو فێرخوازیە وەک بکەر کە سەروەری خودی خەیاتی و هەر کارێکی خوازراوی خەی ئەنجام دەدات.

پرسیارێکی کڕۆکی، کە لە پەروەردەی فێرکاریدا سەرهەڵدەدات، بریتییە لە پرسیاری "بکەرێتیی فێرکار". ئەمە لەم ڕوانگەدا چیدی ئەو مامۆستایەمان نییە، کە لەنەو پەلدا خوێندکارانی هەبێت و بەزەر زانینی کۆکراوەیان بەسەردا بسەپێنێت، بەڵکو کەسێتییەکمان هەیە، کە هەوە دەدات بە شەوازی فێرکارییەکەی فێرخوازان بە هزرین لەبارەی بابەتێکە ببزوێنێت، پاشان هەر ئەم بزوێنراوییەی ئەوان وا بکات کە پرسەی وانە بەرەو پێش بچێت. فێرکار لەڕەدا خەی بکەرێکی نەو بکەرانە کە بابەتی وانەکەی لەتەک فێرخوازاندا ئاوەڵا دەکات، ئەمەش کارێکی شیاوە، چونکە بابەتی وانە پێیوەست بە ئاستی گەیانی هۆشکیی فێرخوازانەوە وردکردەتەوە، بەیە ئەوانیش دەتوانن بکەرییانە وەری بگرن و پاشان لای خەیان هەوەی تێگەیشتنی بدەن. بەم ڕێیەوە دەرفەت دەڕەخسێت کە فێرخوازان زانینەکانی نەو هۆشیان بکبخەن، واتا ئەوان لە لایەنی خەیانەوە چالاک دەبن و بە تێگەیشتن

لە بابەتی وانەکانیان ڕوانگەی دیکە دەکەن، لەرشەوە دەتوانن بە لەهزرین ڕەبچنە نەو ئەو پێوەندییە کرێکیانەوە کە لەنەو زانینەکاندا هەن. کەواتە ئەوان بە پشکنینی ڕەخنەیی لە خودی بابەتەکان هەوڵی تێگەیشتن لەیان دەدەن نەک کوێرانە وەریانبگرن و بییاندنەوە.

لە ئەم تەوانینە واتایەکی ئەوتە دەگەیەنێت، کە فێرکار "زانستی تەواوکراوی" نییە و هەرگیز ناتوانێت هەی بێت، بەڵکو ئەو لە لایەک کۆشکانی فێرکاری لە پێوەندیی جووتلایەنیی نەوان تێکست و ئاگایی خوێنەر گەڕان پێدەدات و بە تێگەیشتن شیتەیان دەکاتەوە، لە لە لایەکی دیکە ئەو خەی ئەم گەڕانەی ئێستا دەخاتە پێوەندییەوە لەتەک فێرخوازانیدا، لەم پێوەندییشەوە سەرلەنوێ پاڵهەز بە قووبوونەوەی خەیی لە بابەتەکانی فێرکاریدا وەردەگرێتەوە. کەواتە فێرکار خەی لەنەو پرسیەکی بەردەوامی فێربوونداییە، بەیە ئەو چیدی "مامۆستا" نییە، هەروەها فێرخواز چیدی خوێندکار نییە، بەڵکو هەردوو لا یەکەدی لەنەو پێوەندییەکی نوێکەریدا (ئینتەرسوبژێکتیڤیدا) تەواو دەکەن: فێرکار (کە چیدی مام-وەستا نییە) فێرخواز پێش دەخات، فێرخواز (کە چیدی مام-وەستایەکی بەسەر سەرەوە زیت نەبەتەوە)، بە بەشداریکردن و پرسیارە فزوولییەکانی فێرکار پێش دەخات. ئیدی بەم شێوەیە کۆتایی بەو هەستە سوننەگرایییش دێت کە فێرکار وەک سەروەرێکی شانازهەیەتی و بە ڕواڵەتە دەرکییەکان پێناسەی خەی دەکات، بەڵکو فێرکاری بە ئەو دەبێت "بە ڕێگەیەکی نەبراوە" تا ئەو کاتە کە ئەو خەی لەنەوێدا ببینەتەوە.

1-2 فێرکاری و مەتەد

ئەمە لە زانکۆکانی هەرەمی کوردستاندا زۆر لووتبەرزانە باس لە "مەنهەج" دەکرێت، لەرشەدا مرۆ مەبەستی لە مەتەدە. لە کۆشە کرێکییەکە ئەوەیە کە مرۆ وەک سوننەگرا لە خەرئاواوە وەریگرتووە، بەبێ ئەوەی لەتەکیدا ڕەچاوی بنەمایە بکات کە هزرینی یان توێژینەوەی مەتەدی هەمیشە پشمەرجێکی هەیە و بریتییە لە بکەرێکی (سوبژێکتێکی) زانستی ی جیاواز لە کەستیی سوننەگرا. ئەم پرسە ووبکردنەوەی وردی گەرەکە.

ئەمە سەرەتا گەرەکە لەم پێوەندییەدا جیاوازییەک بکەین لە نێوان ئاستەوەرگرتنی بکەرییانەی زانستی لە لایەک، هەروەها دیاریکردنی دەرکییانەی پێگەی زانستەکان لە لایەکی دی. لە هزرینی مەتەدیدا شێوازی هزرینی خەیی کە لە ترادیسیۆنەوە گەیەنراوە، دەخرێتە ژێر پرسیارەوە، ئەمش هەڵوەشانگرییەکی خەیی و بەیەوە ئەو ئاگاییە زانستییە ڕەکدەخرێت کە خەی بە کارکردنی ئاگامەندانە ڕیالیزە دەکات. گرنگ بە ئەم شێوەیەی هەڵوەشانگری خەیی ئەوەیە کە مەتەد "ڕێگەیەکی هزرین"ە و بەیەوە ڕێگەهزرینی خەیی ڕەکدەخرێت،

بە نموونە متمانەی ئاسیمانالیزم، ئیمپیریزم، فەنەمەنەلۆژی و هتد. لە لایەکی ئەوی ئیمە لەم پرسیارەدا هەگەهزرینمان هەیە، ئەوا پرسیارەکە لە متمەددا ووە ناکاتە ئەوە کە داخە مرۆڤ "چی" بزانێت (ئیمە لە بنەماتدا کۆشای شوە هزرینی سونگرایە)، بەکو پرسیارەکە ئەویە کە "چۆن" مرۆڤ سەرتا بە مئریفە بگات و وەک کەسێتیی مئریفدار خای متمدیانە بە هەر بابتێکی زانستییەوە خەریک بکات، کەواتە زانای بوارێکی دیاریکراو بێت و کارکانی بریتین نەبن لە کەکراوەی سونگرایانەی زانیاری (مەعلومات). لە پرسیار لەبارەی "چۆن"ی گەیشتن بە زانستی بیناکراو لەسەر بناغەی مئریفە ئەو مامەستا زیرەکە ناگرێتەوە کە لە ئەزموونی چەند سالە مامەستایێتییەوە نزیکەی سەرجەم کایە زانستییەکەی خای بە شەویکی سنووردار و یەکلایەنەی و تەواوکراو وەرگرتووە، ئەوجا وەک ئیم مامەستا ئەزموندارە بابتەکانی هەموو ساڵێک سەرلەنوە دەخاتەوە بەردەم خوەندکاران. ئەوە هەروەها ئەو خوەندکارە زیرەکە ناگرێتەوە کە هەموو ساڵێک بە یەکەم دەردەچێت و هەرگیز پرسیار لەبارەی پرسەی هزرینی خای ناکات، بەکو بە پێچەوانەوە "شتەکان" سووک و ئاسان دەرخ دەکات. لەم ڕوانگەیەوە لە هزرینی متمدیدا کوڵەی ئاقە / کچەی ئاقە هیچنەراوە (نەفیکراوە)، واتا ئەو جۆرە کەسێتییە سونگرایە لەکارخراوە، کە لە سەرەوە بەرەو خوار دەڕوانێت، واتا زانیاریەکانی بە لوتکەی زانین دادەنێت (18).

ئیمە لەڕدا کۆشایکی جیهانبینیی کوردەکانمان بە ڕوون دەبێتەوە: لای ئەوان زانستەکان پلە بە پلە هەڵچنراون و بە خێیان هەن، ئەوجا ئاقەترین کەسانیش ئەوانن کە پلە بەرزترینەکان تەواو دەکەن، بە تایبەتی پزیشکی، بەگومان هەروەها ئەندازیاریش بە هەموو بۆشکانییەوە! لە ئیمە لە بنەماتدا کۆشایکی کرکیانەی کۆمەگەی سونگرایە کە "موهیمبوون" و "لوتکەکان"ی لە دەرەوە پناسە کردووە. بەڵێ لە کۆمەڵی داخراوی کوردیدا تانانێت بوونکی ڕها بە زانستەکان دەدرێت، ئیمەش لە بنەماتدا بەکاربردنی ئاستەوخای ئایینی سونگرایە کە ڕەهایەتی بە کتێبی پیرۆزی موسمانکان دەدات، کەواتە وەک نیشاوی پرسیارلەکردن وەریەدگرێت و دەیسپنێت.
لە بنەماتدا هەیکی سەرکی بە ئەوە کە کەسان بەگشتی لە متمد تناگەن، بە ئەوە دەگەڵتەوە کە کۆمەڵە ئیسلامییەکان و کولتووری ئیسلامی بە چشنێک مرۆڤانی خێیان خشە دەکەن، کە ئیدی لە سەرنجامدا دەبن بە کەسێتیی ڕەوەرگرتووی کۆمەڵایەتی وەک پیاو و ژن، کوە و کچ، نەنک و باپیر. خاە و مام و پوور، ئامۆزا و خاڵزا و پورزا، درواسە و دەست و دوژمن و هتد، ئیمەش شەویکی نامەبوونە لە خە کە وادەکات ئەوان ناتوانن گەیان بە تەگەی "مرۆڤ" بدەن.

ئەوجا هەر ئەم جۆرەی کەستییە کە لە بوارە زانستییەکاندا، یان لە بوارە پیشەییەکانی وەک مامۆستایەتیدا، کار دەکات. بە ئاستەی بڕەقاژ ببڕێن، تاکەکەس لە دڕککردنی مرۆڤێتیی خۆ و دەخۆ هۆشکییە ناخییەکانی خۆی، ئەوجا لە هەوەشانگێڕیی ڕەخنەییەوە لەگەڵیاندا، دەبێت بەو بکەرە زانستییە کە مێتۆدییانە کار دەکات، کەواتە ئەو پەیوەندییەی ڕەخنەییانەی کەسێتیی سیسیکولتووریی بە ئاستەی کەسێتییکی ڕەخنەیی کە هەر نووسراوێکی بەردەمی ڕەخنەییانە دەسەنگێنێت.

2-2 خێریکبوونی هۆشکی لەتەک بابەتکانی وانەدا

بابەتکانی وانە لە خوێندنی باوی سونەتیدا وەک "شت" دادەنرێن و وەک شت دەخزێنرێنە نێو هۆشەوە، لە فێربوون بە پڕچەوانەوە پرسیە و هۆشی فێرخواز بەنەویدا پێویستە بە بابەتە فێرکارییەکانەوە ڕەت دەبێت. ئەمە پێویستە لەم پرسیەدا پلەی جیاوازی فێربوون دیاری بکەین، تاکو بتوانین لە کۆتاییدا لە ڕووی هۆشکییەوە بەسەر ئەو کێشانەدا سەروەر بین کە لە ڕەوتی فێربووندا کردوومانن بە بابەتی پەوەخێریکبوون. بە ئەوەی چاکتر بچینە نێو ئەم کێشەیەوە، ڕەوشی فێربوونی هەر تاکە بابەتێک بگشتی وەردەگرین کە لە وانەدا دەهێنرێتە پێشەوە (19).
فێرخواز لە هەر وانەیەکدا هەمیشە و سەرەتا بە "بابەتی نوێ" دەگات. بەیەلەم بەیەکگەیشتنەوە پێوەندییەکی لەڕز بە سەرەنجامێکی جووتنیەوە یان بە دوو سەرەنجامەوە دێتە ئاراوە: فێرخواز دەشێت ڕابمێنێت یان بسەرەمێتەوە، یان دەشێت هەردوو ڕەوشی ناوبراو لەنێو هۆشیدا بنێ گرێ.
ئەمە دەتوانین گریمانە بکەین کە لە بەیەکگەیشتنی فێرخواز و بابەتی نوێی وانەوە گرنگیپێدان و نوەخوازی (فزوولیێت) لای فێرخوازی ڕاماو دەنێ گرێ. هاوکات پێوەندییە نوبکرییەکەی (ئینتەرسوبژێکتیڤێکەی) نێوان فێرکار و فێرخواز وا دەکات کە پرسەی وانە پشقبچێت، چونکە وانە وەک پرسە مێژوویێکی هەیە، لەڕشدا ئەوە فێرکار و فێرخوازن کە پێکەوە، لە پێوەندیی نوێکییانەی خۆیانەوە، ڕەکخستی کاتێکیانەی بابەتێکە پێوەست بە زانستی ئەو مێژووی وانەوە ئەنجام دەدەن. تەنیا ئەم چالاکییە نوبکرییە کۆشکی زانستی لەنێو پەلدا دەهێنێتە ئاراوە.
لە بە پڕچەوانەوە "سەمینەوە"، کە ڕووداوێکە لە ڕەوتی فێربوونی نێو دامەزراوەدا سەرهەڵدەدات، چارەسەری پێویستە. فێرکار و فێرخواز دەتوانن پێکەوە چارەسەرێک بدەزنەوە. ئاخر فێرکار ناتوانێت ئەو فێرخوازانە وەلاوە بنێت کە بەهۆی سەمینەوەیان لە بابەتێکی ئاماز و نوە تووشی ڕەشبینی سبارەت بە فێربوون هاتوون. لە لەبەر ئەوەی سەمینەوەکە لە خوێندکاردا هاتۆتە گرێ، ئەوا دەبێت ئەو خێی سەرەتا هەوەی چارەسەرکردنی بدات، یان خێی بە

چارەسەرێ پێشنیارکراوەکان و خەریکبوونی تەخنەیی لەتەکیاندا ئاوەڵا بکات.
گرنگترین چارەسەر لە لایەنی خوێندکارەوە ئەوەیە، کە ئەو "سەبارەت بەو بابەتە نوێیە لەبەرزرێت"، بەبێ ئەوەی هیچ تەمارک، تانەت هیچ تێبینییەکی نووسراوی نەو پێل، بکاربهێنێت. دەشێت هەستیەکی گرنگی دەربڕاویش بە هزرینی خەیی لە کۆشە یان بابەتی وانە پێواتا بێت، چونکە ئەو تاکە هەستە لەهزرراوە دەبێت بە ئیدیەک کە بەدووی خۆیدا، بە یادهێنانەوە، هەستی دیکە بەدار دەکاتەوە، ئەوجا ئەو لەتەک یەکدیدا دەیان خاتە پێوەندییەوە. بەدووی ئەمەدا، وەک هەنگاوەکی نوێ، فێرخواز دەتوانێت کارەسە (20) بکاربهێنێت: بابەتەکان بخوێنێتەوە، تاکو هۆشە دیاریکراوەکانی نەو هەشی خۆی پتەو بکات. ئەوەی فێرخواز لە پێلدا دەینووسێتەوە یان لە لایەن فێرکارەوە پێی دەدرێت یان بە فەرمی وەک پڕۆگرامی وانە دیاری کراوە، "شتێکی تەواوکراو نییە"، بەڵکو تەنیا کارەسەیەکە. بەڵام تانەت پێیوەند بە کتێبە فێرگەییەکانەوە دەتوانین ببڕژین، کە ئەو کتێبانە پێشنیاری بناغەیین (گرێکە پێشنیاری بناغەیی بن) بە ئەوەی فێرخواز بکاریانبهێنێت، بکارهێنانیش خەریکبوونێکی هەشکیانەی ئاگامەندە لەتەک ئەو کارەسەیدا. فێرخواز بەم رێیەوە ئاگایی خۆی ڕێکدەخات و بەم ڕێیەشەوە بەسەر بابەتەکیدا سەروەر دەبێت.
فێرخواز بەدووی ئەمەدا دەچێتە قۆناغی ساغکردنەوەی بابەتەوە. ساغکردنەوەی بابەت سەرەتا بریتییە لە دەرهێنانی تێگەکانی ئەو بابەتە بە نووسین، پاشان گرتنی پوختەی کرێکەکەی. فێرخواز بەبێ تێگەیشتن لە تێگەکانی بابەتێکی بە نووسین داڕژراو لەو بابەتە تێناگات. لەبەر هۆشی بزوێنراوی فێرخواز خودی ئەو ناچار دەکات، سەرچاوە بکاربهێنێت، سەرچاوەش دەشێت لە لایەن مامۆستاوە پێشنیار کرابێت. لە ئەوە پێش هەموو شتێک ئەرکی فێرخواز خۆیەتی بەدووی سەرچاوەدا بگەڕێت، فێرکاریش گرێکە هەر شێوەیەکی بکارهێنانی سەرچاوەی گونجاوی لەبەربگرێت. گەر فێرخواز بزانێت چ سەرچاوەیەک بە کۆشکەی ئەو گونجاوە، ئەوا ئەو لە پلەیەکی چوستی هۆشکیدایە؛ ئەو خاوەنی ئاگایەکی بزۆزە، واتا چیدی لە ئاستی هزرینی سەرەتایدا نییە، بەڵکو دەزانێت چ شتێک ئەو لەم ئاستەوە بەرەو پێش دەبات. بەم پێیە ساغکردنەوەی بابەت بە یارمەتی سەرچاوە بەردەوام دەبێت. فێرخواز بەدووی ئەمەدا هەنگاو بە داشتنەوەی ئازادانەی ئەو کۆشانە دەنێت، کە لەنێو هۆشیدا گەڵاڵەبوون. فێرخواز بەم داشتنەوەیە، یان بەم نووسینەوەیەی ئیدەکانی، چێتە دەخی بەرجەستەکردنی، واتا نووسینەوەی کۆشکان یان پرسیارەکان لەسەر کاغەز. بگومان پەدەچێت کە جارە شێوازی داشتن، پوختیی هەستەکان و ڕێکخراوییان، هێندە گرنگ نەبن، لە ئەم لایەنە لە کۆتاییدا هەر پێویستە، چونکە فێرخواز لە سەرەنجامدا هەر دەبێت بکەوێتە نووسینی بابەتی زانستی، ئەمش بەبێ داشتنی پوخت و

لژیکی ناشت. لە فەرخواز تەنیا کاتێک ئەمەی پێ بدیدەهێنرێت، گەر ئەو بەسەر زمانی زگماگی خۆیدا سەروەر بێت و هەمیشە ئاماستەیەکی ڕەخنەیی بەرانبەر وەرگرتبێت – ئەمەش بەتایبەتی لە حاڵەتی زمانێکی شێواوی وەک کوردیدا، کە زەر جار کێشە ئەبژێکتیڤییەکانی لە توانستی سەبژێکتیڤیی ئەو دەردەچن.

پەراوێزەکان

(1) نابێت ئەمە لەتێک پرسیاری ئاجوولی و بەدەفتاریدا تێکەڵ بکرێت.
(2) پێویستە بە سۆسیالیزاسیۆنەوە دەبێت هاوکات سۆسیالیزاسیۆنی کۆسی کامێش دیاری بکەین، چونکە ئەویش بە درێژایی ژیانی لەتێک ژینگەی کەمەڵایەتییانەی خۆیدا لە خەریکبوونداید: "دەفتاری، هەزرینی، پلاندانان و کرداری، هەمیشە ئاماستەی ئەوانی دی کراون، جا گەر ئەوان تەنانەت لەنەو ڕووداوەنگە دەرکییەکەی ئەودا نەبن".
Brocher, T.: Das Ich und die Anderen in Familie und) Gesellschaft, Oeffingen 1976, S. 7)
3)) ئەمە لە کەمەڵگە ئیسلامییەکاندا بەزەریی کۆستیی سوننەگەرا دەبینین، ئەوە سەرباری سەرهەڵدانی شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەگەری و تەنینەوەی ڕەکخستنی هەموارکراوی (تەعدیلکراوی) ژیان. لەنەو ئەم کەمەڵگانەدا مرۆڤ بەهێند وەرناگیرێت، بەڵکو کۆس تەنیا وەک پیاو و ژن، کوڕ و کچ، باوک و دایک، نەنک و باپیر، پوور و خاڵ و مام و هتد، هەروەها وەک دۆست یان دوژمن و هتد وەردەگیرێت. خەئاوەڵابوونی تاک بە چەشنەکە، کە ئەو نەرم (پێوار) و بەها کەمەڵایەتییەکان لەتێک پەرۆسەندنی تەمەنیدا وەردەگرێت و ئەوجا پراکتیزەیان دەکات. بەگومان ئەمە واتایەکی ئەوتە ناگەیەنێت، کە ئەو "تاکی شیان" فەزایەکی بە لقینی خۆیی نەبێت، لە ئەم لقینە سەرەنجامی ئازادیی تاکەکۆسی (ئیندیڤیدوەل) نییە، بەڵکو فەزای کردارێ کە لە لایەن کەمەڵگەوە دەرفەتی پێدراوە. پێدەچێت بتوانین ئەم کێشەیە بەو ڕێیەوە ڕوون بکەینەوە، کە مرۆڤ لە شێوازی هەزرینی ئیسلامیدا لەنەو سەرجەمێتیی کەمەڵدا پێناسە دەکرێت، وەک سەرەنجامی ئەم جیهانبینییەش "من" بەزەریی لەنەو چەوڕی نەوچالاکیی کەمەڵایەتیدا دەردەکەوێت، کە بەگومان لە پشتی هەر کردارێکەوە دەمەنتەوە. بەیە ڕەنگە هەڵە نەبێت کە پێشڤچوونی پێوەندییە کەمەڵایەتییەکان لە وڵاتانی ئیسلامیدا وەک "دەخگەڕی" (التغیر) نەک وەک گۆڕان (التطور) دیاری بکەین، چونکە پێشمەرجی گۆڕان بریتییە لە ئازادیی تاکەکۆسی. ئەمە دەتوانین ئەم کێشەیە بە نموونەی کۆستیی خەباتگێڕی ڕوونبکەینەوە: تا ئەو ڕادەیەی مرۆڤ وەک

تاک دست نانەتە نێو نەرم و بەها سەروەرکانەوە کە لە ناخی خەیدا کاراییان وەرگرتووە، بەڵکو تەنیا بەپێی بەرژەوەبردنی ژیانی دڕندەیو، لەنێو کاتی دڕندەیودا، رێک بە دڕندەیی کۆمەڵگە دڕندەت، ئەوا ئەو نەرم و بەها پێشهەبووانە تەنیا دڕندەیان بەسەردا دەهێنرێت، بەبێ ئەوەی لەرەدا ڕەخنراوی کۆمەڵایەتی بریندار بکرێت. بە پێچەوانەوە هەڵگرانەوە کۆمەڵایەتییە قووڵکان هەمیشە سەرەنجامی دەستتەوەردانی تاکەکەس بوون لە کۆمەڵگەی ترادیسیۆنی، چونکە مرۆڤ لەرەدا خەی ئاگامەندانە لە ڕەخنراوی کۆمەڵایەتی پچڕاندووە و پاشان لەتەک ئەو ڕەخنراوەدا کەوتەتە ناکۆکییەوە. نموونەکانی ئەم تەوانینە بریتین لە شۆڕشگانی فەڕەنسی و ڕووسی، یاخیبوونی فڕۆیدیەکانی زانستگەیەکانی 1968ی ئەورووپا.

(4) بگومان مامۆستای جیاواز لەم مەرکە دیاریکراوەی مامۆستای ترادیسیۆنی هەیە، لە ئەم بگشتی پیشەی مامۆستایەتییە. مامۆستا لەرەدا ڕەشنبیریی گشتیی نییە، بەڵکو تەنیا ئەوە دەزانێت، کە لە زانکۆیان لە "پەیمانگەی مامۆستایان" وەری گرتووە. لە بنەڕەتدا مامۆستا ڕەشنبیرەکان کە دەگمەنن، بەردەوام لە لایەن مامۆستایانی ناڕەشنبیری زرینەوە بە هەر شێوەیەک بێت (موحارەبە) دەکرێن.

(5) نیشیاو نییە خوێندنەرێک لەرەدا بپرسێت، کە ئەم هەموو بەرهەمایەی ئەمە چۆن پێناسە دەکرێت. ئەم پرسیارە ڕەوایە، ئەمە بە تایبەتی لە شارەکانی هەرەمدا لەنێو بەڵکی فرەی گەنجاندا زۆر شێوەی ڕواڵەتخوازی و ملدانەبەر و هتد تەنیونەتەوە. لە گەڵ بەدەر لە دیاردەکانی شمەکخوازی و ڕواڵەتخوازی بەوانین، ئەوا "هەمان ئەقڵییەت"ی باب و باپیران لای ئەو گەنجانەش دەبینینەوە. بگومان دەشێت لە ووی ڕواڵەتەوە جیاوازییان هەبێت، بە نموونە باوکان و باپیران هەتا زۆرترین ئادە سادە و ساویلکە بوون، لە گەڵ کوانیان (هەروەها تا ئادەیەک کچانیان) لەنێو ژیانی تا ئادەیەک ئاڕەزەنراوی شارەکاندا کەمێک بزوێشیان هەبێت، ئەوا هێشتا هەر "حەزخوازی سادەن". جیاوازیی چەنتییانە (کڤالیتاتیڤ) لە نەوێکەوە بە نەوێیکی دیکە لای کەمینەیەکی شاری چەبووە. ئەو هەقیقەتەی سوننەگرایی سادە بەتایبەتی لەکاتی دروستکردنی خەزاندا بەووونی دەردەکەوێت: کوڕە و کچە لەسەر هەمان ڕەسای ترادیسیۆن (باب و باپیرانیان، دایک و نەنکانیان) پێوەندیی هاوسەریی دادەمەزرێنن و "نزیکە"ی لەسەر هەمان ڕەسا درێژە بە تەوانین و شێوازی ژیانیان دەدەن.

(6) ڕاستە کە ئایینی ئیسلام ڕەگی بە تەفسیری قورئان دەدات، لە دانانی پێوەندییەک لە نێوان تەکست و هەشی ڕەخنەییدا وەک "کوفر"

تەمەتبار دەکات. هەی ئەمە لەوەدایە، کە لە ئیسلامدا قورئان بە خودایی دادەنرێت، واتا وەک ئاخافتنی خودایی، کەواتە قورئان بە دیدی ئەوان هەبوونکی ئەبسولوت (هەها)ی لە مرۆڤی بەندەی ئەزەلییەت هەیە و ئەو تەنیا گەرەکە بیخوێنێتەوە، دەرخی بکات.

(7) بڕوانە: عەلی وەردی، لەکەینەوەیەک لەسەر سروشتی کۆمەڵگەی ئێراق، وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: بەرزان ئەحمەد، 2005.

(8) ئەم واژانە لە "فێنۆمێنۆلۆژیی" هوسێرلدا بەکار دەهێنرێن. مەبەستی هوسێرل خودی کۆشەی گەزارەیە، کە ناسینەوەی لە ڕووە فیزیکی و سایکۆلۆژییەکەیەوە بە هزرڤانی سەر بەگەی فێنۆمێنۆلۆژی نەشیاوی دەستبەردارییە. بە نموونە دەستەی "ئازاد بە بازاڕ دەڕوات" لە ڕووی فیزیکییەوە / دەربەینی وشەییەوە لە چوار وشەی تەمارکراو پێکدێت، لە چ وشەکان ناوەرۆکەکیان هەیە و چ دەستەکە بەوشکی بزوێی (بەیشتنی) کەسێک پێشان دەدات کە ئەم دەرکەمان کردووە و بە نموونە بە کەسێکی دیکەی ڕادەگەیەنین. بە کۆشەی فێنۆمێنۆلۆژیانەی واژە لە ڕووی فیزیکی و سایکۆلۆژییەوە بڕوانە:

Edmund Husserl, Logische Untersuchungen, Band II, 1, Hrsg. v. Ursula Panzer. Den Haag 1984, S. 37

9)) زەرینەی هەرە زەری خوێندکاران لە چوارەم ساڵی خوێندنی زانکۆییدا نازانن لەکەینەوەکەیان لە بارەی چ بابەتێک بنووسن! ئەمە بەگەیە بە ئەوە کە ئەوان نزیکەی هیچ فێر نەبوون.

(10) وەڵامی ئەم پرسیارە بە شێوەیەکی سەرەتایی نادرێتەوە. لە بنەڕەتدا هەستی نەتەوەیی لەم کۆشەیەدا جێی نابێتەوە، چونکە ئەوە ئاوەزە، کە سەرەتا بە خاتری خەدەربەینەکانی لەتەکیدا دەکەوێتە نەسازییەوە و هەر لەم نەسازییەشەوە وەڵامکان دەدەزێتەوە.

(11) هەندێک جار ڕوو دەدات، کە ئەو نووسەرانەی لە وەاتێکی خرئاواییدا ژیاون، واژەی گریکیی کەن یان لاتینی بەکار دەهێنن، لە بە ئینگلیزیکراوی، ئەمانیزکراوی یان سویدیزکراوی و هتد. ئەم بەدەوشکە، کە بە کاریگەریی هەر یەکەی ئەو زمانانە لەسەر کەسی بەکارهێنەر دەگەڕێتەوە، کە لە وەاتی ئەو زماندا دەژی. بە نموونە واژەی لاتینیی تراديسیەن بە ئەمانی بریتییە لە تراديتسیەن، بە ئینگلیزی تراديشن، بە سویدی تراديشون و هتد.

(12) کۆشەیەکی دیکەی کرەکی، پێویست بە نووسەوە، بریتییە لە کۆشەی تەکنیکی تایپکردن، واتا نەبوونی تایپیستی پەگەیەنراو. ئەم کۆشەیە ڕواڵەتی نییە، چونکە خوێندنەوەی بەکۆشەی نووسراو ئاڵەز دەکات.

(13) بەگومان زمانی پووخت هاوکات فاکتەرێکی سەرەکییە لە بەمەدەنیکردنی ڕەفتاری کەسدا، چونکە دەربەینە پوختەکانی ڕاستەخ

لەنەو پەیوەندییە نەوکەسییەکاندا کاریگەری دەنوێنن.
(14) هەمان ئەم کێشەیە زمانەکانی عەرەبی و ئینگلیزیش دەگرێتەوە. لە حاڵەتی زمانی ئینگلیزیدا چەند ساڵێک کتێبی فەرکاریی نوێ چاپ دەکرێن، لە ئەمیش پەیوەست بە شێوازی کارکردنی مامۆستاوە شکست دەهێنێت؛ لە کێشەکە لە ڕووشی زمانی ئەرەبیدا هاوشێوەی زمانی کوردییە. لێرەدا دەبێت بپرسین: ئایا ئەو شێوازی گەیاندنی زمانی عەرەبییە کە ڕاستەوخۆ کاریگەریی لەسەر مامۆستا ئەرەبیستەکانی زمانی کوردی دەنوێنێت؟ ئەم پرسیارە دەشێت لەو ڕووەوە گونجاو بێت، کە مامۆستایان وەک کەسی سەسیکولتووری تەنیا مامۆستایەکی قەدیمی (نامۆدەرن) لەتەک زماندا دەکەن: ئەوان تەنیا ڕێساکانی ڕێزمان بە خوێندکاران دەرخ دەکەن، لە بە کەمترین شێوە ڕێچاوی پەیڤینی ئەوان ناکەن. هەی ئەمە لەوەدایە، کە ئەوان خەیان ڕێچاوی پەیڤینی خەیان ناکەن، تەنانەت شەرم دەکەن بە کوردیی نووسین بدوێن، کە هەمیشە بکەرییانە لەنەو شێواوییەکانی خودی زمانی کوردییەوە شیاوی گۆڕانپێدانە و هاوکات بە هەمووان شیاوی لێتێگەیشتنە. لە ئەو پرسیارەی سەرەوە لە ڕووەکی دیکەوە نەگونجاوە، چونکە ئەرەبەکان، تەنانەت بەدوییەکانیان، لە تراديسیۆنی خەیانەوە گرنگییەکی لە ڕادەبەدەر بە زمان: بە شێوازی ئاخافتن و هەڵبژاردنی وشە بە ئاخافتن، دەدەن.
(15) بڕوانە:
Hans Mogel: Psychologie des Kinderspiels. Heidelberg 1991, S. IX-X.

(16) بڕوانە:
William Stern: Psychologie der frühen Kindheit. Leipzig 1914.
(17) بڕوانە:
G. B. Matthews: Denkproben. Philosophische Ideen jünger Kinder. Berlin 1991.
(هەمان نووسەر):
Philosophische Gespräche mit Kindern, Berlin 1989.
(18) لەم پەیوەندییەدا ئاساییە گەر کەسێک نەیوێت ببێت بە فەرخوازی بڕشی کوردی لە زانکە، لە نەشیاوە وەک بڕشکی نزم لێی بڕوانێت، چونکە ئەو لە هەر بڕشکی زانستی دیراسە بکات، هێشتا هەر ناتوانێت دەستبەرداری زمانی کوردی ببێت. لەم ڕوانگەیەوە ئەو فەرخوازە کە بڕشە زانستییەکەی خەی دیاری دەکات، نەک پێگە زانستییەکان لە دەرەوە هەڵچنراین و کەسی سونەگرا ناچار بکرێت یان ئەو خەی بخوازێت پێگەیەک لە یەکێکی ئەو زانستانەدا بگرێت کە

گەیا "باباترین"ن (!)، بە نموونە بیرەوەت ببەت بە پزیشک یان ئەندازیار تاکو بەو ئاڕاستەیە پرسیتیژی (هەیمەنەی) سیاسی هەبەت. لە گەڕ بە پچەوانەوە خواستی خەیی وەک دەرچەی خوەندنی زانستگەیی وەربگیرەت (کە بەگومان زەر زەر دەگمەنە)، ئەوا لەم ئاوشدا ئیدی کەتایی بەوە هاتووە کە بە نموونە کەسک باوەڕ بکات، دکتەراکەی زانکەی سلەمانی لە ئەوەی زانکەی کەیە، ئەوەی زانکەی بەغداد لە ئەوەی زانکەی سلەمانی، ئەوەی زانکەیەکی بوخارست لە ئەوەی زانکەی بەغدا و ئەوەی زانکەی بەرلین لە ئەوەی زانکەکەی بوخارست باشترە! ئاستە کە ئاست و زمان و کەرەسەی زانستی لە ئووی ئەبژەکتیفییەوە رەهەی خەیان دەگەن، لە لە کەتاییدا هەر لایەنی خەیی پەوەرە: ئەوە هەر فەرخوازە کە لە ئاوتی خەریکبوونە زانستییەکانیدا بەرهەمەکەی دەخاتەوە! ئایا کامیان لە ئووی زانستییەوە گونجاوە، ئەو فەرخوازە کە مەتەدیانە لە زانکەی سلەمانی توژینەوەیەک ئەنجام دەدات، یان ئەو فەرخوازە کە لە بەرلین / لەندەن / پاریس وەک کوە سوننەگەراکەی سلەمانی لەژەر چاودەریی پرۆفیسەرەکدا بە ئاقانە دکتەراکەی (بەگومان خەی بە تەنیا نەک بە یارمەتیی دەرەکی!!) تەواو دەکات، بەبە ئەوەی تواینبەتی بە ئەمانی / ئینگلیزی / فەنسی بهزرەت؟

(19) ئەم شەوازەی خەریکبوونی ئاخنەیی لەتەک بابەتەکانی وانەدا لە ئاوتی کاری وانەبژێمدا لە کەلەژی پەروەردەی زانکەی کەیە گەانم پەدا. لە گەرەکە لەرەدا ببەژم کە وەرگرتنی خوەندکاران، وەک چەن بە واژەی خوەندکاردا دەردەکەوەت، لەسەر ئاسای قەدیمیانەی دەرخکردن بوو. "نزیکەی" هەمووان نەیان دەتوانی خەیان سەبژەکتیفییانە بە بابەتەکەوە خەری بکەن، جا گەرچی ئەم شەوە خەریکبوونە بەشکی کرەکیی وانەکە بوو. ئەم بەدەوشە بە دوو هەڵەگەتەوە: یەکەم خوەندکارانی زانکەیی لە ئاوتی دوازدە ساڵی متکردنی کەستیاندا خزەنراونەتە نەو دەخکەوە، کە ئەوان لە نەویدا بە شەوازە سوننەگەراکەی دەرخکردن "ئاهاتوون"، واتا "دەساتی ئاهاتن" بەسەریاندا سەرەڕ. هەی دووەم بە ئەوە دەگەتەوە، کە ئەوان، بەگشتی، نەیان دەوەرا خەیان بە کەشکە ئاوەتا بکەن، چونکە "نزیکەی" سەرجەم مامەستایانی دیکە داوای دەرخکردنی بابەتەکانی وانەیان لەدکردن، بەیە ئەو خوەندکارانەش کە مەبەستی فەربوونی دیداکتیکی نوەیان هەبوو (ئاخر ئەوان لە کەلەژی پەروەردە بە کاری مامەستایەتی پەدەگەیەنران!)، بە ئاشکاوی دەیان درکاند، کە ئەم شەوازە فەرکارییە لە دەخی خوەندکاریی ئەمەی ئەواندا گونجاو نییە، چونکە گەر ئاچاوی بکەن، ئەوسا مامەستاکانیان دەریان ناچەنن و بەوەش ئایندەیان دەکەوەتە

مەترسییەوە.
(20) دەبێت لە نێوان "کۆرسە" و "مەلزەمە"دا جیاوازی بکرێن. ئاستە کە فەرخواز دەتوانێت لە لایەنی خۆیەوە "مەلزەمە"ی مامۆستا وەک کۆرسە ببینێت و خۆی بخزێنێتە پێوە خۆریک بکات، لە ئەوە شەواز و داواکاریی مامۆستای وانەبێژە کە بەهای ئەو بابەتە چاپکراوە دیاری دەکات. گەر ئەو بە هەموو شێوەیەک داوای دەرخکردن لە خوێندکار بکات، ئیدی ئەو ناتوانێت مەلزەمەکە وەک کۆرسێیەک وەربگرێت تاکو بڕیارەوە هەمالایەنیانە فەربەست. لە بنەڕەتدا کۆرسە، وەک بە واژەکەدا هاوون دەبێتەوە، تەنیا دەسوڕێکە بە ئەوەی فەرخواز پێکەوە لە تەک کۆرسەی دیکەدا "شتێکی نوێیان لە دروست بکات".

تێبینی

ئەم نووسینە سەرەتا لە گۆڤاری کوردەلەجی، ژمارە ١، سلێمانی ٢٠٠٨، بڵاوکراوەتەوە. لەم شێوەیەی بەردەستدا سەرلەنوێ کاری تێداکراوەتەوە.
ک.ج.

ئامانجی دەوڵەتی تورکیا فراوانخوازییە ، پێکەکە بەربەستە … لە تورکییەوە

لە تورکیەوە : …

فەهمی ئیشک: لە میدیاهەبەر و بەرنامەی گیویندەمەوە ئەوارباش. گەرشوێنی زینی وەرتە، هەوەستی پارتە سیاسیەکان، هەنگاوەکانیان بە چارەسەری پرسەکە، هەم بە وردی گفتوگۆ لەسەر لێدوانەکانی ئەم دواییەی باشور، بژاڤا، باکوری کوردستان دەکەین . میوانەکانم ئەندامی کۆنسەی بەڕێوبەری کەجەکە زوبەر ئایدار و هاوسەرەکی کۆنگرەی گەل ڕەمزی کارتان. بەخێربن.
هەروەها پێنج هەڤاڵی دیکەی ڕۆژنامەوان لەگەڵمە کە پێکەوە پرسیار

لە میوانەکانمان دەکەین. جاهید مەروان، هاڤال ئاسلان، ئامەد دیجلە، گوڵستان ئیکە، سەعید ئەڤرەن، ئاوەش بەختەربەن. بە ئاوەی کە درێژی بکەموە یەکەم پرسیار لە بەرێز ئایدار دەکەم ، لە زینە وەرتە چی ڕووددات؟

زوبەر ئایدار: دیارە کە ئاجەندای هەموو دونیا کرێنایە. بەڵام ڕودواکی وەها لەم قۆناغەدا هەم مایەی غەمگینی هەم و مایەی تەفکرینە کە لە زینی وەرتە ڕووددات. لەو هەرەمکی گوزەرگە یان سنور نیە کە ڕوبەروبونەوەی کرێنا ببنەوە. ڕاست نیە کە پاساوی ئاوە دەهێنریتەوە گوایە کرێنا هەیە و هاتوچە هەیە، تێنەگەیشتین کە چەن بە تانک بەرەنگاری کرێنا دەبنەوە.

فەهمی ئیشک : بەرێز کارتان ئاوە چی دەڵێن، بەچی دەخەکە گەیشتە ئەم ئاستە؟

کارتان مەزی: دەبە پەیوەست بە دەخی تورکیاوە مەسەلەکە شیبکەینەوە کە لەووی سیاسی،سەربازی و ئابوری لە قەیرانداید. فاشیزمی ئاکەپە-مەهەپە ڕووبەروی قەیرانیک بونەتەوە هەم لە لیبیا ، سوریا شکستیان هێناوە و ئاوەش ڕەنگدانەوەی هەیە لە ناوخەدا. کرێنایان کرد بە دەرفەت بە دەستکردن بەهەمەتەکی ئەنجامگرتن لە دژی بزوتنەوەی ئازادی کوردستان. ئاو هەمەتەی کە لە ٢٠١٨هەوە دەستیان پێکردووە دەیانەڤ تەواوی بکەن.
گولستان ئیکە: قەیرانێک لە ئارادایە، هێز هاتونەتە بەرامبەری یەک، پێشتر دیدار هەبوو و دانوسان هەبوو چی بوو گەیشتە ئاو ئاستە؟

کارتان مەزی: کێجەکە هاوڕی هەبوو کە هەم لەگەڵ دوو پارتی ناو دەستەڵاتی باشور دیدار ئەنجام بدات بە ڕێگرتن لە هەر ئالوگۆڕێک بەرامبەر پارتی هەمیشە خەی بەدوور گرت لەو هەوڵانە نێک وەڵامی نەدایەوە بەکو هێزیان گواستەوە، هەر چەن سوپای تورک هێزی گواستەوە بە سەرکانی و گرێ سپی، دیارە کە دەوڵەتی تورک لە ساڵی ٢٠١٩ هێزی زیاتری گواستەتەوە بە باشور. داوا لە پارتی کرا بەراستەوخە و ناراستەوخە کە هاوکار نەبە لەو جموجوڵەدا، بەڵی کەسایەتی و هێندە ڕێگەی تر پێایممان بە ناردن بەڵام نێک وەڵامیان نەدایەوە ئەم ڕووداووانەی زێنە و وەرتەی لەکەوتەوە، هەرشکرایە سەر مخمور. لە هەرشی سەر زینی وەرتە سە گەریلا و هەم لە کامپی مەخمور سە ژن ژیانیان لەدەستدا. سەرخەشی لە کەسوکاریان و گەل دەکەم. دەبە بگوتریت کە ئاو سە گەریلایە بە سەردانی هیزێی پارتی چوبوون

وشیاریان بدەنە بە ئاوەی نەبنە زەمینەی شەڕ و داوایان لێکردن کە لاوە دوور بکەنەوە. سەردانەکەی ئاوان زۆر گرنگ بوو بۆ ئاوەی ڕۆژهەڵات و بایەخیان بە دیالۆگ دا و بە ڕێگرتن لە هەر ئاگرێکی شەڕ. بەڕای دواتر هەرش دەکرێتە سەریان، سەرۆکی گەریلا ژیانیان لێدەست دەدەن. ڕۆژ ئاو دوو شەڤانەی یەکشەمە کە بڕیگریان دەکرد لە هەرشی پارتی بۆ سەر خانەسور. لەراستیدا ئاوەی هەرش دەکات دەوڵەتی تورک بەڵام ئاوەی زەمینە خۆش دەکات پارتیە. کاربەدەستانی کۆجەکە و بەتایبەتیش ئەندامی کۆنسەی بەڕێوبەری کۆجەکە مستەفا کاراسوش گووتی: " بەهیچ شێوەیەک لانگری شەڕ نیە" بەڕام وەڕای ئاوەش پارتی هەز دەگوازێتەوە. لە ئاگاری هەر شەڕێکدا، ئاو شەڕە ئیماژی کورد تێکدەدات و خزمەت بە داگیرکەران دەکات. دەخەکە زۆر مەترسیدارە، مەترسیەکە تەنیا لەنیوان دوو هێز یان تەنیا لە هەرەمەکدا نیە . بەڕکو خراپبوونی ئاو ئیماژیە کە کورد لە دونیادا بەدەستی هێناوە ، وەڕی گەلەکەمان تێک دەدات. دەبە هەموو کەسێک وریا بێت لەو پێشهاتانە.

ئامەد دیجلە: دەمەوە سەرنجتان بە سەر لێداونەکەی نێچیرڤان بارزانی ڕاکێشم کە دەڵێ : " مەسەلەکە گەورە دەکرێت و کێشەیەک نیە کە چارەسەر نەکرێت" هەمیش واپەدێچە لە قسەکانیەوە کە رسکی شەڕ زۆرە، هەم ئاماژە بە ئاستی چەکەکانی تورکیا دەکات کە شارەزایانە لە ئامانجەکانی دەدات. پاشان دەڵێ ؛ " پەکەکە لە باشور نەماوا نیە و دەبە دەرچێ" ئیشارەت بە بوونی چەک دەکات لە کامپی مەخمور و زۆر ئاشکرا کامپەکە دەکاتە ئامانج. لەبەر تیشکی ئاو لێدوان و هەواڵانە دەکرێت چۆن دەخەکە ببینین؟

زوبەر ئایدار: لیدوانەکەی نێچیرڤان لاڵایەک دەڵێ مەسەلەیەک نیە چارەسەر نەکرێت، کە ڕووی لە یەکێتیە، بەڵام کە دێتە سەر پەکەکە دەڵێ ؛ " دەبە دەرچن و هەزەکی نەماوا نیە". جارێ پەکەکە ئاوە ماوەی ٤٠ ساڵە پەکەکە لاوازیە، با نێچیرڤان بارزانی لە سەرسوپای تورکیا قسە بکات کە ٤٠ بنکەی سەربازی لاوازیە، سیخوڕی میت جرت وفرتیانە. ئاو هەڵوێستە، هەڕویستکی نەوایێکردنی هەرشکانە، مرۆڤ وشەیەک نابینێتەوە کە وەسفی ئاو لێدوانەی نێچیرڤان بارزانی پێبکات. کەسێک بەناوی کوردەوە قسە بکات ناکرێت ئاوە هەڕویستی بێت. وەک ئاوەی کە کامپی مەخمور کامپی سەربازی بێ، هیچ هەڕوێستێک نیشان نادات لەبەرامبەر ئاو هەموو هەرشی دەوڵەتی تورک کە دەکرێتە سەر خەڵکی باشور. چ زوو بیرتان کرد گەریلا چ ڕۆڵکی بینی لە مەخمور و لە پاراستنی باشوردا ، خۆتان نەچوون سەردانتان کردن؟. ئاگەر لاوە

هێزەکی پاراستنی نەبەت چەن ئەو خەڵکە بپارێزرێت ؟ کە بەرگری دەکات؟. دوو رۆژ لەمەوبەر دوو سەربازی عیراقی لەوە کوژران. ئەوە لە موسڵ، شەنگال، هەرەمەکەتان ناپاراست، خەڵک ناچارە خەی بپارێزێت. دەبێ ئەوە راست بخوێنرێتەوە. کەس با پاساو بە هەرشی تورک نەهێنیتەوە. دەوڵەتی تورک دوژمنی کورد، دوژمنی باشورە، چەن هەروا زوو هەلویستی تورکیاتان لە سەر ێیفراندەم لەیاد کرد. بۆ؟ مەگەر کورد مافی پاراستنی نیە؟ ، باپیری نەچیرڤان بارزانی چی دەکرد کاتێ حکومەتی عێراقی هەرشی دەکرد؟ بەرگریان نەکردووە؟ تۆ کە تاوانبار دەکەی ، بەپێی تۆ بەت نابێت کورد بەرگری بکات؟ کورد نابێت خۆیان بپارێزن؟ تورکیا تاوانبارمان دەکات دەڵێ بە بەرگری دەکەن؟ لێدوانەکەی نەچیرڤان بارزانی مایەی قبوڵ نیە، دەبێ خەی ەچاو بکاتەوە دەبێ کەسێک کە خەی بەسەرکی هەرەمەک دەبینێ، وەها قسە ناکات.

فەهیم ئیشک: رووی پەیامەکەی نەچیرڤان بۆ کێ بوو ؟

رەمزی کارتاڵ : نەچیرڤان بارزانی پەیامەکەی بۆ کێیە؟ بۆ دەوڵەتی تورکیایە و بۆ رازی کردنی ئەوانە. هەمان پەیامی بۆ سەردەمی هەرشی سەر سەرەکانی هەبوو، کاتێ دەوڵەتی تورک هەریشی کرد ، نەچیرڤان بارزانی لە قەتەر وتی؛ دەوڵەتی تورک کەشەی لەگەڵ پەکەکە هەیە لەگەڵ خەڵکی کورد نیە لە سوریا، بۆئاشکرا هەرشی سەر سەرەکانی ەوا کرد کاتێ بەردومان کرا. دەوڵەتی تورک لە ٣٠٠ کم سنوری ەژئاڤا هاتێ ناوەو بەلام نیچیرڤان بارزانی هیچ شتێک لەسەر ئەوە نالێت ، بەپێچەوانەوە هەرشی تورکیا ەوا دەکات. کامپی مەخمور کە خەڵکەکەی لە ئەنجامی کەمەکۆژی دەوڵەتی تورکیا هەڵهاتوون بەلام ئەو هیرشی سەر ئەو کامپە ەوا دەکات. نەچیروان بارزانی لە لیدوانەکە رۆژنامەوانەکەدا دەڵێ؛ " پەکەکە لەرە رەوا نیە" واتە سوپای تورکیا لەرە رەوایە. دەوڵەتی تورک بە سەربازی، ئیستخباراتی ، بازرگانی ، ئابوری و سیاسی باشوری داگیرکردووە. لیدوان و هەلوەستی نچەرڤان بارزانی هەڵەیەکی مەژووییە.

گوەستان ئیکە: داخە ئەرک و مسیەنی پەکەکە چیە؟

سەید ئەڤرەن: پەکەکە داوای لەکرا کە وەک هێزەکی پاراستن هاوکاری بکات لە شەری دژی داعش، ئەستا چ گەاوە ؟

رەمزی کارتال: گەریلا و پەکەکە، هێز و بزوتنەوەیەکی کوردستانیە ، بزوتنەوەیەکە بە ئازادی کوردستان.هەرچەن کاتێ داعش هەرشی کردە

سەر مەخمور ونزیکی هەولیر بوو ، لەو گەریلا خەبەکەی پاراست. پەکەکە و گەریلا لەکوە پەویست بەت لەو دەبەت. مەسعود بارزانی خەی سەردانی مخموری کرد و سوپاسی کرد و پیرۆزبایی کرد و رۆلەکەی قبوەکردن. خەبەخە لەوەدا هەزەکی سەربازی نیە، بەلام کاتێ گەریلا چووە ئەوە بە پاراستنی خەک. وەکو تر ەەوایی پەکەکە لە دەستی خەکدایە ، رەوایی بزوتنەوەیەک لە دەستی هیچ هەزەکدا نیە. دەربەینی ئەو لەدوانە لە لایەن نەچیرڤان بارزانیەوە هەلەیەکی مەزنە. دەخەکە مەترسیدارە و پەسکە. دەبە گەلەکەمان زەر وشیار بە ، گەە هەزی چارەسەری پرسەکانە. پەکەکە بە پاپشتیەکی گەورەی خەک لەوەیە. ئەو نااەوایی نیشاندانەی لە باشور، هەر دەبە لەلایەن خەک، هەزە سیاسیەکان، ەەشەنبیران، نوسەران، سیاسەتمەداران و خەک وەلام بدرێتەوە. خەک ەەوایی دەدات بە بزوتنەوەیەک.

زوبەر ئایدار: پەکەکە بزوتنەوەیەکی مرۆڤایەتیە، تەنیا بزوتنەوەیەکی باکور، یان ەەژئاڤا ، یان باشور یان ەەژئاڤا نیە، لە کوە پەویست بەت لەو دەبەت. بزوتنەوەیەکی پاراستنی گەلە. بەبانگەوازی گەل لەویە، لە کەرکوک، مەخمور، هەولێر، شەنگال شەی دژی داعش کرد. پەرلەمانتاری یەکەتی ئارەز عەبدولا خەی گووتی ؛ " نابە نانکوەر بین، ئەمە داوامان لەکردن کە بین هاوکاری بکەن" . لە کوە هەرش بکرێتە سەر گەل پەکەکە لەو دەبەت. ئەو قسانەی نەچیروان بارزانی کردی لایەق بەگەلی کورد نیە. دەبە کەس بەزاری تورکیا قسە نەکات. بە پەتانوایە دەولەتی تورکیا بە هەرشی سەر ەەژاڤا دەکات، هەزاران سیاستەمەدار لە زیندانەکانی تورکیان ، قاتەکان بەردەدەن لەم سەردەمی کەرنایەدا بەلام سیاسەتمەدارانی کورد بەرنادەن. تا ئەو ئاستە دژومنایەتی گەلەکەمان دەکەن. لە باوەەدام گەلەکەمان ئەو راستیانە دەبینیت و هەلوەست نیشان دەدات.

هاڤاە ئاسلان: نەچیرڤان بارزانی وتی ئەو هەز جوانەدنە بەدەستپەشخەری حکومەت کراوە، دیارە یەکەتی و گەرانیش لە حکومەتدان. تا ئەستا یەکەتی لەدوانەکی ەوونیان نەداوە یان لانی کەم هەمان بەچونی پارتیان نیە. نەچیرڤان بارزانی کە سەرکی هەرەمە وەک بەرپرسەکی حزبی قسە دەکات. داخە ئەوە سیاسەتکی درێژخایەنی بیکاریگەرکردنی یەکەتی نیە؟

فەهیم ئیشک : داخە ئەوە ئالزییکیش نیە لە نەوان پارتی و یەکەتی؟

زوبەرئایدار: دیارە کە یەکێتیش ناڕەحەتە لەو هێز جوڵاندنەی پارتی. یەکێتی هەوەستی بە لێدوان نیشان دا لەبەرامبەر هێنانی ئەو هێزە. لەئاستیدا ئەوەی کە پارتی دێیکات گوشاری تورکیایە بە سەر یەکیتیش. تورکیا لە دژی هەموو دەستکەوتێکە ، تورکیا بەش بەش هێنگاو بە خستن دانێت و دەڵە لە دژی پەکەکە ئەوە دەکەم ، دوایی بەلاوازکردنی پەکەکە ووە لەوانی تر دەکات، هەر چۆن لە کاتی ریفراندەم کردی. هەم یەکێتی نارەحەتە، هەم وەزیرەکانیان ناڕەحەتن و لێدوانیان دا. هەم گەلان ناڕەحەتە، چونکە دەزانن کە دانوسانیان لەگەڵ دەکات لەحکومەت بەناو پارتی خۆی بریار دەدات و لەگەڵ خۆی دەجوڵێتەوە. یەکێتی و گەران دەزانن کە پیلانەکە تەنیا لەبەرامبەر پەکەکە نیە، بەڵام تورکیا دێیەوێ ئەوان وەک ئامرازێک بەکاربێنیت. لەنیو خۆیک دا ناڕەزایی هەیە، پارتەکانی تریش ناڕەزایان دەربڕی.

هەڤال ئاسلان: پێتانوایە کە یەکێتی و گەران بکەونە هەمان تەوری پارتی ؟

زوبەرئایدار: چاوەڕوانی ئەوە ناکەین کە یەکیتی هەنگاوەکی پاڵپشتی کردن لە پارتی بنەت و ببیتە ئامرازێک ، ئەوان مەسەلەکە دەبینن. ئەگەر نەچیرڤان بارزانی دەڵێ؛ " مەسەلەیەک نیە کە چارەسەر نەکریت" ئەوە بەهای هەوەستی یەکێتیوەیە.

جاهید مەروان : داخۆ هسکی شتە هەیە بەهای ئەو جوڵانی هەزوە؟ داخۆ رسکی شەر هەیە لەنێوان پەکەکە و پارتی ، یان یەکیتی و پارتی هەیە؟ داخۆ هەوەسی پەکەکە هەیە بۆ دانوسان لەسەر چارەسەریکی بەشتە و بەخۆنەشتن ، ناوبژیوانیەک هەیە؟

فەهیم ئیشک: پێشتر مەسعود بارزانی وتی " شتێی براکوژی ڕوونادات" بەڵام خانەسور ڕووی دا، داخۆ لەم قۆناغەدا هسک هەیە؟

ڕەمزی کارتاڵ : زانیاری لەبەردەستماندا نیە، نازانین کە هەواڵکان لە چ ئاستێکدا بەهای کەشێی ئاسایشی لەهەرەمەکە. بەناو بگومان هەوە هەن. خۆکی ناوچەکە چوون داوایان کرد کە ئەو هێزانە لەوێ نەمینێت. بەڵێز مەسعود بارزانی پێشتر وتبووی کە؛ " شتێ ڕوونادات " ئەمەش چاوەڕوانیەکەمان ئەوەیە، بەناو ئاستیەکی بەرچاو هەیە کە پێشمەرگە چۆتە ئەوێ بۆ زانیاری و ڕزامەندی سەرکی هەرێم، سەرکی حکومەت و سەرکایەتی پارتی بووە. لەکۆبونەوەی مەکتەبی سیاسی پارتی دا زینی وەرتە هیچ لە ئاڕاقدا نەبوو وئاوەش مایەی سەرسوڕمانە. بەڵام لێدوانی نەچیرڤان بارزانی خراپ بوو. لەئاستیدا

هیوداری باشیی بۆ دۆخەکە خراپ نیە، بەڵام لەواقیع دا شتێکی تر هەیە.

زۆبەرئایدار: کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان هەوە دەدات لە هەرهەکەدا، دیارە کۆمیتەیەک هەیە کە دیالۆگ لەگەڵ لایەنەکان دەکات، دکتۆر مەحمود عوسمان کۆتەتە بەینەوە، هەوەی ژمارەیەک لە ڕۆشنبیران لەئارادایە. ئەوەی کە مەسعود بارزانی پێشتر گوتبووی ؛ " شەڕی بڕا کوژی هوونادات" بۆ ئەمە هەشتا لەجێی خۆیدایە، بزوتنەوەکەمان تا دوایی کراوەیە بۆ دیالۆگ. بەڵام، شتێک هووبدات ئەمە بەرپرسیار نین. چاوەڕوانی بووین نچیرڤان بارزانی لە جێی ئەوەی هەواڵی بۆ هەرشیەکان تورکیا بدات، بۆ دەکرێت کۆشکان بۆ برایەتی چارەسەربکەین، چاوەڕوانی بووین بۆ دیدار ئەنجام دەدەین و چارەسەری دەکەین. ئەگەر تا ئێستا شتێ هووینەداوە ئەوە لە هەوە و لەبەرچاوگرتنی هەڵمەتی ئیمە بووە و چاوەڕوانی دەکەین هەڵمەتکانی تر هەمان هەڵوێستیان هەبێ. کە شەڕی دەوە؟ بەگومان هەڵمەتکانی داگیرکەر شەڕیان دژیانەوە.

هەڵوێستی پارتی، یەکیتی و گۆران چی بوو لە کۆبونەوەکەی کۆنسڵی تورکیا لەهەولێر ؟

سەید ئەڤرین: ئسکەکە گۆڕیە. لەدوای ساڵی ٩٩ ەوە خەڵکی باشور شەڕی ناوێت. خەڵک ناڕەزایی دژبەی و تەنانەت پێشمەرگەکان دژیانگوت چەک فڕێ دەدەین بەڵام شەڕمان ناوێت. لەشەڕی ٢٠١٥ دا موختارەکان مژدەکانیان دایەوە بە حکومەت و پێیان گووتن؛ " فەرموو مژدەکانتان ببەنەوە ، ئەمە هەڕەمی ئەمەیە و خەڵک لیرە بە ئاشتی دژی" پلانی تورکیا هەیە، بۆ لە هەز جوانەدن بۆرو وەرتە، کۆنسوڵی تورکیا هاکان کاراجای لە هەولێر لەگەڵ پارتی ، یەکێتی و گۆران دیاری ئەنجامدا. لەو کۆبونەوەی هەولێردا، یەکیتی و گۆران نارەزایی دەردەبڕن . هەر لە سەرەتاوە کۆشە هەیە لەسەر پیلانەکە. دیارە ئسکی شەڕ هەیە بەڵام نەک تەنیا لەو هەڕەمە، پەموایە کە دەبە لەو هووەوە هەڵسەنگاندنی لەسەر بکرێت.
ڕەمزی کارتاڵ: ئسکی ئەو مەسەلەیە لەسەرەتا ئەوەیە شاری لەبکەوێتەوە. تەنیا بە مەسەلەیەکی لەکاڵیەوە نامێنیت. بەزینی وەرتە سنوردار نیە، پیلانی دەوڵەتی تورکیا بۆ لەناوبردنی ئیرادەی بزوتنەوەی ئازادی کوردستان، دەستگرتن بەسەر شارەوانیەکان، شوێنەوارە مژوویەکان، زیندانی کردن سیاسەتمەداران و چالاکڤانانی بزوتنەوەی ژن، لە ئیمرالی لەکاتێکدا کە ئسکی کرێنا هەیە بەڵام هەبەر ئەجالان هیچ زانیارێکی لەبارەیەوە نازانرێت، هەرشی

سەرتاسەری بە سەر رژئاقا هەیە. لە باشور و دەرەوەی وڵات لە کوە دەستکەوتکی کورد هەبە هەرش دکاتە سەری و دیەوە لەناویبات. لە بەرئەوەی کە قەندیل وەک ناوەندی ئیرادەی بزوتنەوکەیە ، دیەوی هەرش بکاتە سەری، ئەندامی کەنسەی بڵاوبەری کجکە مورادکارایلان وتی" ئگەر هەوەی هەرش و شکاندنی ئو ئیرادەیە بدرێت ، چیمان لەدەست بێت دکەین" . شڵێ بە سنورکەوە نامێنیتەوە. گەریلا وڵام دەداتەوە لە هەر جێیەک لێی بن". نەک تەنیا قەندیل بڵکو هەموو جێیەک دبەتە مەیدانی شەڕ، باش دەزانریت کە لە شڵادزە چەن هەرش کرایە سەر بارگاکانی تورکیا. ئەوە دوو سالە بزوتنەوە، ڕێکخراوەی مەدەنی، کەسایەتی، ڕۆشنبیر، قەڵەقانانی زیندوو، هاتن و چوونی خەڵک بە قەندیل و هەولکانیان بەبەرچاوەوەیە، دیار کە خەڵک پەتانسێلکی گەورەی هەیە کە دکەویتگەڕ لەبەرامبەر هەم داگیرکاری و هەم سیخوڕکانیان. ئەم زەر ووننە، کە خەڵک دەخکە دباتە قەناغکی ترەوە. ئەوە تەنیا مەسەلەی پکەکە یان گەریلا نیە، مەسەلەی گەلکە. کەس حسابی هەلە نەکات. حساب گەورەیە و بە شکاندنی ئیرادەی بزوتنەوکەمان، بڵام ئەوەی گەریلا و گەلکەمان بەو بەرخودانەی ئەنجامیداوە لەماوەی ابردوودا سەلماندوویەتی کە هەرش هەبەت چەن خەی دپارزیت. ئەوە زەر ووننە. بانگەوازی لە هەموو کەسک دکەین کە جدیانە مامڵە لەگەل دەخکە بکەن و ترسکی شڵە زەر گەورەیە.

گولستان ئیکە: دەوڵەتی تورکیا هەنگاو بە هەنگاو چووە پێشەوە لە خاکورکە و خنەڕە بارگای دامەزراند، ئەستاش دیەوە بەرەو قەندیل بچێت، داخە ئەمە وەک دوایین هەنگاویانە؟ تەنیا مەسەلەکە بەو هەزانەوە سنوردار نیە کە لە زینی وەرتە، هەزی نەونەتەوەیی ڵێلی چیە لەم مەسەلەیدا؟ دوران کاکان ئاماژەی بە ڵێی ئەمریکا کرد؟ ئەنجامکانی چی دبێت؟

ڕکەوتنی نەوان پارتی و دەولەتی تورک لەسەر دروستکردنی بەنداو

هاڤاڵ ئاسلان: دیارە کە لە مانگی شوبات دا میت و پارتی کەبونەوە، لەوە دا ڕکەوتنکیان کرد کە ٣٠ ساڵ بارگاکانی لە خاکورکەی و برادەست بمێننەوە. لەو هەرمانە ئاو هەیە و دەولەتی تورکیا بەنیازە ٢١ بەنداو دروست بکات. پارتی چ سازشکی کردووە؟

ئامەد دیجلە : مسرور بارزانی دڵێ؛ " ئەوانەی ڕەوانە کراون بە زینی وەرتە هەزی حکومەتن" . لەوالێت دا دەردکەوێت ئەو هەزانە سەر بە حکومەتن؟ داخە کجکە ڕەتدانەوەی بوونی ئەو هەزانە وەک هەزی حکومەت یان لەو پیلانانەیە کە دەولەتی تورک کاری بە دکات؟

لەئەستانە تورکیا، ئێران و ڕوسیا لەسەر باشور ڕێکەوتن

ڕەمزی کارتاە: لە ٢٠١٦ دا لەدوای کودەتای تەموزەوە دەوڵەتی تورکیا دەستی بەهەرشکی فراوان کردووە بۆ سەر باشور و لە ٢٠١٨ ەوە دەستی بگرتنی جگەکان و دانانی مڵگەکانی کردووە ، لە ٢٠٢٠ دەیەوێ بگەینتە قۆناغێکی نوێ. قۆندیل دواییین قۆناغ نیە. دەوڵەتی تورک دەیەوێ کە تا دواییین دەستکەوتی گەلی کورد بچێ و لەناوببرێت. ئامانجی تایبەتی خۆی هەیە لەسەر پەکەکە کە شکاندنی ئیرادەیە چونکە ئەمرۆ ئەوەی کە بڕیستی سڕیکیە لە بڕامبەر دەوڵەتی تورکیا، پەکەکەیە، پەکەکە هێزێکە کە لە هەم لەووی سیاسی، سەربازی، کەمەایەتی، دیبلەماسی کە ناتوانێ کۆنترۆڵی بکات، وەرای هەموو تۆگەرێ و بڕیست و هەرشکانی سەری ئەمرۆ لە ئاستی کوردستان، ناوچەکە و دونیا دا لە هەکشاندایە. بزوتنەوەکە لە دونیا ەژاڤ دروست دەکات. ئامانجیانە کە ئیرادەی پەکەکە بشکێنن، ئەبەتە ئەوە ئامانجی سڕیکیان نیە. بینیمان بەبڕچاوی دونیا کە چۆن لەبڕامبەر ریفراندەم بەەنزیان کرد، تەنانەت لەسەر ڕیفراندەمێک کە پارتی دیموکراتی کوردستان خۆی پێشنگی بۆ کردبوو.
ئۆگەر لەوەدا سەرکەون کە تا ئاسۆک ئەو ئیرادەیە لەوەدا بشکێنن، ئەو کاتە ئەو هێزەی زۆرەی کە دەوڵەتی تورک بردوویەتیە باشور، لەوە دەهلەتەوە و خۆی بەسەر ئەوە دا دەسپێنێ، داواکانی بەسەر دەسەلاتی باشور دەسپێنێ. یەکێک لە بابەتکانی کەبونەوەی ئەستانە لە نەوان ئێران، تورکیا و ڕوسیا لە ناوبردنی ئەو دەستکەوتەی باشوری کوردستانە کە لەسەری ەکەوتوون و بەیاری هاوبەشیان داوە و لە ەاگەیاندکانیشیان نەشاردوە. ئەبەتە قۆندیل دواییین قۆناغ نیە بەڵکو یەکێک لەگرنگترین وەستگەکان. ئۆگەر تیشکی سەوزی ئەمریکا نەبە تورکیا و پارتی پەکەوە ئەو پیلانە بخەنە واری جێبەجێکردنەوە. ئەو پیلانەی کە لەەژاڤاوە دەستیانپێکرد، ئەوەیە کە ئەو ئیرادەیە بشکێنن کە پشت بە گەل دەبەستێت، کوردەکە چارەسەری دیموکراتی بەبنەما دەگرێت نەک تەنیا بە کورد بەڵکو بە هەموو گەلانی دیکە. دەیانەوە هەم ئەوە بڕیست بکەن و هەم تورکیا بکەشنە تەوەری خیانەوە. بەکەشکردنی تورکیا بە تەوەری خیان ، سیاسەتی سڕەکی ئەمریکایە لە هەریمەکە.
لەسەر کەبونەوەی کەنسوخانەی تورکیا لەگەل پارتەکان (پارتی ، یەکێتی و گۆران) دیارە هەن کە پیلانەکەی تورکیای قبوە کردووە و هەشیانە کە پیلانەکەی قبوە نەکردووە. ئەبەتە هێزە باەدستەکان دەستیان هەیە لەو پیلانەدا، مومکین نیە کەبە پشتگیری ئەوان پارتی ئەوەندە خۆرا و بەو هێزەوە جوڵایەوە. دەوڵەتی تورکیا دەیەوێ

بەدروستکردنی بەنداو و دانانی بارگا تۆگەرە بۆ جوڵەی گەریلا دروست بکات. پرسیار ئەوەیە کە پارتی چ سازشکی کردووە. دەبە زۆر بەوردی بۆ دوای ئەوە دا بچین. لەسەر ئەو بانگەشانەی کە هەزی مەلدراو لە زینی وەرتە و بەکارهێنانی دەستواژەی " هەزی کاتیین " دەستواژەیکی ووون نیە ، تەمومژاویە چونکە لەو جێیانەی کە پێشووتر چوونە، پاشکشەیان نەکردووە(دواتر رادەستیان کردووە بە دەوڵەتی تورک). دەوڵەتی تورک کاتە هەرجێیەک لێی دەرناچێت.

لەناو ئەو هەزەی بە زینی وەرتە جوڵەنراوە بۆ تورکی قسە دەکەن و بەجلی پێشمەرگەوە هێنراون

ئامەد دیجلە : ئایا کۆچکە ناڕازایی لە هاتنی ئەو هەزەی پارتیە یان ترسی ئەوەی هەیە کە لە ناو ئەو هێزەی پارتیدا سوپای تورک هەبن؟

ڕەمزی کارتاڵ: هەمیشە ئەوەمان دووبارە کردەتەوە کە ئێرادەی دەسەلاتی هەرێمەکەمان لەبەرچاوگرتووە. هەمیشە ئامادەیی خۆمانمان نیشانداوە کە بەرپرسیارێتی خۆمان لە ئاست خاڵک دا لەو هەرێمە بەجێبێنین. بەڵام لەو هەرێمەی کە ئێمەی لێین بەپاساوی کرناوە هێز جوڵێنراوە و ئەوەش پاساوێکی ڕاست نیە و لەسەر داوای تورکیا ئەو هێزە هاتۆتە ئەوە، ئەوەش دەبەتە هەی زەمینەی شڵە لەنێوان هەزی کوردی دا. دەبەتە زەمینەی شڵەی گەریلا و پێشمەرگە ، هەروەها خاڵکی هەرێمەکە زانیاریان داوە کە ئەوانەی لەناو پێشمەرگەکاندا هاتوونەتە ئەوە کوردی نازانن و لە نەو خەیان دا بە تورکی قسەیان کردووە. دیارە کە بە جلی پێشمەرگەوە هاتونەتە ئەوە. دیارە کە ئەرکداری سوپای تورکیان. دیارە کە خاڵکی هەرێمەکەش ئەوانیان ناوێت. لەسەر ئەوەیە کە ئێمە ناڕازیین لە بوونی ئەو هێزە.
جاهید مەروان: دیارە مەسەلەی ئێران لەو هەرێمە گرنگە، لە ئێستانە ئێران مامەلەیکی دژی گرت لەبەرامبەر کورد بەڵام لەکرداردا لە شەڕێک دا نیە دژ بە هێزە کوردییەکان و ئاگربەستێکی کاتیی لەئارادایە. داخە ئەو جوڵە سەربازییە (لە زینی وەرتە) لەگەڵ بەشێکی دەسەلاتی باشور بەشێکە لە جوڵەی گوشاری هێنان بە ئێران ؟ یان ناچارکردنی پەکەکەیە کە بژارێک بکات؟ چونکە دەزانین کە پەکەکە هەمیشە هێڵی سێیەمی هەبژاردووە بەڵام ئایا بەو هەڕشانەی سەر کامپی مەخمور و ئەو جوڵەیەی دواییە ناچاری دەکەن بژارێک بکات؟

ڕەمزی کارتاڵ : دیارە کە ئەمریکا دەیەوێ بەسازش کردن بە تورکیا

، بیکەشتە بڕی خۆی و تورکیا لە بڕی ڕوسیا دووربخاتەوە. زۆریفی لەم ڕۆژانە دەچێتە دیمەشق جارێکی مەسەلەی کۆبوونەوەکەی ئەستانە دەنگنتەوە سەرمەز و دۆخەوە سوریا رازی بکات کە کۆشکانیان لەگەڵ تورکیا چارەسەر بکەن و نەهێلن کە تورکیا بکەوێتە بڕی ئەمریکاوە. دیارە کە سیاستێک هەیە لە هەردووڵاوە بڕامبەر بە کورد. ئەوەی بە کورد دەمێنیتەوە، ئەوەیە کە دەبە پشکەوە بجوڵێنەوە. کام یەکێک لەو هێزانە بە ڕوسیا، ئەمریکا ، ئێران یان تورکیا بێ، گرنگە کە کورد خۆی سیاستی خۆی هەبێت و ئەو گەمانە پوچەڵ بکاتەوە. ئەگەر نا، ئەو هێزانە تا ئێستا دیانوەوە کورد لە سیاستی خۆیان دا بەکاربێنن. ئەوە بە ئێرانیش هەمان شتەوە.

پیلانی جێبەجێکردنی داگیرکردنی زینی وەرتێ لە کۆنسوڵخانەی تورکیا لە هەولێر داڕێژراوە

زوبێر ئایدار: هەموو کەسێک لە هەریمەکە ڕۆژنامەگەری هەیە. هەندێ لایەنی نزیکی لە پارتی ڕۆژنامەگەری وەهایان دروستکرد کە ئەمریکیەکان هێزی خۆیان دەنێنە باشور، لەبڕامبەر ئێران دەستیان بە گرتنەبڕی ڕووشۆن کردووە کە هیچ ڕاستییەکی نیە و ئاسلی و ئاساسی نیە. ڕوداوەکی بەشتەوە نیە. ئەمریکیەکان ئەو دڵرفتیان هەیە کە بۆن لەگەڵ بزوتنەوە (پەکەکە) دانوسان بکەن، ئەم بزوتنەوەیە کراوەیە بە گفتوگۆ لەگەڵ هەموو کەسێک و لە سیاستی هێلی سێیەم دا باوەڕی بەدانوسان لەگەڵ هەموو کەسێک هەیە. ڕاست نیە کە گوایە لە مەسەلەی ئێران گوشاریان بە پەکەکە هێنابێت. دەوڵەتی تورکیا لە ساڵی ٢٠٠٧ لە هەوڵی داگیرکردنی باشوردایە، لە کۆنسوڵخانەی تورکیا لە هەولێر لەسەر ئەو جوڵە سەربازییە قسەکراوە و پلان داڕێژراوە و میت لە باشور دەستی بەدیدار کردووە. لە هەمان کات دا هێزی نوێنەرایەتی بەرژەوەندی خۆیە هەیە و چەندین ساڵە هەوڵی هێشتنەوەی تورکیا دەدەن لە تەورێی خۆیاندا. ئەمریکا لە باشور گەیشتنی ئاسمانی بە تورکیا کردەتەوە. ئەمریکا لە ڕۆژئاڤا سیاستێکی هەیە لە باشوریش سیاستێکی تری هەیە. ڕوسیاش سیاستێکی هەیە. ئێران و تورکیا و ڕوسیا لە ئستانەوە لەدژی ئەمریکاش دەجوڵێنەوە دەبە خوێندنەوەی دۆخەکە بەلاوە نابرێت. هەرهێزیک سیاستێکی تایبەتی هەیە و بەرژەوەندی خۆیان هەیە. لەئاگایی ئەوداین. بەڵام لەئارادا داگیرکارییەک هەیە کە دەوڵەتی تورکیا نەک تەنیا لە باشور بەڵکو لە جێگەی تر ، تورکیا کەوتە شوێنیکەوە لێی دەرناچێت. سەیرکەن لە ئیدلب ٢١ خاڵی چاودێریان داناوە و بەئاشکرا دەڵێن؛ " دەرناچین".

سەرتا وتی بە لەناوبردنی داعش دەچمە بەعشیقە ، ئێستا داعش لەو تەواو بووە ئیشی لە بەعشیقە چیە؟ کە دەریدەکات، چەندین جار حکومەتی عێراق داوای کرد بڵام دەرناچن. ئیستا هەنگاو بەهەنگاو داگیرکارییەکانی فراوان دەکات. هەرەمی فراوانی کەنترۆڵ کردووە، کە تورکیا لەو دەردەکات؟ ئەگەر بە گوشار نەبێت ، سبەینێ بەهیچ شێوەیەک ناتوانن دەریبکەن.
ئێستا ئەو کارە لەچوارچێوەی فراوانکردنی داگیرکارییەکانی دا دەکات. وەکو تر ناکرێ بە تیەری کەمپلە خوێندنەوەی بە بکرێت. لە باشوریش بنکە ، خاڵی چاودێری دادەنێت، سیخوڕی خۆی بەرە کردووە بە وەرتە. ئاستەوخۆ سەرپەرشتی ئەو داگیرکارییە دەکەن. مەسەلەی ئەمە ئەوەیە کە دەبە کورد نەبنە ئامرازێک بە ئەو داگیرکارییە. کورد هاوکاری نەکات هیچ ئۆپراسیۆنێک سەرکەوتوو نابێت. دەوڵەتی تورک ئەو ئۆپراسیۆنەش بکات سەرکەوتوو نابێت. سیاسەتیان لەهەرەمەکە ئەوەیە کە کورد بە یەک دا بدەن و ئەوانیش هەرەمەکە داگیر بکەن. یەک پرۆژە هەیە ئەویش دوژمنایەتی تورکیایە بە کورد کە پرۆژەی داگیرکارییە.

سەید ئەقرەن: مەسەلە تەنیا زینی وەرتە نیە. بەڵکو لەبەعشیقەش هەن لەو بنکەیەکیان کە کاریان لەسەر دامەزراندنی حەشدی وەتەنی لە سوننەکان کرد. خەبەخە حەشدی وەتەنی لەرە و لەو لە نزیک موسڵ و بەعشیقە هەن، گرەدراوی بەرەی تورکمانییش هەزکیان دامەزراندووە. داخە عێراق هەلویستی چی دەبێت؟
هاڤاڵ ئاسلان: کە هەرش کرایە سەر کامپی مەخمور وەزارەتی دەرەوەی عێراق بانگی کەنسولی تورکیای لە بەغداد کرد و نامەیەکی نارەزایی پێدان. ئەوەی لە باشور رووبدات کاریگەری لەسەر بەشکانی تر دەبە ، کاریگەری لەسەر رەژاڤا چی دەبێت؟

گۆستان: ماوەیەک لەمەوبەر وەزیری ناوخۆی تورک سلەمان سەیلو ناچاربوو دەست لەکاربکێشتەوە و مەسەلە تەنیا کرنا نەبوو، دیار بوو کە قەیرانێک هەیە ، داخە دەولەتی تورک بە تێپەراندنی ئەو قەیرانە ناوخەییە تەنیا قوکردنەوەی شەر و فراوانکردنی وەک ڕێگەیەک بە تێپەراندنی ئەو قەیرانە دەبینیت. داخە بۆچی تورکیا لە بەهەزییەوەیە کە هەرش دەکاتە سەر باشور و ڕەژاڤا ؟ یان بە داپێشینی ئەو قەیرانەیە؟

ئەو جیانەی تورکیا داگیری دەکات لێی دەرناچێت

زوبەر ئایدار: دەولەتی تورک سیاسەتکی فراونخوازی هەیە نەک تەنیا

لە باشور و ڕۆژئاڤا بەکو لە وڵاتە عەرەبییەکانیش بەدام لە وڵاتە عەرەبییەکان بەرەنگاری بونەوە. سیاسەتی تورکیا لەسەر موسڵ. بۆی بەخسەت ئەو جیانەی کە فراوانی دەکات، داگیری دەکات، دەیخاتە سەر تورکیا. ئەردەغان پرۆژەی ئەتاتەرکی دووەمی هەیە و دڵە ؛ " لە سەدەی ٢١ دا تورکیام فراوانکرد، خاکم بەدەستهێنا". دەبینن کە لە باکوری سوریا و ڕۆژئاڤا، لە ئەدلب دەرناچێت. بەڵاوە گرنگ نیە زیانی گیانی چی دەبە چونکە پرۆژەی فراوانکردنی خاکی هەیە.
حکومەتی عێراق ناڕازایی ئەمجارەی لەبەرامبەر هەرشی کامپی مەخمور تووندترە لە جارەکانی پێشووتر. تورکیا لە لیبیا چ کارێە؟ تورکیا لە سودان ، قەتەر، سوریا چ کارێە؟ سیاسەتکی فراوانخوازییە. دەبە هەرکەسێک، هەزیکی کە زیانی بینیوە لەو هەرشە فراوانخوازییانە یەکگرتوو بن و بنەڵای یەک، چونکە دەخکی جدی هەیە. لە تورکیا ناکەکی ناوخۆیی و قەیرانی ناخۆیی هەیە، لە هەموو جیهان لە بەرامبەر کرنا ڕۆشوەن دگیریتە بەر بەدام خەلکی تورکیا ناچارن بە قوتی خۆیان کار بکەن چونکە داهاتیان نیە. لەبەرئەوەی کە داهاتی وڵات هەمووی بە شڕ خەرج دەکرێت. خەکەکی زەر توشی کرنا بووە بەڵام دەشاردرێتەوە. ژمارەی توشبوان زەر زیاترە لەوەی ڕادگەیەنرێت. لەراستیدا لە ناوخەدا ڕووبەرووی تەنگژە بۆتەوە. سەیلو دەستی لەکارکەشانەوەی راستە بەهەی ئەو تەنگژە ناوخۆیانەوە بەدام لەناوخۆیاندا سازشیان کرد و پێنیان کرد. بەڵام تا کوە ؟ ئەو ناکەکیانە بەردەوام دەبێت. دەوڵەتی تورکیا بەئاکەپە، مەهەپە ، بالی سەربازی و ئەرگەنەکانیەوە هەمووی سیاسەتکی دژە کورد بەدەودەبن. لەسەر باکور، باشور، ڕۆژاڤا و ڕۆژهەڵات و لە دونیاشدا بەهەمان شێوە سیاسەت لەسەر کورد بەدەودەبن. ئەگەر خویندنەوەیکی راست بە ئەم دەخە بکەین، دەکرێت پێشکەوتن و پەهەگرتنکی سیاسی و دیبلەماسی بکەین، دەکرێت هەم لە هەریمەکانی پاراستنی میدیا و هەم لە مەیدانی جەماوەری کاری جدی بەدەوەبرین.

فەهیم ئیشک: دەوڵەتی تورک دیەوە کورد بە یەکدا بدات و شڕ هەگیرسێنە ، دیەوە شڕەی کورد و عەرەب هەگیرسێنە، مەیدانی شەر لەبەرامبەر عەرەبیش دەکاتەوە ، لەناوخە دا ئایا مەسەلە چیە ؟ ئەمە بەپەراویزیان بەدەستی بەهێزیە، چیە؟

جاهید مەروان: باس لە بەعشیقە کرا کە بنکەی سەربازی هەیە، دیارە کە تورکیا لە تەوەری سونییدا سیاسەت بەریوەدەبات. هەزیان نارد بە سەمال و لیبیا،، دیار ئەو سیاسەتی کە لە کەتایی سەدەی ٢٠ دا

لەبەرمبەر هەرەمەکانی باکان بەووی برد. هەندێ گروپی سونی بە ئەرێ و ئاوە بەرە دەکەن. بە نمونە ناردنی هێزی سونی بۆ لیبیا، لەناویدا گروپێک هەیە کە بە ناوی " پێشمەرگەی رۆژ" تەنانەت وتەبێژی سوپای لیبیا مسماری ناوی یەکێکیانی ئاشکرا کرد لەو پێنج کەسەی کە دەستگیرکراون . بەشداری کورد لەو جۆرە پیلانانە چ ئەنجامێکی لێدەکەوێتەوە؟ چەن هەیدەسەنگێنن؟ هسکی بۆ کورد چیە؟ لەوانەی مایەی تیگەیشتن بێت عەرەبێک بچێتە لیبیا بەناو جێی سەرسوڕمانە کە کوردێک پەروەردە بکرێت لەژێر ناوی گروپێکی چەتەدا بچێتە لیبیا، داخۆ چ کاریگەریەکی لەسەر ئەو ئیماژە دەبێ کە کورد لە شێوەی دژی داعش لەئاستی نوێنەرایەتی دا دروستی کردووە؟

رەمزی کارتاە : لە تەوەری پارتی نەتەوەپەرستی مەهەپە دەولەت دا ، بەهەلگیرسانی شێوەی کورد بە کورد، سیاسەت و هەرشی فراوانخوازی لەبەرامبەر عەرەب، ئامانجی سەرەکی قورتاربوونە لە پرسی کورد و لەگەڵ خۆی یەکلاکردنەوەیەتی، ئەوەی عەقڵی دەولەت بەیودەبات پێیوایە ؛ " چارەسەری پرسی کورد واتە پارچەکردنی تورکیا بۆ ئەوەی کە پارچە نەبێت دەبێ گەورەببین" ، جا بۆ گەورەبوون فراواخوازی دەکات بۆ لیبیا ، دەریای رەش ، دونیای عەرەب و بەرەو باشور . هەم پارچە دەکات و هێزی خۆی لەسەر زاڵ دەکات. دەیەوێ بەشێوەی کورد بە کورد ئەو سیاسەتەی بسەپێنێت. هەم ئیماژی کورد تەکبدات ، هەم پلانەکەی سەربخات. بەشێوەی کورد بە کورد گەمارەی هێزی بزتنەوەی ئازادی کورد دەدات. لەراستی دا ئەوەی کە دەیکات ئەنجامی قەیرانێکی گەورەی سیاسی و ئابوریە هەم لەناوخۆ و هەم دەرەوە. دەیەوێ رەی تێپەراندنی ئەو قەیرانە بە سەرکوتکردنی پەکەکە لەژێر " تیرەر" دا دەکات بەخێک دەڵێن " سەبر بکەن ئەو پرسە چارسەر بکەین دواتر باری ئابوری باش دەبێت". ئەوە نەکەن ئەوە روبەرووی داماان و قەیرانێکی قوڵتر دەبنەوە. بە ئەوەش دەخەکە بە کورد هەم دەرفەت و هەم فرسەتێکی گەورەیە. تەنیا مەسەلەکە پەکەکە نیە. دەولەتی تورک لە هەرچوارپارچەی کوردستان لە کۆ دەسکەوتی کورد هەبە وەک پارچەبوونی خۆی لەقەڵەمی دەدات. بە ئەوەش داماانی فاشیزم پێیوندی بەهەرچوارپارچەی کوردستانەوە هەیە. لەدوانەکەی نچیروقان بارزانی " هێزی پێشمەرگە مافی هەیە بە هەموو جیەک بچێ" ئەمە کێشەمان لەوەدا نیە، بەڵام ئەگەر ئەو هێزە لەچوارچێوەی پیلانی دەولەتی تورکیا و بە شکاندنی ئیرادەی بزوتنەوەی ئازادی بێت و خزمەت بەچەکداهەنانی پەکەکە هەبێ ئەوە بەڵێ کێشەیە. هاتنی هێز بە زینی وەرتە لە چوارچێوەی خزمەت بەخێکی هەرەمەکی نیە. پێشتر بەو بیانووە هاتنە برادەست، خاکورکێ و خنێر، تەنانەت پیلانێکی

هاوکاریکردنی یەکتر هەیە لە نیوان پارتی و دەوڵەتی تورک. دەبە لەو سەنگەیەوە چاو لەو مەسەلەکە بکریت. ئاستە بەشک ئەو کوردانەی ڕۆژاڤا کە لە باشور پەنابەرن دەکرێنە چەتە و ڕەوانەی لیبیا کراون. بەو پێیەش دیانەوە ئیماژی گەلی کورد بشکێنن بەتایەتی ئیماژی ڕۆژئاڤا لەکاتێکدا لەئەنجامی شەڕش سیاسەتێکی دیموکراسی، یەکسانی و دادوەری دادڕژێن بەلام بەو سیاسەتی دەوڵەتی تورک دیانەوی بڵێن کە کوردی ڕۆژئاڤا دەچێت لە لیبیا لە ناوگروپی چەتە شەڕ دەکەن. هەمان ئەو هەزانیان لە شەری شارکان لە باکوری کوردستان بەکارهێنا. دەبە ئەوسیاسەتی دەوڵەی تورک ئاشکرا بکرێت و ڕیسوابکرێ.

شەش کەس لە "پێشمەرگەی ڕۆژ" لەدەستی لیبیا و ڕوسەکاندان

سەید ئەفرین: ئەوانەی لە لیبیا دەستگیرکراون شەش کەسن یەکێکیان لە دەستی لیبیەکان و پێنجیان لە دەستی ڕوسەکاندایە، پێنجیان خەڵکی ڕۆژئاڤایە و ئەو دیکەی خەڵکی باشورە. دەست بە لێپرسینەوە کراوە لەگەڵیان، ئەوەندەی من زانیاری هەبە دانپیانەکانیان بلاو دەکرێنەوە. دانپیانەکانیان لەسەر کە پەروەردەی کردوون؟ کەی و لە کوێ؟ بەچی پەروەردەکراون و بە چ ئامانجێک ؟ بەئاگایی کە چونەتە ئەوە ؟ ڕوسەکان بەکراوەیی داوای زانیاریان کردووە؟ . ئەو جولەیەی لە زینە وەرتە یە تەنیا پەیوەندی بە پەکەکە نیە. ئامانج یەکێتی نیشتمانیشە. بەقەد پەکەکە ، یەکێتی ئامانجە. لەناو یەکێتیشدا گفتوگۆ هەیە. بانگشەدەکرێت کە بەیاری هەز جولاندنە بەیاری حکومەتە، ئەوە لەکاتێکدایە کە حکومەتی عێراق ٤ ملیار دینار پارەی ناردووە بەلام سلەمانی و هەلەبجە بەبەشن لەو بودجەیە. ئەستا قسە لەسەر دوو ئیدارەیی دەکرێت بەلام ئەگەر ئەو بەڕێت حکومەت لە کوێ دەمێنێ. چ کاریگەری دەبێت لەو قەیرانەی نێوان یەکیتی و پارتی لە حکومەت؟
هاڤاڵ ئاسمان : لە قەناغی رابردوو لە ٩٠کان دا شەڕ کەوتەوە لەنێوان هەز کوردیەکان ئیستا لە ٢٠٢٠ دا ڕسکی شەڕ هەیە؟ خەڵک نارەزایی دەردەبڕن ، داخە نارەزایی خەڵک دەکریت چە لەبکەوێتەوە؟ بە یەکێتی نێتەوەیی چێن دەکرێت وەلامی ئەو دەخە بدرێتەوە؟

هەموو کەس وەک نەچیرڤان بارزانی بیر ناکاتەوە، کەسی وەاتپارێز لەناو پارتیشدا هەن

زوبەر ئایدار: ڕاستە مەسەلە تەنیا پەکەکە نیە، پرۆژەکەی تورکیا فراوانە ، قەناغی یەکەم پەکەکە، دواتر یەکێتیە. ئەوە پیلانەی

تورکیا لە یەفراندەم دا دەرکەوت. یەکێتی لەم دەخە ناڕەحەتە، هەندێک لەناویان تەنانەت گفتوگۆ لەسەر ئەوە دەکەن کە لەحکومەت بکشێنەوە یان نا؟ . لەو هەڵوەستەی پارتی ناڕەحەتن. تورکیا بە باشوورەوە نەوەستا خەی گەیاندووە تا لیبیا. لە سوریا، باشور خەرک بە چەتە دەکات و بەکاریان دێنێ بە ئامانجەکانی خەی، ئەوەی بە لیبیای ناردووە وەک سوپای یەنیچەریی. ئەوانەی دەیانەرین بە لیبیا تورک نین لەترسی نارەزایی ناوخەیی بەرکو چەتەی دیکە رەوانە دەکەن. لە باشور زەمینە بۆ دراوە، لەژێر ناوی ئەوەی کە موچەی ٢٠٠٠ دۆلاریان پیدەدەن. بینیمان کاتێ داودئۆغلو چووە باشور ، سەردانی شوێنی پەروەردەکردنیانی کرد. ناوی پێشمەرگەش لەکەدار دەکەن. دەیانبەن بۆ ئامانجی خۆیان بەکاریان دێنن. لە سوریا و باشور ئەوانیان کردەتەوە و پەروەردەیان کردوون و رەوانەی لیبیایان کردوون. بۆ بەرژەوەندی خۆیان و پلانێ فراونخوازییەکانیان بەکاریاندێنن. ئەو کەسانە چ ناوەکیان نیە جگە لەوەی کە خیانەتیان بە کەمەلگەکەی خۆیان کردووە.

ئەمە کار لەسەر ئەوە دەکەن کە شێ رووندا ، بە ئەوەی مەترسییەکی وەها نەبێت خەرک، کەسایەتی و و حزبەکانیش کەوتونەتەخە. لەروانگەی ئەمەوە هەوەی بانرخ و گرنگن. ئایەکی گشتی فراوان هەیە بۆ بەراورد بە سالانی ٩٠کان دا ، دیارە کە هەروا کارەکی ئاسان نیە کە هاوکاری لەگەڵ دژومن بکەی و هەرش بکەنە سەر هەزکی تر، ویژدانەکی کەمەایەتی فراوان هەیە، کاردانەوەکان گرنگ و فراوانن، ئەگەر زیاتر بکرێن ئەوە هەنگاوی پاشکشێیان پێ دەنرێت. ناتوانین بڵێین هەمووکەس لە ناو پارتی دیموکراتی کوردستاندا وەک نەچیرڤان بارزانی بیردەکەنەوە، باش دەزانین کە بنکەیەکی وەاتپارێزیش لەناو پارتیدا هەیە و لەو باوەڕشداین کە نارەزایی دەربرن بارامبەر ئەو دەخە. بەرامبەر ئەمە خەڵک و رای گشتی ئاگادار دەکەینەوە کە مەترسییەکی وەها هەیە. هەرچییەک ببێ نابێ شەری نەوان کورد و کورد بووبدات، ئەگەر پێش بێ بگرین دەبێتە گورەرین زیان لە دەوڵەتی تورک. دەبێ ئامانجەکانیان وڵابنێین. دەبێ هەموو کەسێک بشەوێک نارەزایی دەربڕی و ئەرکی سەرشانی خەی بجێبێنێت.

گولستان ئیکە: دیارە ووتنە کە نەخشە چیە، بۆلام دەگوترێت کە هەموو کەسێک هەڵوەستەی خەی نیشان بدات ، مەبەست چیە؟ داخە داواتان ئەوەیە کە پێشمەرگە لە زینە وەرتە بکشێتەوە؟ لە پێنجەڕی یەکیتی نەتەوەیەوە، چارەسەری چیە؟

ئامەد دیجلە: گەلی کورد، بەکخراوەی کەمەلگەی مەدەنی ، هونەرمەندەکان دەتوانن چی بکەن بۆ ئەوەی کە ئێ لەو شێە بگرن. لە

زەر کەنا و دەزگای راگەیاندنی نەونەتەوەییش چەندین شیکاری هەیە دەوڵەت بە پەردەپۆشکردنی قەیرانی ناوخۆیی، هەوڵی داگیرکاری و قەیرانی دەرکی دەدات؟ داخۆ ئۆپۆزسیۆنی لاوازی ژێر دەستی تورکیا چیە کە ئاگری داماڵان و شکانی هەبێت؟ بۆ ئەوەی پێک بێت دەبێ چی بکرێت و چ کەشێک بدرێت؟

جاهید مەروان: دیارە زەربەی چاوەڕوانیەکان لە کوردن ، دەزانین کە لە ئاستی نەونەتەوەییشدا تووشی کەلێنێکی دەستی گەلی کوردی باشوری کوردستان هەیە مەبەستم ئاستی دەوڵەتەکان نیە، بەڵکو رێکخراوە و کەسایەتی نەونەتەوەیی کە دەستی کوردن و لایەنگری پێگەی سیاسی گەلی کوردن، دەتوانن کە گوشار بۆ حکومەت بنێن و بانگەوازی بکەن پاشکۆی بکات لەو هەنگاوە؟

گەلەکەمان هەزی ئاگرتن لەشۆ و چارەسەرین

ڕەمزی کارتاڵ : بۆ چارەسەری هەزی سەرکی گەلەکەمانن. هەموو هەڵکی نیونەتەوەیی و ناوچەکە ئاجیندای تایبەت بۆ خۆیان هەیە. حساب و ستراتیژی خۆیان هەیە. بەڵام ئاگاڕ گەلی کورد خۆی بەهێز ، هەز و جموجۆڵی خۆی ئەو پیلانە پوچەڵ بکاتەوە، ئی بەو شێوە بگرێت ، ئەوە دەبێتە زەمینەی هەڵکشانی هیزی کورد هەم لە ڕووی سیاسی ، دیبلۆماسی، جەماوەری، کەمەلایەتی ئەوە کاریگاری لەسەر هەز نەونەتەوەییەکان دەبێت و ناچاریان گەرانکاریان دەکات لە سیاسەتیاندا. گەلەکەمان لە ئیستادا هەزی سەرکیە . لە هەموو پارچەکان بەتایبەتی باشور، گرنگە نارەزایی دەربڕن. دەبێ هونەرمەند، ڕۆشنبیران، سیاسەتمەدار، ڕێخکراوەی کەمەلگەی مەدەنی چاوەڕوانی ئەوە نەبن کە گەریلا شۆڕ بکات و لە ڕووی سەربازییەوە هەندێ ئەنجام بدەستبەیان پێیان وابیت کە هەزی نەونەتەوەیی دەستوەردات، نەخێر دەبێ لەو چاوەڕوانیەدا نەبن. دەبێ بەر لە هەموو کەس گەلی کورد لە بەو شۆڕە نەدەن ، ئی بەو سیاسەتی دەوڵەتی تورکیا نەدەن. دەبێ خەڵک دەنگی بەرز بکاتەوە و ڕاوەستی گەرانکاریەکان بگرێن. دەبێ هەم بەرپەرسوان، بکەبونەوەی جەماوەری، لەدوانی چاپەمەنی، بەقەڵغانانی زیندوو بەرەو هەرەمەکە و هەموو پارتە سیاسیەکان دەبێ پێکەوە کار بکەن و گوشار بێنن. تەنانەت گوشار بۆ پارتی دیموکراتی کوردستانیش بێنن. ئاگاڕ گەلی کورد پارێ بۆ بەرخودان و تێکۆشانێک بدات لەبەرامبەر بەو داگیرکاریە سەپێنراوەی دەوڵەتی تورک بەسەر باشوردا، شکاندنی سیاسەتی دەوڵەتی تورکیا لەگەڵ خۆیدا دەستکەوتی گەورە بۆ گەلەکەمان دێنی لەهەموو بەشەکانی کوردستان و تەنانەت ناوچەکەش.

زەمینەی ئۆپۆزسیۆن هەیە و هەڵوێستی گەلی کورد گرنگە.
گەلی کورد دەستکەی زۆری هەیە لە ئاستی نێونەتەوەییدا هەم ئاکادیمیسیانان، هەم ڕێکخراوە و بزوتنەوەی جیاواز هەیە، هەرچەن لە داگیرکارییەکانی کۆبانێ، گرێ سپی و سەرکانی دا هەستانە سەر پێ، بەڵام گەلی کورد کاتێ ڕاپەڕی، ئەوە دەستانی نێونەتەوەیش پاڵپشتی لەدەکەن و دەکرێت ئەو تەکۆشانە لەگەڵ ڕاگەیاندنە کوردیەکان و گەلی کورد پێکەوە بەڕێوەببرێت.

فەهمی ئیشک: بەڕێز ئایدار ئەو سەبارەت بە هەڵوێست نیشاندان لەئاستی ناوخۆ و دەرەوە دەکرێت چی بڵێن؟

نەکۆکریتی و هاوکاریکردنی دەوڵەتی تورک هێزی سوریە

زوبەرئایدار : بەڕێز سەبارەت بەهەڵوێست، ئێمە هەندە هێزی سورمان هەیە و دەبێ هەشبێت. هێزی سورمان ئەوەیە کە دەبێ هیچ کەسێک نەبێتە هاوکار و نۆکەری دوژمن و داگیرکەر، ئەوە مەبەست لە هەموو کوردستان و هەموو جیهانە. بەهەمان شێوە ئاگەر ئێمە لە دژی گەلی کورد هاوکاری هێزێکی داگیرکەرمان کرد با هەموو گەلی کورد لە دژمان بکەوێتە جوڵە کە هەرگیز ڕوونادات و تا ئێستاش لەبەرامبەر بە کورد لەگەڵ هیچ هێزێکی داگیرکەردا دەستمان تێکەڵ نەکردووە. دەبێ هەموو کەسێک بزانێ ئەوەی کە ئەو دەوڵەتی تورکە کە سەرکەشی داگیرکاری و دوژمنایەتی گەلی کورد دەکات دەبێ هەموو کەس لە دژی دەوڵەتی تورک بکەوێتەخۆ . هەرکەسێک کە هاوکاریان بکات دەبێ لەدژی ڕاوەستین و ناچاری هەنگاوی پاشکشیان پێبکات، دەبێ لەهەموو بەشەکانی کوردستان هەمان شت بکرێت. ئێمە نالێین کە با دیدار لەگەڵ دەوڵەتی تورکیا نەکەن، ئێمە دەڵێین با هاوکاریان نەکەن و نەکەراتیان بە نەکەن. هەموو پارتەکان بە تایبەتی یەکیتی، گۆران ، حزبەکانی ڕۆژهەلاتی و ئۆژقا دەبێ هەلوەستیان هەبێت. لەوانەیە بڕۆژوەندی جیا، بەچونی جیا هەبێت لە نێوان کورد دا، کێشە هەرچیەک هەبێ، دەبێ بە پرەنسیپ مامەڵە بکەین و لەگەڵی دانوسان و گفتوگۆ هەڵوەست هەبێت، ئێمە دەڵێین میکانیزما و چۆترێکی نێتەوەیی هەبێت بە ئەوەی کە قەناغەکانی مەترسیداردا بیخەنە جوڵە و هەڵویستی هاوبەشمان هەبێت. دەبێ هەموو کەسێک شەڕی ناوخۆیی وەک هێلی سور ببینێت. کێشە هەرچیەک بێت دەبێ بە دیالۆگ چارەسەر بکرێت. نەچیرقان بارزانی دەیتوانی بڵێ " کێشەمان لەگەڵ پەکەکە هەیە ، کوردین ، براین دەتوانین پیکەوە کێشەکان چارەسەر بکەین" . ئای گشتی گرنگە کە خاوەن هەلوەست بێت ، ڕۆشنبیر، سیاسەتمەدار، هونەرمەند و پارتی سیاسی و ریکخراوەکان و هەموو کەسێک دەبێ

هەلوێست نیشاندان بدات.
ئەم بزوتنەوە و گەلەکین کە لە ئاستی نیونەتەوەییدا کاریگەرمان هەیە، دەستانمان دەتوانن ڕۆی خۆیان ببینن، لەگەڵ پارتی ، یەکیتی و لەگەڵ ئەم دەتوانن پەیوەندی ببەستن و دەتوانن بڵێن کە ئەم هەڵوێستین. لەو بارەوە دەستانمان دەخەینەگەڕ.

سەرتا کشانەوە دوایی دیالۆگ

گۆستان ئیکە: کاری بەپەلە چیە؟ داخۆ بکشانەوەی پێشمەرگە پرسەکە چارەسەر دەبێت؟ بانگەوازیتان هەیە بۆ پارتی دیموکراتی کوردستان؟
زوبەر ئایدار: هەر هەنگاوێک بگەڕێتەوە بۆ جێی ١٥ ڕۆژ لەمەوبەر کێشە دروست نابێت. سەرتا کشانەوە، دوایی دیالۆگ. هەنگاوی کردەیی ئەوەیە. دەوڵەتی تورک لەوانەیە کە نمایشی هەڕەشەی نیە لە ناوخۆ و دەرەوەدا کێشەی هەیە، چەندەی دەوڵەت بە تەکنیک بکاربێنێ و بڵێ کە ئەنجام بدەست بێنێ، بڵام بەو تەکشانەی لەمساڵ دا بەیەوەبەرێت دەکرێت شکست بەو ڕژەمە بهێنرێت، پێشتریش سەدام وادیار دەبوو ناروخێت بڵام ڕوخا. داوا لە گەنجانی کوردستان دەکەم لە هەموو بەشەکانی کوردستان و مەترپۆلەکان کە لە دژی ئەو ڕژەمە داگیرکەرە هەڵوەستیان نیشان بدەن.

فەهیم ئیشک: بانگەوازییتان بۆ پارتی دیموکراتی کوردستان چیە؟

ڕەمزی کارتاڵ: کشانەوەی هێز لە زینی وەرتێ گرنگە بۆ نەهێنشتنی ڕسکی کەوتنەوەی شەڕ. بەڵام کەتا چارەسەری نیە. قەناغ ، قەناغی بەرزکردنەوەی ئاستی تەکەشانە لە بەرامبەر ئەو سیاستە فراوانخوازی و هەرشکاریەی دەوڵەتی تورک. ئەگەر ئەو تەکشانە نەکریت ئەوە کێشەکە لە جێی دیکەی هاوشێوەی زینی وەرتێ دووبارە دەبنەوە. دەبێ پرسەکە بەشێوەیەکی دیکە بەسەر دەوڵەتی تورکدا هەگەڕێتەوە. هەرچەن لە دژی داعش لەهەموو بەشەکانی کوردستانەوە چوونە ڕژئاڤا و هەرچەن هەموو چەی تەکەشانی نیونەتەوەییمان لەسەر ڕژئاڤا بوو و پشکەوتنی گرنگی لەکەوتوە. ئەمرێش لە دژی دەوڵەتی تورک کە هاوکار و هێزی پشت پەردەی داعش و چەتەکانە و لە باشوری کوردستان هەمان سیاسەت بەرەوەدەبات دەبێ هەموو بەشەکانی کوردستان و هەزمان لە ئاستی نیونەتەوەییدا لەسەر ئەو بەشە چ بکەینەوە و لەدژی ئەو هێزە داگیرکەرە ئاستی هەموو جۆرە تەکشانێک بەرزبکەینەوە. هەر چەن داعش لە ڕژئاڤا شکستی پێهێنرا ئەوە ئەمرێش لەباشور پاترەنی داعش کە دەوڵەتی تورکە دەبێ شکستی

پەبهێنرێت. هەوڵەمەرج بۆ ئەم هەنگاوە هەم لێئاستی ناوخۆ و هەم لێ ئاستی نیونەتەوەییدا لێبارە و بانگەوازی سەفەربەری لێ هەموو کوردستانیان دەکەین کە لێ چوارچێوەی ئەو ستراتیژیەدا بجوڵێنەوە. دەبێ گەنجان لێسەر سەفەربەریەدا لێ هەموو بەشەکانی کوردستان و دەرەوەی وڵات لێو چوارچێوەیەدا بەشداری لێ قەناغەکەدا بکەن. ئەوە تێکۆشانی گەلی کوردە کە کاریگەری لێ رای گشتی نێونەتەوەیی دەکات. بێ ئەوەش کات کاتی داماندنی فاشیزمە و بانگەوازی لێ ژنان، گەنجان ، پارتە سیاسیەکان و گەلی باشوری کوردستان دەکەم کە تێکۆشانیان لێو چوارچێوەیەدا چر بکەنەوە.

سەرچاوە:
بەشی یەکەم
/http://www.medyahaber.info/19medyahaberdegundem
بەشی دووەم
/http://www.medyahaber.info/19-30medyahaberdegundem

کاریکاتێر لە رۆژنامەگەری پسپۆردا … هەندێن خاڵ

رۆژنامەگەری پسپۆر ئەو بڕاوکراوە خولاوەیە کە لە لاپەڕەکانیدا بابەتکی دیاریکراو چارەسەر دەکات، وەکو رۆژنامەگەری ئەدەبی، کە لە پێشەنگی رۆژنامە پسپۆرەکانەوە دێت لە ڕووی ژمارەوە، هیچ وڵاتێك لە جیهاندا بڵبەش نیە لەم رۆژنامەگەرییە، هەروا رۆژنامەگەری ئابووری هاویەکی رۆژنامەگەری ئەدەبیە لە ژمارەدا، نزیکە بەسەریشدا زاڵ بێت، هەروا رۆژنامەگەری وەرزشی و رۆژنامەگەری سەربازی و پیشەسازی، و چەندین کەیسی تریش کە لە ژمار نایەن، لەو بڕاوکراوانەش بۆ نمونە باسی گۆڤاری بەناوبانگ وەکو (الناقد – رەخنەگر) و (الوحدة – یەکگرتن) و (استراتیج – ستراتیج) و چەندینی تر لە بڕاوکراوە ناسراوەکانی لای خوێنەر، ئەوەی شایانی باسە کاتێك کە گۆڤارێکی وەکو (الناقد) بایەخێکی تایبەتی بە کاریکاتێر دا، و چەندین شوێنی لە لاپەڕەکانیدا بۆ تەرخانکرد، گۆڤاری دیکەی وەکو (الوحدة) هیچ بایەخێکی بە هونەری کاریکاتێر

نەدا، ئەم دوو گۆڤارەشمان بە نمونە هێنایەوە لەسەر ئەوەی کە گۆڤارە پسپۆرەکان دابەش دەبن بەسەر دوو بەشدا لە پەیوەندیان بە کاریکاتێرەوە، بەشێك بایەخی پێدەدات و بەشێکیش ئاگاداریشی نیە، هەیەکەشی بێ ئەوەی دەگەڵتەوە بەڵای ئەمە کە زۆرێك لەو بۆاوکراوە پسپۆرانە، وا دەوانن کاریکاتێر وەکو مادەیەکی گاڵتە و قۆشمە و ناگونجێت لەگەڵ مادە دێکارەکانی (جدی) گۆڤارەکانیاندا، ئەمەش گەورەترین هەڵەیە کە تێیکەوتوون، چونکە کاریکاتێر دەتوانێت ئەو شتە بڵێت کە وتار ناتوانێت بیڵێت، بۆیە کاریکاتێر مادەیەکی قۆشمە نیە و شایانی دێکاری نەبێت، ئەگەر کار لەسەر پێکەنینیش بکات، ئەوا لوتکەی دێکاری دەپێکێت بەتایبەتی کەمەایەتی و سیاسیەکەی، بۆیە ئەو دیدگا لووت بەرزەی ئەم بۆاوکراوانە دیدگایەکی هەڵەیە، ئەگەر نەڵێین دواکەوتووشە، بەگەش بێ ئەمە زۆرێك لەو رۆژنامانەی کە بابەتی زۆر دێکار لە جیهاندا چارەسەر دەکەن، هەروەك کۆشەکانی دراو و بانك و بۆرسە و هاوشێوەکانیان، پشت بە کاریکاتێر دەبەستن، و زۆرجار تاکەوانە جێگای سەروتار وەردەگرێت، لە گۆشە و ستونەکانیش کارێکاتێر لە نێو بابەتە ئابوریەکانیدا جێگای خۆیان دەکەنەوە، دەتوانین بڵێین کە ئەم کاریکاتێرانە لەم جۆرە رۆژنامە پسپۆرانە بۆاوەکرێنەوە، بەردەوام پەیوەندیدارن بەو بابەتانەی کە لەم رۆژنامانەدا بۆاوەکرێنەوە، بێ نمونە لە رۆژنامەی ئەدەبیدا، کاریکاتێر بابەتەکانی بۆاوکردنەوە و پەتوك و پەیوەندی نێوان نووسەر و خوێنەر و رۆژنامەنووس و چاپخانە چارەسەر دەکات، هەروا کۆشەی چاودێری و ئازادی رۆژنامەگەریی و ئەو بابەتانەی پەیوەستن بە ئەدەبەوە کاریکاتێر دەتوانێت لەوێدا چارەسەریان بکات، لە رۆژنامەگەری ئابووریشدا کاریکاتێر دەتوانێت بابەتەکانی مایەپوچی و هەڵئاوسان و بەرتیل و بەرزبوونەوەی نرخەکان و شتی دیکەش چارەسەر بکات، ئەو بابەتانەی کە کاریکاتێر دەتوانێت لە پسپۆرییە جیاجیاکانی رۆژنامەکاندا چارەسەریان بکات لەژمار نایەن، چونکە کاریکاتێر لە هەموو هونەرەکانی دیکە ئازادترە، دەتوانێت لە دەرگای وردترین و بەرفراوانترین بابەت بدات لەهەمان کاتدا، بەڵام هەندێك نمونەمان هێنایەوە وەکو بەگە بێ سەلماندنی ئەوەی کە هیچ بابەتێك داخراو نیە لە رووی کاریکاتێردا.

بەگورەی ئەوانەی کە باسمان کرد دەبێت بڵێین کە رۆژنامە پسپۆرەکان پێویستە بایەخێکی تایبەت بە هونەری کاریکاتێر بدەن، گۆشەی بەردەوامیشیان بێ تەرخان بکەن، ئەمەش لە پلەوپایەیان بەرزدەکاتەوە نەك کەم، جەماوەری خوێنەرانیشی فراوانتر دەکات، وشکاتی ئەم جۆرە رۆژنامانەش کەمتردەکاتەوە، سەرەڕای ئەمانەش

ڕۆژنامەگەری پسپۆریی زیاتر لە ڕۆژنامەگەریی گشتگیر پێویستی بە کاریکاتێر هەیە، چونکە بابەتەکانی ڕۆژنامەگەری گشتگیر گونجاوە لەگەڵ هەموو ئارەزوو و هەوەسێکدا، بەڵام ڕۆژنامەگەری پسپۆر زیاتر بە وشکی و بەرتەسکی جەماوەری ناسراوە، بۆیە دەبێت لاپەڕەکانی بە بابەتی پەرشبەخش و دەروون ئاسودەکار موتربە بکات، ئەم ڕەهەش تەنیا بە کاریکاتێر دەگەڕێت، چونکە لە ڕۆژنامەیەکی ئابووریدا نائاساییە هێنراوەیەکی خۆشەویستی یان هەر هێنراوەیەکی دیکە بێاوبکەیتەوە، بەڵام دەکرێت کاریکاتێرێك بێاوبکەیتەوە، چونکە کاریکاتێر لە هەمان کاتدا چڕوەڕگرتن و سەرنج ڕاکێشی دەبەخشێت، لە بابەتی ڕۆژنامە خولاوەکەشدا دەرناچێت، کە توانای خستنەووی بابەتی دژکاریشی هەیە، بەمەش ئەم نەرموونێییەی لە کاریکاتێردا هەیە، ڕێی پێدەدات لە لاپەڕەکانی هەموو ڕۆژنامەکاندا بوونی هەبێت، و ئەو ڕۆژنامانەش ناچار نیە لە ڕێی خێی لابدات بۆ بەدەستهێنانی چەند ئامانجێکی دیکە، کاتێك دەتوانێت بە هاوکاری کاریکاتێر بگاتە ئەو ئامانجانە، و پارێزگاریش لە ئاستەی بابەتەکانیدا بکات.

شاری شووشەیی و کولتووری خۆماڵی بۆتکسکردنی شاری هەولێر … نووسینی: ستیڤان شمزینی

لە دەروازەی پرسیارکردن دەچمە ناو باسکەمەوە، ئایا ئێمە وەک کورد هیچ شارەکمان دروستکردووە؟!. ئایا شاری ئێمە بڕەهەمی پێشکەوتنی پیشەسازیی و کەلەکەی سەرمایە و مودێرنە بووە؟. ئەوەی ڕوونە لە هەر پێنج پارێزگاکەی باشووردا تەنیا سڵمانیمان هەیە وەک شار و پایتەختێک بە میرایەتی بابان چە کرابێت لەلایەن خودی کورد خۆیەوە. گەرچی سڵمانی لەو جوگرافیایەدا دروستبوو، پێی دەوترێت شارەزوور، ئەمیش بە پێی ژێدەرە مێژووییەکان شارێکی دێرین و مەبەندێکی سیاسیی و ڕووناکبیریی گەورە بووە لە هەزارەکانی پێش زایندا، بەڵام لە ساڵی 1784دا سڵمانی لە دەڤەکدا دروستکرا،

تەنیا یەک ئاوەدانی بچووکی لێ بوو "گوندی مەکەندی". لە ئەم شارە بە خرایی رووی لە گۆشەکردن کرد، ئەمەش لە یاداشتی گۆیدە و میسۆنەرەکاندا بە روونی خەی دەنوێنێت، بە تایبەت لەو گۆشتنامەیەی "کلەد ریچ" لە بارەی ئەو شارەوە یادداشتی کردووە، لەگەڵ ئەمەشدا تاوەکو ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، سلێمانی تەنیا گوندێکی پڕ ساندوو بوو بە پێی پێناسە کەمەناسیەکان "هەنووکە گەورەتەوە بە مەزووی بەر لە پێنجاکان". هەرچی دەک و هەڵەبجەیە بە بەیاری ئیداریی بوونەتە پارێزگا، کەچی هەشتاش لە زۆییەکی بە پیت دەچن بە لە ئامێزگرتنی کولتووری خەڵکیی و دێهاتی. هەرچی کەرکوک و هەولێریش، هەزاران ساڵ تەمەنیان هەیە، بەڵام هیچ سەرچاوەیەکی مێژوویی نییە بیسەلمێنێت، کورد خەی ئەو دوو شارەی دروست کردووە، ئەگەرچی هەزاران ساڵە کورد لەسەر ئەو زۆییانە نیشتەجێن.

ئەوەی ئەمە لێرەدا مەبەستمانە قسەکردنە لەسەر هەولێری ئێستا، کە زەرجار باس لەو گەڵانە "ئەفسوونەوی"یە دەکرێت لەو شارەدا هاتۆتە ئاراوە. ئەمەش ئەگەر وەک فۆرم سەیری بکەین جۆرێک لە پێشکەوتنی رواڵەتی لە ئارادایە، بەدەر لەوەی هەمیشە پێشکەوتن و نوێکاریی مۆرج نین بە فەزیلەت، کەنیشە هەموو کات نیشانەی خراپبوون ناگەیەنێت. ئەوەی لە هەولێردا کراوە زەرتر بە دروستکردن و خزمەتی چینێکی کەمەنایەتی بەرخۆر بووە، چینێک لە سیاسەتمەدار و بازرگان و خاوەن کەمپانیا حزبییەکان پێکهاتووە، ئەمانەش لە ریزبەندە چینایەتییەکەدا لە سەرەوەن، یان چینی بادەستن، چوونکە ئەو دەستی خزمەت و بوژاندنەوە بیناسازییەی لەو شارەدا هەیە نێک دەرفەتی بەهرەمەندبوونی یەکسانی نەخساندووە بە گشت تۆژ و چینەکان، لە بناغەوە شاری کەنی هەڵتەکاندووە و لە جێگەیدا دوو شار یان راستتر بڵێم دوو هەولێری لەسەر پاشماوەی هەولێری کەن قووت کردەتەوە. لێرەدا ئیدیەمی "هەولێری کەن" وەک چەمکێکی کەمەناسی بەکاردەهێنم نێک مێژووییە، بەو پێیەی مەبەستمان لە دەستەواژەی "کەن" رەهەندە مێژووییەکە نییە بە قەد ئەوەی ناوەکە کەمەناسیەکەیمان بەلاوە گرنگە.

حاڵی حازر لە پێنا هەولێری کەنەوە، هەولێرێکی تازە و لوکس دروستکراوە، زمان و فەرهەنگی دانیشتوانی ئەم هەولێرە پڕ کەنداوییە "مەبەست لە وڵاتانی کەنداوی عەرەبە" بە تەواوەتی جیاوازە لە زمانی هەولێری کەن. ئەو چینە کەمەنایەتییەی لەم گەڕەکە تازانە نیشتەجێن، نێک هیچ پێوەندییەکی فەرهەنگیی و کەمەنایەتییان بە دانیشتوانی هەولێری کەنەوە نییە، بەکو هەر لە رووی ناونانی ئەو گەڕەکانەوە دابڕان و جیاوازییەکی گەورەی

چینایەتی خەی دەردەخات، دیقەت بدەن لەناوەکانی "شاری خوێنکان" و "دەشتی بەهەشت" و "نازسیتی" و "گوندی ئیتالی و ئینگلیزیی" و "ئیمپایەر" و هەموو ئەو ناوە عەنتیکانەی تری ماکینەی ریکلامسازیی کوردیی رۆژانە بەرهەمیان دەهێنێت، هەموو یەک فاکت دەخەنە بەرچاو، لەسەر سینگی دەشت و کێلاوەکانی هەولێر، شارێکی ئیدیاڵ دروستکراوە لەسەر نەریتی وەاتانی کێنداو، یان بە لاسایکردنەوەی دەحە و شاریقە و دوبەی. ئەم سەرسامییە بە خەی بابەتکی گرنگی سایکۆسیمۆلۆژیی تەنانەت ئینتێرپێلۆژیشە. لەناو ئەم پارادیسە وەهمی و خەیاڵاویدا هیچ شتکی نوە جگە لە نوکارییە روانگەییەکان هەبوونی نییە، تەنانەت مەترسی هەیە ئەو لاسایییە تەنیا وەک لاسایکردنەوەیکی تێلارسازیی نەمنەتەوە، بەکو خرێکە هەمان ڕەوشت و نەریتی کەمایەتی ئەوەش دگوازرێتەوە بە هەولێر. وەک زەرمان دەزانین نیگاری پشتی ئەو تێلار و باخچە قەشەنگ و ئاپارتمانە هەوربانەی وەاتانی کێنداو، دەزەخکی زەمینییە، کە دەکرێ بەبن دوو شار یان دوو جەر شارنشینی لەوێدا هەن، شارێک لە ژێر ئەو خەشگوزەرانییە زەق کراوەوە بوونی هەیە، شارێک دانیشتوانکەی لە چینەکانی خوارەوە پکهاتوو و بە مەمرە و مەژی لە خزمەتی ئەو پشکوتنە روانگەییەدا راگیراون.

دروستکردن و پەرەپێدانی شار تەنیا دیاردەیکی بیناسازیی رووت نییە، ئەوە تەنیا ئەندازیارە کارزانەکان نین بینای شار دەکەن، بەکو رەهەی راستەقینە نوخبە دیگەیەت. ئیلەتی روونەاکبیریی دەستیان هەیە لە رەنگەژ و بیناکردنی شارکاندا، ئەوان ژەرخانی فەرهەنگی دادەژن، دیزاینەری کولتووریی و رەشنبیریی شارکانن. بە بە ئەم ئەو قەیرانە شارسازییە دەتە ئارا، ئەمەکە بەرکی هەولێری پایتەختی هەرمی گرتووە. ئەمەش لەلای فەیلەسووفی ئەمانی هاوچەرخ، یەرگن هابرماس بە "بەندبوونەوەی باڵای تاوەرکان و نزمبوونەوەی لیقەی ڕەوشت" پێناسە کراوە. ئاخر هەولێر بە رووخسارە تێلارسازییەکەی، بە باڵای بەرزی ئاپارتمانکان، ئەندرپاس و شەقامە نوێیەکان، پەماندەت کوردستان لەسەر ڕەی گەشکردنکی هەمەلایەندایە! هەموو شت لە پایتەختدا بە پەرفکتی دەواتە پێش. لە کاتکدا ئەم تەنیا فریودانکە، ماسککە، جەرەک لە بەتکسکردنی دەموچاوە چرچ و لۆچکەی ئەو شارێە. ئەم قسێکی "پاوە ئاستەر"ی نووسەری ئەمریکیم وەبیر دەنەتەوە کە لە دیمانێکیدا وتبووی "ئەستاشی لەگەدا بت، نیەرک باشیەکانی ئەمریکامان نیشان دەدات!.". مەبەستی ئاستەر ئەوێە، جوانی روانگەتی و رووکەشی دیاری نیویەرک ناهەەت زەر نادیاری دزیەی

چەشنی ژیانی کولە مەرگی نەداران و رەگەزپەرستی و رەژەی تاوان و دزی، رەشناییان بکەوێتە سەر. بە هەولێریش هەمان شت راستە بەدەر لە رەگەزپەرستی. چونکە لە هەولێردا رەگەزپەرستی بوونی نییە، یان شیاوی باسکردن نییە، بەڵام هەژاریی و نەداریی و تاوانی رەکخراو و جیاکاریی چینایەتی و شتێک سەروو تر لە گەندەڵی کە تاڵان و بڕی حزبەکانە، بوونێکی زەقی هەیە.

بەدەر لەمە، ئایا هەشتا لە هەولێر و کەی شارەکانی تری کوردستان ژیانی شارنشینی لە ئارادایە؟. پرسیارێکە تا ئێستا نەماکردووە یان کەمتر ئەم پرسیارە وروژێنراوە، تەنانەت بواری کەمەناسی گشتیی و کەمەناسی شار، لە رەشنبیریی کوردییدا هێندە هەژارە، دوو مانگ ئەم وتارەی منی دواخست، ئێستاشی لەسەر بێت نەمتوانی یەک لەکەینەوەی ئەکادیمی بدزمەوە. تازە پرسیارەکەم وروژاندووە، خوێنەر راناگرم لە بە وەڵامیدا. پێش ئەوەی بەرسڤ بدەمەوە، دەبێت ئاماژەش بە ئەوە بکەم هەر یەک لە چەمکەکانی "کولتووور" و "مەدەنیەت" و "شارستانی" لە زمانی کوردییدا بەشێوەیەک تێکچژاون، لەک جیاکردنەوەیان بووەتە کارێکی دژوار، ئەمە ناماناوەت بچینە ئەو کێشمەکێشە ئیتمەلۆژییەوە و لە بڕی هەموویان "شارنشینی" پەسەند دەکەین. کرێکی وەڵامەکەشم لەوەدا کورت دەکەمەوە، لە هەولێردا وەک کەی شارەکانی تر، هەشتا فەرهەنگێکی شارنشینی لە ئارادا نییە. ئەوەی هەیە تەنیا سایەی کولتوورێکی گوندییە بەسەر شارەکانماناوە، ئەمە لە ئەمەی هەولێردا بە زەقی دیارە شتێکی تا ئەندازەیەک نامۆیە، شارێک لەو ئاستە جوانە رواڵەتییەدا، کە بە دیمەن وەک شارێکی پێشکەوتوو دەتە بەر چاوان، هەشتا کولتووری دانیشتوانەکەی گوندیی بەت!!.
بە هەشیارییەوە ناەەم کولتووری خەە. کە ئەمە کرێکی تێزەکەی کەمەناسی بەنامەی عەراقی "عەلی وەردی"یە، چوونکە وەردی کێشمەکێشی راستەقینە لە کەمەگەی عەراقدا بە ململانێی نێوان هەردوو کولتووری خەەکی و شارنشینی دەبینێت، لە دیدی ئەودا کولتووری شارنشینی دیاردەیەکی تەواو خرئاوایی بوو. دەتەوە بیرم لە چاوپێکەوتنێکی سایتی "نیقاش"دا، کەمەناسی شارەزا "د.فالح عەبدولجەبار" رەخنەی لەم روانگەیەی وەردی گرت بەوەی جووتەوانەی خەەکیبوون و شارنشینی بە دەرئەنجامی کولتووریی نێوان هەز و شار نەدەزانی بەو فەرمەی لای "ئیبن خەلدون" هەیە، بەیە بە رووبی وتی "دژایەتییەک لە سیستمی بەهاکان، تەرزەکانی ژیان، رەکخستنی کەمەایەتی، شێوازەکانی ژیانی شارنشینی و ناشارنشینیدا هەیە، بەڵام ئەوەی دوایان ئیدی خەەکی نییە، بەڵکو بەتە لادەی، ناوچەی

گوندیی گەورە لە شارەکاندا هەن، ئەمەش بە ئاشکرا لە بەغدا، بەسرە، موسڵ و هەولێردا دەبینین".
عەبدولجەبار، دیاردەیەکی نوێ، یان راستییەکی جیاواز دەخاتە ڕوو، بەوەی کولتووری گوندیی سایەی سەری شارە عێراقییەکانە بە شارە کوردییەکانیشەوە نزیک کولتووریی خۆیە. ئەوە ڕوونە هاتنی گوندییەکان چ وەک تاک یان گروپ بە ناو شارەکان، لە پرۆسەی ڕاگواستن و کاولکردنی گوندەکاندا بووبێت لە سەردەمی ڕژێمی بەعس، یان لە کردەی بە فەرمانبەرکردنی گوندنشینان بووبێت لەلایەن حکومەتە حزبی هەرێمەوە "لێرەدا هەڵەی تایپ لە ئارادا نییە، زاراوەی حکومەتە حزب داهێنراوی خۆمە". هاتنێک بوو بە کولتووریی گوندییانەی خۆیانەوە. ئەوان شارەکانیان قوڕباغتر کرد، بەڵام فەرهەنگی شارنشینیان لە ریشەوە دەرهێنا کە چینی بەرژوازیی شاریی نوێنەرایەتی دەکرد، ئەم دیاردەیەش تایبەت نییە هەر بە شاری هەولێر، بەڵام ئەمە لەم وتاردا قۆکەسمان لەسەر هەولێرە.
مەسەلەکەی ئەمە دوورە لەو پەلینە دەمارگیرە شارییەی فەرهەنگی گوندیی بە پریمیتق و کۆیی سەیر دەکات، نا، نیازێکی وامان نییە بیڵێین، بەڵکو قسەمان لەسەر نیشاندانی دوو کولتوورە کە هەر یەکێکیان خاسیەت و شێوەی خۆی هەیە.
هەرچەندێک بەڵێ سەرئەنجام هاتنی گوندییەکان تەنیا هاتنێکی فیزیکی ئەبستراکت نەبوو، هاتن و زاڵبوون و باڵادەستی کولتوورێکیشیان بوو، بە تایبەتی لەو لەشاوەی ساڵی 1988دا و لە میانەی پرۆسەی ڕاگواستنی گوندەکاندا لەسەر دەستی بەعس، ئەم دیاردەیە بە زۆری ڕەنگدانەوەی هەبوو لەسەر شارەکان ئەویش بە پاشکۆی ئەو کولتوورە شارنشینییەی چەند دەیەیەک بوو لە ڕسکان و گەشەکردندا بوو لەسەر دەستی چینی ناوەند. گوندییەکان بە دەستی بەتاڵ لە سامان و موڵکی هاتن، بەڵام بە ئاسانی دەستیان گرت بەسەر نەرمی شارنشینی و خودی شارەکاندا. ئەم پرۆسەیە لەناو هەولێردا گەورەترین ڕەنگدانەوەی هەبوو، کە شاری دابەشکرد بەسەر دوو تاقمی کولتووریدا "هەولێریی و دەشتەکی"، لە سلێمانیشدا لە ژێر ناوی "خەڵکی شارەکە و لادێی" خۆی دەرخست.
هەبەتە مەبەستمان نییە، فەزڵی هیچکام لە کولتووری لادێ و شار بدەین بەسەر یەکتردا، نیازمان ئەوەیە لە دیاردەیەکی بدوێین لە واقیعدا بوونی هەیە. تەنانەت بە "کارل مارکس" هەمیشە شار گرنگتر بوو. بەو پێیەی چینی بەرژوازی بەرهەمی شار بوو، شارەکان چەقی گەشەکردنی سەرمایەداریی بوون، بە هەمان شێوە مارکس بە ئەوەی باسی بکات پێی دەوتین کەمێنیزمەکەی ئەویش هەر سەر بە کولتووری شارە. مارکس و ئێنگلس بە جووت پێیان دادەگرت لەسەر ئەوەی مرۆڤی عەقڵانی

بەرهەمی شار، لەم ڕاستایەدا لە هەوڵدا بوون بە خستنە ڕووی ئەوەی پڕۆلیتاریا دەبێت خۆی لە بیرکردنەوەی گوندیی ڕزگار بکات، چوونکە ئەو بیرکردنەوەیە خۆی داوەتە دەست گۆڕانکارییە سروشتییەکان. بە پێچەوانەی شارەوە کە مەکۆی ململانێیە و تێیدا چەندین دەستەی کۆمەڵایەتی و سیاسیی هەن هانی تاکەکان دەدەن بە بە دەستهێنانی ئازادیی!. ئاخۆ دەکرێت بە مارکس بڵێین گوندییەکانی بە نزمتر سەیر کردووە؟ نا مەسەلەکە شتێکی ترە. دەکرێت بڵێین ئیدی شار بەو کولتوورە جیاوازە خۆیەوە کە کەمتر کشتوکاڵییە و زۆرتر پیشەسازییە دەبێتە ناوەند و چەقی گۆڕانکاریی و مەیدانی کێشمەکێشی چینەکان.

هەر لە باری واقیعییەوە، ئەمە قسە لەسەر شارگەلێک دەکەین بەرهەمی خۆرئاوایە، یان ڕاستتر بڵێم بەرهەمی مودێرنێتییە. گەر بخەرایی ئاوە لە ژیاری خۆرئاوا بدەینەوە. ئەوەی بە "خۆرئاوا" دەناسرێتەوە وەک چەمک، ساتەوەختی گۆڕانەوەیە بە شارستانی گریک و ڕۆمای دەرین و لەسەر ئاینی کریستیانیزم دامەزراوە، دروست لە ساڵی 1492 لەگەڵ دەزینەوەی ئەمریکا و دەرکردنی عەرەبە موسەمانەکان لە ئەندەلوس فڕۆ بووە. هەر لەم دەمەدا فەلسەفە و فیکری خۆرئاوایی لەسەر پاساوهێنانەوە بە کەمەکۆزکردنی هێندە سوور و دانیشتوانە ڕەسەنەکانی قارە تازەکە و گۆڕاندنەوەی چەرخی کێڵداریی شکڵی گرت. ئیدی شارەکان هێدی هێدی دروست دەبن و دەمە گۆڕەکان سەرتاپای ئەوروپا دەگرنەوە، لەناو ئەم قۆناغە تازەیەدا ماشێنی ئیمپریالیزم خۆراتر دەواتە پێش و شۆشی پیشەسازیی لە دایک دەبێت، شارەکانیش دەبنە ناوەندی گۆشەی سەرمایە و ڕووبەڕوبەک بە لە دایکبوونی چینێکی نوێی کۆمەڵایەتی "بۆرژوازی". لەم چرکەساتەوە شار دەبێتە مەبەندەک بە ململانێی چینە کۆمەڵایەتییەکان و سەرهەڵدانی ڕەوتە فیکرییە جیاوازەکان. لەم کاتانەدایە یەکەمین کتێب لەسەر بایەخی شار بڵاو دەبێتەوە لە ساڵی 1598دا، کە کتێبەکە لەلایەن "بەتیرە"وە لە ژێر ناونیشانی "گۆڕەیی شار"دا نووسراوە. ئاگام لەسەر باسەکەی خەمە و ئەو چەند پەڕەگرافەی پێشتر دەبەستمەوە بە ناوەڕۆکی بابەتەکەمەوە. بەوەی گومان نییە لەوەی شار بەرهەمی مودێرنێتییە و هەڵگری توخمێکی کولتووریی تایبەت بە خۆیەتی. ئایا لە شارەکانی ئەمەدا بە تایبەت هەولێری پایتەخت ئەو ڕەگەزە فەرهەنگییانە هەن؟. وەڵامەکە گرێ و گۆڵی تێدا نییە و بە هەر کەسێک لام لە جیم جیا بکاتەوە نەخڕێ. ئاخر هەولێر لەسەر ئاستی ڕووکەش وەک شارێک دەردەکەوێت، ئەگینا نەهێ گوندێکی پڕەسندووش نییە. "ئەمە بە سلەمانیش زۆر ڕاستە". شار تەنیا یەک ستانداری نییە و بە زۆر و بڕیی ژمارەی دانیشتوان ناپۆرێت،

لەبەرزترین پلەدا شار فەرهەنگ و شارنشینیش مومارەسەی ئەو فەرهەنگ. گەر نموونەیکی ساکار بهێنینەوە ئەمە جیاواز لەوەی سینەمایکی کزەمان هەیە، لە کاتێکدا زەخیرە و ماتریالی سینەمایکی تایبەتمەند و یونفرسالمان هەیە، دوو سەهڵی سینەمایی شیاومان نییە لەو پایتەختە گەورە و گرانەدا!. چۆن شانەیکمان نییە تەواو خەماڵی بێت، لە هەمان کاتدا دوو هەڵەی نمایشی شیاویشمان نییە. تەلارسازیی رووت هیچ نابەخشێت. ئەگەرچی ستایلێکی میعماریی کوردیشمان نییە، کارەساتێکە ئەوەیە لە دیمەنی تەلارسازیی هەولێر و کەی شارەکانی تریشدا بەر خوار و خێچی زەر دەکەوین، لە شارەکان بەپێی مەژوو، دابونەریتی خەیان تەلارسازییان بە دەستنیشان دەکرێت، لەمەشدا جگە لەو بڕشە کەمەی نزیک قەڵا، ڕەشبایەکی ڤەندالیستی توند چاو دەکەین، هەموو سیما ڕەسەنەکانی شاری بەرەو سەنەوە بردووە و کردوویەتی بە چەند دوورگەیەکی دابڕاو لە یەکتر لە ڕووی کولتووریەوە، نووکە ئەو دوورگە جیاوازە چینایەتییانە، بە هەولێرەکی پشکەوتووە، پەمان دەفرەشدرێتەوە. خولاسەی کەلام ئەمەیە تەلارسازییەکەش شپرزەیە چەشنی دەرووەنی ئەو مرۆڤە کوردەی لە دەروازەی جیهانی تازەدا ڕاوەستاوە، نازانێت چۆن بچێتە ژوورە و لەکام دەرگاوە لێی دەربچێت.
بابەتێکی گرنگی تریش، کە ناشە لەم پانتاییەدا قسەی لەسەر نەکەین، پشکەوتنی ڕواڵەتی و ئەنجامدانی نەشتەرگەریی جوانکاریی بە هەولێر، بە بە پشکەوتنی کەمایەتی و هزریی مانایەکی نییە. ئەو دوو پرسیە شانبەشانی یەکتر و بڕشوەی ئاسایی دەکەن. ناشە سیمای شار لە شارە مودەرنەکان نزیک بێتەوە، هەشتاش پەروەردە و تەرمی خوەندنی حوجرە زاڵتر بێت لە ناوەندە ئەکادیمییەکانی وەک زانکەدا. ڕاستە ئایندارییی مافی هەر کەسە، بەڵام ناکرێت موفرەداتی پزیشک لە بڕی کانسەپتی پزیشکیی هەمان ئەو زاراوانە بێت بانگخوازە فەندەمینالیستەکان لە گەوجاندنی کەمەگەدا بەکاری دەهێنن، ناشە سنوورەک نەمێنێت لە نێوان پزیشک و بانگخوازدا. ناشە و شیاوی شار نییە، عەقڵی کەمەگە و دانیشتوانەکەی بدرێتە دەست مەلای ڕادیکاڵ و دوا قسە هەمیشە بە ئەوان بڕێ بهەدرێت. ناشە شار بریقەی بێت، لەناو خەیاڵدانی دانیشتوانەکەشیدا ژنکوژیی ئامادەیی هەبێت، ناشە شارەکی جوان بە عەقڵەکی ناشرینی بەسەرچووەوە بەڵەوە ببڕێت. تا ئەو ئەندازەیەی لە ناکرێت لە بەرامبەر ئوسوڵیەتی ئیسلامی، لە باشترین حاڵەتدا کولتووری عیرفان زاڵ بکرێت، ئەمە پێویستمان بە بیرکردنەوەی فەلسەفییە، ئاخر لە دوا ئەنجامدا فەلسەفە ڕووی لە دنیایە، تەوژمێکە بەرەو دەرەوە، هەرچی عیرفانە ڕووی لەناوەوەی مرۆڤە. عیرفان مرۆڤ پاسیڤ دەکات، بەڵام فەلسەفە مرۆڤ ئەکتیڤ

دەکات، وای لە دەکات بیر لە بنیاتنانی دنیا بکاتەوە، مرۆڤی فەلسەفی هەمیشە خەیاڵی هەیە، خەیاڵی خورافی نا، بەڵکو خەیاڵێک زانستی لەسەر رێ دەنرێت و لەسەر زانست بینا بووە.
قسەیەک پێویست بێت لە کۆتاییدا بیکەم ئەمەیە: ئەوەی لە هەولێر کراوە و لە بەرنامەدایە بۆ ئەنجامەدانی، تەنیا ماکیاژ و بۆتەکسکردنی ئەو شارەیە. ئاخر بۆ بە پشکۆوتنە کۆمەڵایەتییەکان، بۆ بە پەکردنەوەی ئەو سپەیسە چینایەتییەی لە زۆقبوونەوەدایە، بۆ بە دابینکردنی ژیانێکی شیاو بۆ دانیشتوانەکەی، بۆ بە ڕەخساندنی ژینگەیەکی ئازاد بۆ گوزارشت، بۆبە کایکردنەوەی دەسەڵاتی حزب و فەرهەنگی دەهاتیی، بۆ بە داشتنەوە و ڕەکخستنەوەیەکی کۆمەڵایەتی هاوچەرخ، بۆ بە ئیدارەیەکی ناگوندۆ، بۆبە کورتکردنەوەی زمانی مەلا و خۆ، بۆ بە کۆمکردنەوەی بەکاریی و بەرزکردنەوەی ستانداری ژیان و بژێویی، بۆ بە و بۆبە … هەر هەنگاوێک لە بواری تەلارسازیی و شەقامسازییدا کە وەک دوا مۆکرەمەی حزبیی نیشانمان دەدرێت، هیچ لەو شارە ناگونجێت، ئەم بەتەکسە دەتوانێت رووخساری پیرە هەولێر گونجتر بکاتەوە، لە داخکەم ئەو فەرهەنگە پیرە هەروەک خەی دەمنەتەوە و ئەو گۆڕانکارییە رواڵەتییانەش کە وەک گرێی دەروونی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی رووکەش پەرست خەی دەنوێنێت، دواجار دەبنە بەقی تەقیو. ئەم تەزەش بەکۆمەک جیاوازییەوە بەسەر هەر شارێکی تری کوردیدا لە باشووری کوردستاندا دەچەسپێت.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
ئاپریلی 2020
باکووری زەوی

ووردە باس … پشکۆ ناکام

- لە هونەرمەندێکی شەوکاریان پرسی : چی کاری تێکردی و هاوکاری کردی تا ببیتە هونەرمەندێکی تەشکیلی ؟ ئەویش بە زەردخەنەیەکەوە ووتی : کاتێ دایکم بە من حامیلە بوو هەر خەریکی قووت یانی فڕچە و بۆیە بوو ، دیارە ئەو نە مانگە بەشک لەو فڕچە و بۆیە گەشتەتە منیش و لەگۆ گەورە بوونم خولیا ی ئەم هونەرە بووم ، … خۆکەکە ووتیان نابە و ئەوەی

تە باسی ئەکەی مەنتیق نیە ، هونەرمەندەکەش ووتی : ئەی بە مەنتیق بە خانمێکی بەناو نووسەر لە دەرباری دەسەڵاتا لەبەر ئەوەی لە کاتی حامیلە بوونی دایکی بەو گەڤار و جەریدەی قووت یاوە و ئەمیش پێش لەدایک بوونی بەشی نووسین لە مەشکیا پێ بووە دواتر بە خەیلاک کردن بووە بە نووسەر !! جا گەر هی ئەو خانمە زەردەخەگۆاوە مەنتیق بە ، ئەوەی من دوو جار مەنتیقە..

- لە سایەی سەری حیزب و بنەماڵە دەمەکە کوردستان ناو و ناوبانگی جاش و کلکایەتی لە ناوچەکەیا باو بوو کە هەر جارەی بە لایەک و دەوڵەتێک ، جارێک لە خزمەت (والا حضرت) و جارێکی تر بە (سیدی) وجارێکی تر و تا ئێستاش لەخزمەت(قارداش)، بەنام دونیا دونیای دوێنێ نیە وگۆاوە ، ئێستا بەشەریەت لە قۆناغێکی بەرزئ پێشکەوتنا ئەژی و پەیوەندیەکانی لەسەر ئاستی "گلوبالیزم-عەولەمە" یە جا بەیە ئەو حیزب و بنەماڵانەش ئەبە پیشکەیان گێشە پە بەن و سنووری ناوچەکە بەجبهەن و لەگەڵ عەولەمەیا یەک بگرنەوە ، بەیە ئێستا لە "لیبیا" خەریکی کسابەتی خەیانن وجاشایەتییان بەرەو قۆناغێکی نوە بردوە و لە لەکاییەوە بە نیسو دەوڵەتی، کار وا بەوات رەنگە لە داهاتویا دامەزراوەکیان بە دروست بکرێت بەناوی " رەکخراوی جاشی نەو نەتەوەیی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان"…!!!!

*. ئەوە ماوەیەکی دوور و درێژ تێپەیوە تا ئێستا بەختەوەری سەرکی بە ناو حکومەتی هەرێم!! لەوە تێنەگەیشتوە کە حکومەت بەی نیە دەست بخاتە کاروباری پارلەمانەوە ، بەڵکو ئەوە پارلەمانە بە دواچوون بە حکومەت ئەکا و لەکاتی سەرپێچیا لێپرسینەوەی لەگەڵا ئەکا ، بەنام چونکە پارلەمانکەی هەولێر کارتانیە ئەو زاتە بەختەوەرە وەک ئەوەی پارلەمان لیژنەی ناوچەیەکی حیزبەکەی بە داوا ئەکا حەصانە لە یەک دوو پارلەمانتاران بسێننەوە ،بەوام وایە ئەم خروقاتێشی بە بچێتە سەر و پارلەمان بڵێ : قوربان جەنابتان فەرمانەکە بنووسن ئەمەش ئیمزای ئەکەین لە پێناو چەسپاننی دیموکراتیا…!!!

*. سەرەڕای ئەو هەموو ماڵ کاولیەی دەسەڵاتی هەرێم لە هەموو ڕووکانەوە بەسەر خەڵکیا هێناوە هەر کە قسیەک کرا و ووتارێک نووسرا و نارەزایەتییەک شەقامی گرتەوە جوزڵە نەشازکان و قەڵەمە قەڕەقەزکان ئەو خەڵکە بەوە تاوانبار ئەکەن کە

نارەزایەتییەکانیان ئەجینەدای دوو ئیدارەیی لەپشتە !! بە کوردییەکەی ئەم دەستاتە خە سەپەنە چی لەو میللەتە ئەکا کەس بەی نیە فزە بکا کە کرا ئیتر تە دژی یەک ریزی کوردیت..!!ئەتەوەت دوو ئیدارەیی بگەرێتەوە.. ـمن بەش بەحالی خەم دوو ئیدارەیم پە باشترە لە یەک ئیدارەییەک کە لە تیایا بەشەکی خەم بدزرە و لاکی تری ئیدارەکی پە ببە بە ملەونەر !!، من دانیشم سەیرکەم شارەکەم نیمچە وێران بکرە و بەقەد ناحییەکی ئەولا خزمەت نەکرە و بەداهاتی شارەکەم گیرفانەکانی چەن کەسانەکی ئەولای پە پە ببە و بەشم نەبە قسەبکەم !! با ئەو یەک ئیدارەییە هەر نەمێنە ، کە میللەتی قوربەسەر هەر لەژێرەوە بە یەک و دوو یان هەشت ئیدارەیی جیاوازی چیە؟ من قەوارەیەکم بەناوی هەرێمەوە ناوە کە تیایا هاووڵا تی پلە دوو بم، ئەووترێت کە هەموومان هەر کوردین خە ناسریە و کەربەلاش هەدوو شار عەرەبن و دوو ئیدارەی جیاواز بە یەکیان هەیە و هیچ گرفتەک لە ئارایا نیە ، تە بەشەکی خەت ئەبی بە زیایەوە و بەشەکی منیش لەرف لە ئەیەت گوایا ئەمە یەژ یئدارەیی یەک قەوارەییە ! نەخێر ئەمە قەوارەی سیستەمەکی مافیاییە ، تا زووتر نەجاتمان ببە لەی زووتر ئیسراحەت ئەکەین و نانی خەمان بە خەمان و ئیعاشەکەی خەیان بە خەیان ،بەواتان هەبە بە حیمایەی سوپای "تورکی"ش ئەتوانین بە ئیدارەیەکی خەمان کاروباری شارەکەمان بەڕێوە بەرین و پشویستمان بە بانکەکی لوبنانی نابە بە شاردنەوەی داهاتەکانمان.....

ەی باشووری کوردستان لە اپەینی شەخ عوبەیدوڵای نەهریدا-9- ەسوە بەسکەنی

بەشی نەیەم

هەوەی شەخ عوبەیدوڵا بە هەستانەوەی اپەینەکە،

دوای گەیشتنەوەی شەخ عوبەیدوڵا و هەزەکەی بەنەهری و چاوخشاندنەوە و بەسەرکردنەوەی هەزەکانی و هەسەنگاندنی

بارودۆخەکە، دوو مانگ دوای گیرسانەوەی لە نەهری، دیسان شێخ عوبەیدوڵا هەوڵی جوڵانەوەیەکی نوێی دا، کە لە نەهرییەوە دەست پێ بکات، جارێکی دیکە هەوڵەکانی دەست پێ کردەوە، بێ خۆئامادە کردنەوەی بێ درێژەپێدانی ئاپەرین، هەرچەندە خۆئامادەکردنی ئەم جارە لەچاو هەلومەرجی جاری پێشوو سەخت تر بوو، چونکە جەماوەری کوردی ڕۆژهەڵات بەهۆی دزی و تاڵان و سوتاندنی ماڵ و دیهاتەکانیان و کوشتن و دەربەدەریان لەلایەن هێزە تاڵانچیەکانی ئێران، باری ئابووریان تا ئەوپەڕی خراپ بوو و باری دەروونی خەڵکیان شێواو بوو، لەلایەکی تریش ئێران لە ڕۆژهەڵات و ڕووسیا لە باکوور هێزەکانیان لەسەر سنوور مەڕابوون و هێزەکانی عوسمانیش لەناو وڵات بەهەموو شوێنێکدا بڵاو ببوونەوە و پەیوەندی نێوان شارەکانیان بڕی بوو، لەگەڵ ئەوشدا بێ پڵان و بێ هەدادان کۆتە تۆقڵای هەڵایەنێی وڵك:

1- دابین کردن و حەواندنەوەی ئاو لەشاوی (100) هەزار ئاوارێ کوردی لە ئەنجامی شەڕشکەدا چ وڵك لایەنگر و پشتیوانی شەڕش و چ لە ترسی پاراستنی سەر و ماڵیان، لە جگا و ڕۆگای خۆیان هەڵکەنرابوون و بەو زستانە لە سنووركانی ئێران – عوسمانی چووبوونە قەڵەمڕەوی عوسمانی لەو گیرسابوونەوە.

2- دەست پێ کردنەوەی کاری دیبلۆماسی و پەیوەندی تازە دروست کردنەوە لەگەڵ دەوڵەتاندا، بێ ئاگاداربوونیان لە کۆشێی کورد، بە تایبەتیش لای دەوڵەتانی ڕووسیا، ئیگلستان، ئێران-عوسمانی.

3- کەین و پەیداکردنی چەك و تەقەمەنی و پەویستی شەڕش.

4- بەسەرکردنەوەی زەربەی ڕۆبەرانی خۆ و ناودارانی کورد و نامەی تایبەتی بە نووسین و بانگهێشتنیان بە پشتیوانی لە شەڕش و بەرزکردنەوەی ورە و زیندووکردنەوەی گیانی هیوا و ئاوات تیاياندا.

سەرەڕای ئەوەی تورك داوای چاوپێکەوتن و گفتگۆی شێخ عوبەیدوڵایان دەکرد بە هەمین کردنەوە و بانگ هێشتێی بە ئەستەمبوڵ، شێخ عوبەیدوڵا بانگەوازی بە سەرۆك هۆز و خۆەکان کرد و لەگەڵ نوێنەری تایبەتی خۆی دا نامە و ڕاسپاردەی بە ناردن، تاکو بەشداری ئاپەرینەکە بکەن، لەم بارەیەوە حەسەن عەلی خانی گەووسی لە 3ی ڕەبیعی دووەم 1298 کۆچی (4- 3- 1881ز) لە نامەیەکدا بە ناسرەدین شای قاجار دەنووسێت: "دوێنێش کە دوایین ڕۆژی (ڕەبیعی یەکەم) بوو، ئەم هەواڵە ڕاست و دروستە، کە دەماودەم هاتووە، بەگیانفیدا گەیشتبوو لەبەر ئەوەی بڵاوکردنەوەی بانگەوازنامە تازەکانی شێخ عوبەیدوڵا و چاوپێکەوتنی لەگەڵ کاربەدەستانی بابی عالی دا، هیچ گومانێك نەماوە، بەیە ئاگادارکردنەوەی بەڕێزتان بەپەویست زانرا، دەربارەی هەواڵی هەمزاغاش، داروباری نازانرێ، چونکە لەهەموو

جێگایەکدایە، هەندێ جاریش لە "پشدەر"ە داروباری ژێرو ژوور بووە، و کەسی بەدوورەوە نەماوە و تەنیا ماوەتەوە، بەڵام سەرەڕای ئەوەی ئێل و هۆزەکەی لەبەرامبەریدا ئێو پێی ملکەچیان هەیە، هێشتا چەند کەسێکی ئێم خزمەکەی لەگەڵدایە، سەرەڕای ئەوەش هەمزاغا کەسێکی ئازا و دڵست لەگیان بەرداوە، هەر ئەوەندەی بەفر بتوێتەوە و ڕێگاوبان بکرێنەوە، ئیتر ئاگەر هەر خۆشی بەتەنیا بمێنێتەوە، وەك دز لێم و ئێو کونەوە سەر دەردێنێ و خۆی نیشان دەدات، بەڵێ بەرچاوگرتنی ئێو سەرنجانەی عەرز کران، دەبێ هەڵسوکەوتی غافڵ نەبین و لێی ئەرخایەن نەبین.

...ئەستاش بەهاتنی ئێو ئەفسەر* جەنگیێ و دیداری لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا و هێنانی خەڵاتی قایممقام بۆ برا و کوێی گەورەی هەمزاغا و ڕێپدان و پشتیوانی لەئێلی مەنگوێ، لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە و ئێوەی تائێستا بۆ ئازاوەی (عەبیدوڵڵا)، کارەکی وانەکراوە، وادەردەکەوێ ئێم دەوڵەتە سەبارەت بەم کێشەیە چاوپێشی بکات".

لە دوایین بڕیشی پێگرافی، نامەیەکی تری میرزا نیزام حەسەن عەلی خانی گەووسی بە مەژووی: 8ی ڕەبیعی دووەمی 1298 کۆچی- (9- 3- 1881ز) بۆ ئەمینولمولك: میرزا عەلی خان – (ئەمینولدەولە) دەنووسێت:

" لە سەی ئێم مانگدا بانگوازنامەکانی (شێخ عوبەیدوڵڵا)م بەتەلگراف عەرزکردن و دەقی بانگوازەکیشم بۆپەستدا بۆ ناردن، ئێستا پەیتا پەیتا هەواڵ دێت، گوایێ شێخی مەلعون، خەریکی خەسازدانە بۆرو ڕێواندز. لێم خۆ سازکردنەش مەبەستی ئێوەیە لەگەڵ ئێو خەڵانەی لەدەرەوە و ناوەوە پێوەندی بووە، ئێستا هەموویان لە گەرمیان و لەخاکی عوسمانیدا، دەست بدەنە دەستی یەك و دیسانەوە ببنە مایەی کارەساتێك، بەگەش بۆ ئێمە ئێوەیە لێم ماوەیەدا هەوالی بۆ هێندە لایەنگرانی خۆی لە (سەدوز) ناردووە، تا خۆیان لە (قەرەپاغ) دووربخەنەوە، چونکە شێخ نیازی شەڕشی هەیە و بۆ ئەمەش لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە ڕێگای پێدراوە".

بەگومان ئێران و دەوڵەتی عوسمانی لەو هەوە و تەقەلایانە بۆ ئاگانەبوون، بەتایبەت ئێران دەیویست هەرچی زووتره شێخ عوبەیدوڵڵا دەستگیر بکرێ و کۆتایی بە شەڕشی کورد بهێنرێ، لەوبارەیەوە مستەر تێمسن لە 31 کانوونی دووەمی 1881 لە نامەیەکیدا بۆ ئیرل گرانفیل دەڵێت: دوێنێ وەزیری دەرەوەی ئێران دوو بروسکەی بۆ خوێندمەوە، کە شێخ عوبەیدوڵڵا بەکردەوە چالاکانە خەریکی خۆئامادەکردن و سازدان بووە، بۆ دەستپێکردنەوەی کاری دوشمنکارانە لەگەڵ ئەم وڵاتە، حکومەتی تورکیش هیچ هەنگاوێکی نەناوە بۆ ڕێگرتن لێی لەکردنەوە

و سازدانی لەشکر و کەینی چەك بۆ ئەو مەبەستە. ئەوە گریمانێکی زۆر دەبێت لەبەهاردا هوروژمێکی نوێ لەناو تورکیاوە بۆ ناو ئێران ڕوو بدات.
لە 1ی فێبریوەری 1881 چەندین نامە لەنێوان نوێنەرانی بەریتانیا و شادا ئاڵوگۆڕ کران سەبارەت بە هەوڵی نوێی شێخ عوبەیدوڵڵا دەدوێت و مەترسی ئەوە دەکەن، لەوەرزی بەهاردا سەر لەنوێ دەست پێبکاتەوە، پاشان بۆ بەرهەڵستی کردنەوەشی، ئێران هەوڵی دڵنیاکردنەوەی هاوکاری و دڵستایەتی بەریتانیا و ڕووسیای دەکردەوە، بۆ پشتگیری کردنی، لەڕاستیدا ڕووسیا و بەریتانیا هەوڵستێکی نەگۆڕیان بەرامبەر ئێران و بارودۆخەکە هەبوو. هەرچەندە شێخ عوبەیدوڵڵا هەوڵی جوڵانەوەیەکی نوێی دا، بەڵام بارودۆخەکە لەبار نەبوو، لە ڕێگرتنی شۆڕشەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا پاشان ئێران و ڕووسیا و بەریتانیا بەهەموو جۆرێك هانی عوسمانییەکانیان دەدا ڕێگا لە بزوتنەوەکەی شێخ بگرێت، هەروەها هێزی عوسمانی گەمارۆی پردی نێوان شێخ و شارەکانی نێوقەڵەمڕەوی عوسمانییان دابوو، بۆ ئەوەی هیچ هاوکارییەکیان بۆ نەچێت، سەرەڕای ئەوانیش هێزەکانی ئێران لەسنووری ئێران – عوسمانی دا بوون و بەرەی خەرهەڵاتیان تەنیبوو، لەبەرەی خەرهەڵاتیشەوە هێزەکانی ڕووسیا لەماکۆ و جوڵفا بوون بۆ دژایەتی کردنی ڕاپەڕینەکە. خاڵێکی هەرە گرنگ بریتی بوو لە تێکچوونی پێوەندی نێوان خێڵەکانی کورد، واتە نەمانی یەکێتی کوردان، ئەویش لەڕێی داگیرکردنەوەی ئەو ناوچە کوردنشینانەی لەلایەن قاجارەکانەوە چەندین جار سزادانیان بەرامبەریان دەگرتەبەر.

گفتوگۆ لەگەڵ تورك

لەگەڵ بانگەواز و هەوڵەکانی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ دووبارە جێشدانەوەی خەڵك بۆ ڕاپەڕین، بۆ ئاگاز نەبوونی بارودۆخەکە کاربەدەستانی تورك دەیانویست شێخ بەخۆشی بخەنە داوەوە، کەوتنە هاتوچۆ بۆ لای و گفتوگۆ لەگەڵیدا بۆ ئەوەی بیبەن بۆ ئەستەمبوڵ، هەوڵیاندا ڕەزامەندی شێخ بەدەست بێنن، تا واز لە شۆڕشەکەی بێنێ، سوڵتان عەبدولحەمید نوێنەری تایبەتی خۆی (ئەحمەد بەگی یاوەری) نارده لای بەمەبەستی قایل کردنی شێخ تا سەردانی ئەستەمبوڵ بکات، ئەحمەد بەگی یاوەری جەنگی سوڵتان، لەپاش ئەوەی سەردانی شێخی کرد، دوای گفتوگۆ لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا و سێ ڕۆژ لەلای شێخ مانەوە، شێخ عوبەیدوڵڵا لەگەڵ شێخ عەبدولقادری کوڕی و شێخ محەمەد سەعید دا ناردی سەردانی هەولێریان کرد، تا لەگەڵ سەرۆك هێزەکان و ژمارەیەك لە ناودارانی ناوچەکە، چاویان بەیەك بکەوێت. بۆ ئەوەی خواستی

سەرۆك هۆزەكان بزانن بۆ پشتیوانی شێخ و دروست كردنی قەوارەیەكی سەربەخۆ، شێخ دەبێ خۆشی هیوای بەبەڕێنەكانی تورك هەبووبێ، چونكە بەو بڕنەیەوە نامەی بۆ كوردەكانی سنوور و لایەنگران و ئاوارەكان نووسیوە و ئاماژەی بەو بابەتە داوە.
لەنامەیەكدا كە بۆ (محەمەد ئاغای ئاكۆ)ی نووسیوە، هانی داون یەكدێ و یەككگرتووبن و تیایدا ئاگادار كراوە لەلایەن دەوڵەتی عوسمانی و دەوڵەتانی تریەوە پشتیوانی لە كێشەی كورد كراوە و شێخ بەهیوایە لە داهاتوویەكی نزیكدا هەموو كاروبارەكان بەگوێرەی خواستی كورد بێت، ئینجا داوای كردووە لەسەردانی شێخ عەبدولقادر و شێخ محەمەد سەعید لەگەڵ ئەحمەدبەگی یاوەر بۆ هەولێر بچن كۆبنەوە و چاوپێكەوتنی لەگەڵدا بكەن، لەو بارەیەوە حەسەن عەلی خانی گەووسی فەرماندەی مەهاباد، یەكێك لەو بانگەوازنامانەی شێخی دەستكەوتووە و لەگەڵ نامەیەكی خێدا شای ئێرانی لەو هەوڵە ئاگادار كردووەتەوە، لە ڕێشنووسی دامەزنی تەلگرافێكدا، لە مێژووی (3ی ڕێبیعی دووەمی 1298 كۆچی) (4- 3- 1881ز) بۆ ناسرەدین شای ناردووە، دەڵێت:
نامەی ژمارە:63
لاپەڕە: 191
مێژوو: 3ی ڕێبیعی دووەمی 1298كۆچی (4- 3- 1881ز)
ڕێشنووسێكە لە دامەزنی تەلگرافێكدا، لە مێژووی (3ی ڕێبیعی دووەمی 1298 كۆچی) پەیوەیە بە خۆیی، بڕیاری موبارەك عەرز كراوە:
"لەو ڕێكەوتە چاكانەی لەكاتی تەواو كردنی ئەم نامەیەدا بووم، لەلایەن ئیبراهیم ئاغای برای خوالێخۆش بوو (گوناوی ئاغا)وە، كە بۆ ئاپەڕاندنی هەندێ كار و وەرگرتنی (پێشكەشی)ی خۆیكی (سەردەشت) ناردبووم، نامەیەك گەیشت، دیارە دەبێ ئەسڵی یەكەك لەو بانگەوازانە بێ كە شێخی مەلعون، ناردوویەتی و بەدەست ئیبراهیم ئاغا كەوتووە و ئەویش هەمان نامەی بۆ ئەم گیانفیدایە ناردووە، كە ئاراستەی (محەمەد ئاغای ئاكۆ)ی كردووە، كە یەكێكە لەسەرانی عەشایری قەرەمووی عوسمانی، لەم نامەیشیەوە، ئەو گەنجەوەی (محەمەد ئاغای مامش) دەسڵەمێ، كە پشتریش وتبووی ئاستێ و بەمەری خودی (شێخ عوبەیدوڵا)وەیە و ئەمەش دەقی نامەكەیە:
"دەستی ئاستگەی پایەبەرز: محەمەد ئاغای ئاكۆ- خوا بتپارێزێ"
دوای گەیاندنی سڵاوی ئەوپەڕی دەستانێ، ئاگەر لەووی دەستایەتی و ئاستیەوە، لەمن دەپرسیت، سوپاس بۆ خوا و دنیا و كاروباریش بەدەی دەسەزانێ، لەلایەن دەوڵەتی پایەبەرزی عوسمانیەوە، هەڕا و بەختەوەر: جەنابی ئەحمەد بەگی یاوەری تایبەتی حەزرەتی موبارەكی شاهانە، بۆ هەندێ كاری تایبەتی و نهێنی هاتووە، لە هیممەتی

پیرانی مەزنەوە ئەوەی مەبەست و ئاواتی ئەمە بووە، هەر ئەمەیە، لە دەوڵەتاندا عەجەمیان بە ناهەق داناوە، و هەقیان بە ئەمە داوە، بە نوێنی و شارەزایش، جەنابی یاوەر و هاوڕێکانی، نوری چاوان، شێخ عەبدولقادر و شێخ محەمەد سەعیدم تا ڕواندز و هەولێر لەگڵ دا ناردوون، بۆیە بە پێویستم زانی پێشتر ئۆشش ئاگادار بکەمەوە، تا پێشوازی و چاوپێکەوتنی ناوبراو بکەن، چونکە لە هەموو ڕوویەکەوە، ئاگادارییان لە هەموو شتێکە و هەموو باسێکیان بە تەواوی بە شیدەکەنەوە.
بەکورتی لایەن دەوڵەتانەوە، کاروبار بەدڵی ئەمەیە، ئەوندە هەیە، دەبە خێکی کوردستان یەکدە و یەکگرتووبن، سوپاس بە خوا، کوردستانی قێی ئێنادێ، یەکدە و یەکگرتوون، هیوادارم لە قێی عێراقیشەوە هەروابن، غیرەتی ئایین و ئیسلامیش لەدەست مەدەن، هەمیشە چاوەڕێی موژدەی سەلامەتیتانم، ئیتر بەدوعا".
12ی ڕەبیعی یەکەمی 1298 کۆچی- (12- 2- 1881ز)

لەم بانگەوازنامەیەوە ئەوە دەسەلمە، لەڕێگای (ئەحمەد بەگی یاوەر)ەوە لایەن دەوڵەتی عوسمانی یەوە، دۆنیایی و پشتیوانی تەواو بە (شێخ) دراوە، ئەگینا ئەم هەر لەخۆیەوە و بە پرس، ناتوانێ ئاوا بۆئاشکرا، ئەم بانگەوازنامانە بە سەرانی عەشایری قێمەوی عوسمانی و کەسانی تر و شونانی تر بنێرێ.
دەوڵەتی پایەبەیندی ئەمەش، بەڕێگای لەمە چاکتری چنگ ناکەوێ، لەسەر ئەو گونەدانەی دەوڵەتی عوسمانی، کە نایەوە خراپکاریێکانی شێخ لەناوبەرێ و لەبارەی پشتیوانی کردنی نهێنی و ئاشکرای ئەو دەوڵەتشەوە، بەڕێگای لەم بانگەوازنامە چاکتر بەدەستەونین، کە گیانفیدا بەهەمان نەکەردا، کە ئەم تەلگرافنامەیەم پێدا ناردووە، هەمان ئەم بانگەوازنامەیەشم کردە هاوپێچی و بەناونیشانی جەنابی وەزیری کاروباری دەرەوەشدا بە تەورەزم ناردووە و لە سەرەکی پێستەخانشم سەلماندەوە، دەبە ئەم نامەیە بەتایبەتی بە تاران، بە جەنابی وەزیری کاروباری دەرەوەش بگەیەنن و بەرچاوی ڕوونا کی هومایەنانشدا تەپڕبە.
3ی ڕەبیعی دووەمی 1298 کۆچی- (4- 3- 1881ز)

یەکێکی تر لە بانگەوازنامەکانی شێخ عوبەیدوڵا کە بە مامەند ئاغای پیرانی ناردووە، تیایدا ئاگادار کراوە لەلایەن دەوڵەتی عوسمانی و دەوڵەتانی تریەوە پشتیوانی لە کێشەی کورد کراوە و شێخ بەهیوایە لە داهاتوویەکی نزیکدا هەموو کاروبارەکان بەگوێرەی خواستی کورد بێت،(هەمزاغال119) هەبەت هەندێك کار و ئاسپاردەی

نهێنی هەن لەناو نامەدا جێیان نابێتەوە و بۆ نووسین ناشێن، شێخ ئەو ڕاسپاردانەی بەدەمی بەنوێنەرەکەی خۆیدا ڕاسپاردووە، تاکو بیگەیەنن بە مامەندئاغا و لایەنی پێوەندیدار، بانگەوازنامەکە دەست حەسەن عەلی خان کەووتووە و ئەویش لەگەڵ چەندین زانیاری تر دەربارەی هەوڵ و تەقەلاکانی شیخ عوبەیدوڵڵا بۆ درێژەپێدانی شۆڕش، لەگەڵ نامەیەکدا لە مێژووی: 10ی ڕەبیعی دووەمی 1298 کۆچی (11- 3- 1881ز) ئاراستەی ناسرەدین شای قاجاری کردووە و دەڵێت:
نامەی ژمارە: 64
لاپەڕە: 194
مێژوو: 10ی ڕەبیعی دووەمی 1298 کۆچی (11- 3- 1881ز)
لە(3ی ڕەبیعی دووەم)دا، دەقی نامەیەکی (محەمەد ئاغای مامەش) و وێنەی نامەی (شێخ عوبەیدوڵڵا)م بۆتێلگراف عەرزکردووە و ئاسۆکەشی لە ڕۆژگای پەستی تۆرزاوە، بۆ جێنابی وەزیری کاروباری دەرەوەم ناردبوو، لەم دوو ڕۆژەشدا هەندێ زانیاری تر، بۆگیانفیدا گێیشتوون، بریتین لە:
یەکەم: دیسانەوە وێنەی بانگەوازنامەیەکی تری شێخ عوبەیدوڵڵایە، بۆ (مامەندئاغای پیران)ی نووسیوە و ئەمەش دەقەکەیەتی: "پایەبەندی ڕاستی پیشە، مامەند ئاغا- خوابیپارێزێ" هەمیشە هاوجووتی سەرفرازی بووی بیت. ئیتر ئۆگەر لەووی خۆشویستی پاکەوە هەواڵمان بپرسیت، سوپاس بۆ خوا، کاروبار بەدڵی دڵخوازانە، لەم ڕۆژانەدا (ئەحمەد بەگ)ی یاوەری تایبەتی حەزرەتی سوڵتان، سەربارەت بەبۆ کاری تایبەتی و نهێنی، تەشریفی بۆ ئێرە هێنا بوو، لەبەخشندەیی خواوە کاروبار بەدڵی دەسزانە. هەموو دەوڵەتان، دەوڵەتی عەجەمیان بۆتاوانبار و ناهەق داناوە و هەق بۆ ئەمە دراوە، هەموو دەوڵەتان نیازیان وایە کوردستان بەدنە دەست خەمان، ئۆگەر لەخۆکی کوردستانەوە شتێك نەوەشێتەوە، کار تەواو بووە، ئەوەندە هەیە ئەمە لەسەر یەکێتیی خەمان سوور بین و ئاوارەکان ئارامیان هەبێ و ددان بەخۆیان بگرن و بۆ لای عەجەم نۆگڕانەوە، چونکە عەجەم گێوەتە تەنگانە و بۆقسەی پووپوچ و تەڵەکە، هەوێی دەدانەوە و ڕاکشانی هۆزاتووکان دەدات، دیارە تا بۆتان دەکرێ وریان بەرز بکەنەوە و هانیان بدەن و ئامۆژگاری هۆزاتووکان بکەن و بڵێن ئەم هەموو ددانتان بەخۆتاندا گرتووە، کەمکی تریش ئارام بگرن، چونکە کاروبار بەدڵی هەمووان دەبێ، بەیشم دەرکەوتووە ئەو جێنابە، بۆ پشتیوانی و دڵنەوایی ئەوە تەدەکشێت. ئافەرین بۆ ئەوە. دیارە ئەوەش لە جاران زیاتر پشتیوانیان دەکەن.خوا بیەوێ پاداشتی ئەوە بەهەدەر ناچێ. بۆ ڕزگارکردنی جێنابی یاوەر، نووری چاوانم: شێخ عەبدولقادر و شێخ حەمە سەعیدم تا ڕاوەندز و هەولێر

لەگەڵدا ناردن، بۆ پێویستم زانی پێشتر ئۆوەش ئاگادار بکەمەوە، کە پێشوازی و دیتنی پێویستە و ئۆوەش لەهەموو هەواڵێك ئاگاداربن. بۆ کاریش هەن، لەنامەدا جێگایان نابێتەوە. ئیتر دنیا بەدڵتان دەبێت. خوا بتانپارێزێ. دووەم: نامەیەکە مەلا محەمەدئەمین سابڵاخی، کە ئێستا خەڵکی لە (بانە)یە و بۆ (مەلا عەبدوڵا)ی بڕای لە سابڵاخ نووسیوە و ئەمەش دەقەکەیەتی: " داوای دەنگوباستان کردبوو، ئەمڕۆ کە ڕۆژی پێنج شەمە، ڕێکەوتی 3ی ئەم مانگەیە- نامەیەکی (حاجی کەریم)، بۆ برایەکی هاتووە، بۆ کاری بازرگانی لەرەیە، تیایدا نووسیویەتی: ڕۆژنامەیەکی ئینگلیسی، کە بۆ (کەریم قەرانتین) هاتبوو، ئۆوەی تێدا چاپ کراوە، هەرچی کوردستانە، بۆ(شێخ عوبەیدوڵا)یان داوە، جێنابیشیان ئازیبوون، هەموو ڕۆژێکیش سەرباز و زەخیرەیەکی زۆر بۆ (سلێمانی) دێت. نووسیویشتی: دەبێ (70) حەفتا تابووریش بخرێتە ژێر دەسەڵاتی شێخ عوبەیدوڵاوە. جگەلەمە، ئیتر هەواڵێکی تر نییە، بەڵام ئاشکرایە ئەم بەهارە، ئاژاوە و فەرتەنەیەکی گەورە، دەقەومە، ئیتر خۆشتان سەرپشکن، پێویستی بە وتنی ئەمە و مانان نییە و خۆتان عەقڵتان هەیە. سێیەم: لە زمانی (حاجی ئەبوبەکری ڕەواندزی)یەوە- کەجێی باوەڕە- ئۆوە بیستراوە: ئەحمەد بەگی یاوەری جەنگی سوڵتان (عەبدولحەمید)، دوای ئۆوەی (3) ڕۆژ لەمانی شێخ عوبەیدوڵا ماوەتەوە و چەندان جار بە دوو قۆڵی، وتوێژی نهێنیان کردووە و دوای ئۆوەی شێخی ئەرخایەن کردووە، ئۆوسا لەگەڵ شێخ عەبدولقادری کوڕی شێخ و شێخ محەمەد سەعیدی برازای شێخ عوبەیدوڵادا، گەیشتوونەتە (ڕەواندز) و قایممقامی ئۆوە ئۆوەی پێویستی ڕێز و حورمەت بووبێت، بەجێی هێناوە و لەمانی (مستەفا بەگ) یش، ئەسپێکیان بە ڕەختی زیوەوە پێشکەشی بە کوڕی شێخ کردووە. هەر بەو جۆرە، هەمان دەستە، لەوشۆوە بەرەو (هەولێر) چوون و لەوێش بەڕێنوونی و ئامۆژگاری (ئەحمەد بەگی یاوەر) کەبوونەوێکیان بەو سەرۆك عەشایەر و جەماوەرە کردووە، کە پێشتر شێخ عوبەیدوڵا لە هەموو ناوچەکانەوە بانگهێشتنی کردوون و هەر لەوێش- کە ناوەندی تەلگرافخانەیە- تەلگرافێکی تەروتەسەلیان بە خاوەن شکۆ سوڵتان، بە سکاڵا و گازندەوە ، بەمجۆرە کردووە: "…بەچی دەوڵەتی ڕووس، لایەنگیری لە کەمێ و دینی خۆی، بە پشتیوانی لەگەڵی (قەرەپەپاغ) و (سربستان) کردووە، کەچی ئۆوە کە خەلیفەی موسەمانانن، چۆن ڕازی دەبن، دەوڵەتی عەجەم بە خزمەتی مزگەوتی خۆی، خوێنی ئەمە بڕێژێ و ماڵمان تاڵان بکات و مزگەوتمان بگرێ و لە نیشتمانی ڕاستقینەی خۆشمان ئاوارەمان بکات"!؟.. ئەمە پوختەی ئۆو دەنگوباس و نموونەی ئۆو نامانەبوون، لەم دووسێ ڕۆژە، چنگخراون، چەند ڕۆژکێش هەر ئەم دەنگوباسانە، زۆر لەناو خەڵکدا

باون و پویستیش بوتر، باوبوونوی ئو هواانە، لم سنوورانە، بتایبەتیش لم شاردا، کاردانوی خراپی هەبە، لوانە: لو ژاوەی ئم هواانە باو بوونتوە، لگڵ ئاوەشدا خڵکی (سەردەشت) لە نیشاندانی ملکەچییاندا بە دەوڵەت بیانوویان دەزییوە و ناو بە ناوەك ملکەچی و دانی (باج) و هاتنی خیان، بەبەنی ئمڵە و سبەینە بسەردەبرد، کەچی لو ژاوەی ئو هواانە باوبوونتوە، ئیتر لە دانی (باج)یش، خیان نەبان کردوو و (ماندئاغا)ش کە بە وەرگرتنی (باج) بە ئوم ناردبوو، دەنگیان داوە. بەهای باوبوونوی ئم بانگەوازنامانوە، کە بەلای زۆرەوە ئاستن و هەر بو جارەش دوو ژاژ لەموبەر عەرزم کردبوو، پکهێنانی سەربازگیەك لە (لاجان)، یکجار پویستە، تا ئگەر لەلایەن شخی مەلعونیشوە، بزووتنوەیەك ڕووبدات، ڕگای سەرکی و دەربازگەی ئو، هەر (شنە) و (لاجان)ە، بەهموو لکدانیکیش کە هەیە، وا بچاکتر دەزانرێ، هەتا زووتر ئوە قایم بکرێ، باشتر دەبە و ئو هزەش بە ئم مەبەستە، لبیری ڕشنی ئوەدایە، با زووتر لە (دارالخلافە- تاران) ڕوە ڕووە و ئم سنوورە بنەردرێ. (لدامەنی ئم ئاپرتدا و هەر بە مژووی سەرەوە، ئم پڕگرافش بشوەی چەلیبا* نووسرابوو):

لدوای تواو کردنی ئم نامیدا، ئوەش عەرز دکەم لچەند ژاژی بڕوودا، جاسوسکی تایبەتم بە (سلەمانی) ناردبوو، لم ساتدا گەیشتە و نامیەکی لە (مستەفا ساباخی) یەوە، – کئەستا لسلەمانییە، بە (قادرئاغا)هناوە و ناوەڕکەکەی کت و مت وەك ئو دەنگوباسانەی سەرەوە، سەرباری ئوانش نووسیوەتی: پیتا پیتا لەلایەن دەوڵەتی عوسمانی یەوە، هەزی سەرباز و جبەخانە، بە (سلەمانی) دەن، هەر لو ژاژدا (3) تابوور سەرباز بە ناوچەی (پشدەر) نەردراوە و لە ئستەمبوێشوە، تلگراف گیشتووە، کە هموو هزی عەرەبی عەراق خیان لبەر بکەن و چکدار بکرێن و چاوەڕی فرمانی تازەبن.

10ی ڕبیعی دووەمی 1298 کچی (11- 3- 1881ز)

پەراوێزەکان:

- مەبەست لە ئەحمەد بەگی یاوەری جەنگی سوتان عەبدولحەمیدە، کە وەك نوێنەری تایبەتی سوتان هاتە لای شخ عوبەیدوڵا تازی بکات سەردانی ئەستەمبوڵ بکات بۆ گفتوگۆ لەگەڵ سوتان.

** هزی پیران لە بیتوێن نیشتەجێن، ئەو کاتە سەرکی هزەکە

مامەندئاغای پیران بوو، ناوەندی هێزەکەش گوندی سەرخمە بوو لە بیتوێن.
*** چڵیبا: شۆیەکی تایبەتی خەت نووسینە، کە خەشنووسەکان بۆ مەشق و ئاهەنگان و نموونەی خەیان بۆکاری دەهێنن، ئەمجارە نووسینە زۆرتر حەرف و نووسین، لەسەر یەکتر دووبارە دەکەنەوە و تەکەڵاو و پەکەڵاو دەکەن. بۆ ئاگاداری خوێنەرانیش دەبێ بڵێم کە: حەسەن عەلی خانی گەووسی- خاوەنی ئەم نامانە، یەکێکە لەخەشنووسە بەناوبانگەکانی ئێران.

ماویەتی ……

کازمی کەدەنگی نیشتمانییە یان کەدەنگی گەندەکارانە؟ … ئەحمەد رەجەب

ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کێشەکانی گەلی عێراق بە هەی پەتای کۆرناو دابەزینی نرخی نەوت و هەرەسهێنانی سامان و ئابووری وڵات دژوارو قورستر ئەبێت و ئەمە لەلایەك و لە لایەکی تردەوە حزبە گەندەڵەکانی پشکپشکێنە شەریانە لە سەر پلەو پایەو دابەشکردنی پێستەکانیان لە کابینەکەی سەرۆك وەزیرانی ئاسپێردراو مستەفا کازمی و هەمووشیان درێزنن و ئەیین کازمیمان سەرپشك کردووە ئازادانەو سەربەخۆ وەزیرەکانی دیاری بکات..
ڕاپەڕین و خۆپیشاندانەکانی خەڵکی بەغداو شارەکانی ناوەڕاست و خواری عێراق لە 1 تشرینی یەکەم { ئوکتۆبەر} ی ساڵی 2019 تا سەرهەڵدانی کۆرنا ببوونە مایەی سەر ئێشە بۆ حکومەتەکەی عادل عەبدولمەهدی و دەستوپەیوەندەکانی و دەستی دەرەکی کە لەلایەن خۆپیشاندەران بە بکوژانی زیاتر لە 600 و بریندارکردنی زیاتر لە 25000 و گرتن و زیندانیکردنی هەزاران وبەسەروشوێنکردنی زیاتر لە هەزار چالاکەوان و هاوڵاتی تاوانبارن و هەرزوو عادل عەبدولمەهدی دەستی لەکارکێشایەوە.
نزیکەی 6 مانگە ڕاپەڕین و خۆپیشاندان هەگیرساوەو خوێنکی زۆریش

رژاوەو، نە کازمی و نە حزبە گەندەلەکان بە هیچ شێوەیەك باسی راپەرینەکە ناکەن و، داخوازییەکانی جەماوەری گەل پشتگوێ ئەخەن و، ئەم پشتگوێخستنە ئەبێتە هۆی دروستبوونی هەراو هوریاو بار گرژی گەورەترو مەترسیدارتر لەوانەی پێشتر رووياندا‌وەو، ئەمەش هاوکاتە لە گەڵ بڵاوبوونەوەی کۆرناو تەنگوچەڵەمەی کێشەی قوڵی ئابووری و، لێرەدا پێویستە هەڵوەستەیەك لە سەر چارەسەرکردنی کێشەکان بکرێت و، لە پێش هەموو کارێك هەڵپژاردنی پێشوەختەو، کازمی لێبڕاوەنگەڵ بە پێچەوانەی محەمەد تەوفیق عەڵاوی کە وادەیەکی دیاریکردو، وادەکەش لە سالێك تێنەپەڕێت هەڵپژاردنی گشتی پێشوەختەی پەرلەمانی عێراق ئەنجام بدات.ssssssssssssss
سەرۆك کۆمار بەرهەم ساڵح لە رۆژی راسپاردنی مستەفا کازمی بۆ پێکهێنانی حکومەت وتی : کەش و هەوای ئەمڕۆ ""دیموکراتیانەیە"" و، لە رابردوودا کاتێکی دژوارمان لە مێژووی عێراقدا بەسەربردو رووبەرووی ناڕەزایی جەماوەری بەرفراوان بووینەوەو، داوای چاکسازی و راستکردنەوەی هێلی سیاسی ولاتەکەمانیان ئەکرد لە گواستنەوەی دەسەڵات و دەست لە کار کێشانەوەی عادل عەبدوالمەهدی، پێخۆشحاڵم بە"" کەدەنگی نیشتمانی"" کازمی رائەسپێرم و، پرسیار ئەوەیە سەرۆك باسی کام کەدەنگ ئەکەن؟ زیاتر لە نۆەی خەڵکی عێراق راپەریوەو کازمیان ناوێت و بە بکۆژی خێپیشاندەران و دزو پیاوی بێگانە ناوی ئەبەن و، هەر بەرزتان کە لە گەل نوێنەری خێپیشاندەرەکان کۆ بوونەوەو وتتان داخوازییەکانتان رەوایەو کەسێکی گونجاو بۆ سەرۆك وەزیران دائەنێن و، باسی کام کەدەنگی ئەکەن؟ کەدەنگی حزبە شیعەکان، حزبەکانی پشکپشکێنەو گەندەڵی و مافیاو دز ماوەی 17 ساڵە خەڵك ئەکوژن و سوکایەتی بە کەرامەتی مرۆڤەوە ئەکەن و پارەو سامانی عێراقیان دزی و هەریەك کورو کورەزاو و براو ئامۆزاو و خزمی خۆی هێناوەو، خەڵکیش نانیان نییە بیخۆن!.
حزبەکانی شیعە ئەزانن بەرهەم ساڵح لە دوای دەست لەکارکێشانەوەی عەبدوالمەهدی چەندین جار ناوی کازمی بۆ سەرۆك وەزیران هێناوەو ئەوان پێی رازینەبوون و، لە دانانی عەدنان زورفی تووشی کێشە بوو تەنانەت هەندێ لە حزبەکانی شیعە بەتایبەت تاقمی بەدر بە سەرکایەتی هادی عامری کە پیاوی ئێرانە ویستیان کاری خراپ و نەشیاو دژ بە بەرهەم ساڵح ئەنجام بدەن بەڵام لە بەر گرژی وناتەبایی ناوماڵی حزبە گەندەڵەکان وبێتوانایان سەرۆك کۆمار هوشداری ئەوەیدا ئەگەر لایەنەکان ڕێگری لە پێکهێنانی حکومەتی نوێ بە سەرکایەتی کازمی بکەن، ئەوە دەسەڵاتە دەستوورییەکانی بەکارئەهێنێت و پەرلەمان هەڵئەوەشێنێتەوەو حکومەتی کاتی پێکئەهێنێت.

گیروگرفت و کێشەکانی کازمی پێ پێشکەشکردنی کابینەکەی لەمڕۆوە دەستپێئەکات و، حزبە گەندەڵەکان سورن لەسەر پشکی خۆیان بە پێی(بەرکەوتی هەڵپژاردن) و، پێشتر وتیان کازمی ئازادو سەربەخۆیە لە دانانی وەزیرەکان و، لە ئێستادا
رووبەرووی ناکۆکی و بارقورسی ئەبێتەوە لە دانانی کەسانی تکنۆقرات و رازیکردنی ئەو حزبانە و، وادەرئەکەوێت حکومەتەکەی کازمی دوور نییە لە سیستەمی پشکپشکێنەی حزبەکان و پێکهاتەکان کە بە (بەرکەوتەی هەڵپژاردن) ناسراوەو، ئەمەش پاڵ بە چاودێران و تەنانەت ئەندامانی پەرلەمان ئەنێت زۆر گەشبین نەبن لە حکومەتەکەی کازمی چونکە هاوشێوەی حکومەتەکەی عادل عەبدولمەهدیە لە بیرکەی دامەزراندن و دابەشکردنی پشکی حزبەکان بە سەر بلۆکەکان (کوتلەکان) و هێزە سیاسییەکان.
چەلەحانی و دەمەقاڵە لە نێوان حزبە کانی پشکپشکێنە گەرمەو هەریەك لە سەر ئاوازێك ئەخوێنێت بێ نموونە سائیرونی موقتەدای خاهەکەش ئەییت .ئگەر کارنامەی حکومەت داواکارییکانی ئێوان و خێپیشاندەرانی تیادا جێگەی نەکرابێتەوە ئەوا ئامادە نین لە پەرلەماندا دەنگی پێبدەن و پێویستە حکومەتەکەی کازمی رووبەرووی گەندەڵی و گەندەڵکاران ببێتەوەو پرۆژەی چاکسازی بخاتەوو، تاقمی (الفتح) ی عامری گاڵتەی بە هەڵپژاردنی کازمی دێت و بە ئاشکرا پێدائەگرێت بێ ئەوەی زۆرتری بەرکەوێت و، جموجۆڵ بە مانەوەی مەلیشیاکان لە کاردایەو عامری و مالکی و عەمار الحەکیم ئەیێن پێویستە هێز لە دەستی شیعە بمێنێتەوەو، تاقمێکی تریان داوای تەسەندنەوەی خوێنی قاسم سلێمانی و مەهدی موهەندیس ئەکەن و، تورکمان داوا ئەکەن پشکی پێکهاتەکان (جیا لە عەرەب و کورد) پشتگوێی نەخرێت و، بارودۆخەکە زۆر ئاڵۆزەو خەڵك وایئەزانی راسپاردنی کازمی سەرەتای قۆناغێکی نوێە لە سەر ئاستی یەکێتی نیشتمانی و کازمی بە سەر تایفەگەری و گەندەڵی زاڵ ئەبێت و، بە هیچ شێوەیەك رازی نابێت کەس فەرز بکرێت بەسام هەموو کارەکانی بە پێچەوانەی خواستی ئەو ئەکرێت.
حزبە شیعەکان لە سەر پێستی وەزیرەکان شەریانەو هەموویان بێ بەرژەوەندی خۆیان باسی دەستوور ئەکەن و، حزبی واش هەیە بە ترس و لەرزو لە ژێر لێوەوە ئاماژە بە خێپیشاندانەکان و تێکۆشانی شەقام ئەدات.
هەرچەندە کورد بە هێی نامەی پشتگیری پێشوەختەی نێچیرڤان بارزانی سەرکی هەرێم لە کازمی هەڵەیەکی گەورەی کردو پاشان مەسعود بارزانی و لاهور شیخ جەنگی لە ڕێی تەلەفونەوە پشتگیری خۆیان نیشاندا تا ئەم کاتە هیچ گفتوگۆیەکی فەرمی لە نێوان کوردو کازمی

نەکراوەو بەڵام لەملاو لەولا لە زاری ئەندام پەرلەمانی ئەم حزب ئەو حزب (ئەستێرەکانی شاشەی تەلەفزیۆنەکان) دەنگێیەك ئەبیستڕت کە کازمی هەرچەندە نەهاتووتە کوردستان ئەمەی کردووەو ئەوەی ئەنجامداوەو، مادەی 140 و کێشەکانی نێوان بەغداو هەرێم چارەسەر ئەکات و کەسیان دڵنیانین لەوەی ئەیڵێن و بە ئەم وشانە دەستپێئەکات : (وابزانم، یان بە بڕچوونی من و لە پاشان ئەڵێن با پەلە نەکەین وچاوەروانی سەرکردایەتی بکەین).
محەمەد عەللاوی یان عەدنان زورفی و هەروا مستەفا کازمی دوو رووی دراوێکن و هەموویان لە لای شەقام و جەماوەری راپەریو وەك یەکن لە گەندەڵیی و دزی و، هەرچەنێك بێت وئاستەنگ بێ کازمی دروست بکرێت کابینەکەی لە پەرلەمان تێئەپەڕێت و لە گەڵ نەمانی کۆرۆنا خێپیشاندان دەستپێئەکاتەوەو وەك حکومەتەکەی عەبدولمەهدی ناچار ئەکرێت دەست لە کار بکێشێتەوە.
پێویستە هەمو لایەك هەوڵبدات بێ :
دامەزراندنی حکومەتێکی نیشتمانی گوزارشت لێ هەموو لایەنێ سیاسیێکان و گەل بکات و دوور بێت لە حزب و پشکپشکێنەی تایفەگەری و ، ئەوە بووەتە خواستی گەل و هەر ئەو حکومەتەش ئەتوانێت کێشە مەترسیدارەکانی عێراق چارەسەر یکات.
ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی پاك و بێگەری پێشوەختە.
ئاورێك لە شەقام و خێپیشاندەران و خەڵکی راپەریوی بەغدای پایتەخت و (9) نێ شاری ناوەراست و خواروووی عێراق بدرێتەوەو خواست و ئامانجەکانیان بهێننەدی.
لە هەمووی گرنگتر دەزینەوەی بکوژانی خێپیشندەرانە و بدرێنە دەست دادگاو سزا بدرێن.
هەوڵبدرێت مووچەیەکی شایستە بێ 600 شەهیدو 25000 بریندداری راپەرینەکە دابین بکرێت حکومەت شەهیدەکانی به شەهیدانی گەل ونیشتمان رابگەنێت..
بە زووترین کات زیندانیانی راپەرینەکە ئازاد بکرێن و لەلایەن دەزگاکانی پۆلیس و دادگاکان بانگنەکرێن بێ لێپرسینەوەو ئەوانەی بەسەروشوێنن بدزرێنەوە.
گەندەڵکاران بدرێنە دادگا.
هەنگاوی بەپەلە بنرێت بێ دابینکردنی نان و پێداویستییەکان بێ گەیەنەت بەتایبەت چەوساوەو هەژاران.

20/4/2020

لە ساڵیادی ڕۆژنامەگەری کوردیدا … ئەحمەد کامەران

هاوشێوەی هەموو گەلانی جیهان,گەلی کوردیش سەرای ئەو داگیرکاری و چەوساندنەوانەی کە لەبەرامبەری ئەنجام دەدرا, بەڵام توانی ببێتە خاوەن دەنگێکی ئازاد لە ڕێگای دامەزراندنی ڕۆژنامەگەری کوردیەوە , کە بۆیەکەم جار لە22ی نیسانی ساڵی 1898 لەشاری قاهیرە , لەلایەن میدحەت بەدرخان و جەلالەدین بەدرخانەوە یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەی (کوردستان) چاپ کرا, کە بە دامەزراندنی ئەو ڕۆژنامەیە بووە دەرگایەك بۆ فراوانبوونی کاری ڕۆژنامەگەری کوردی لە کوردستان, ئەمەش سەرباری ئەوەی کە بەردەوام ڕۆژنامەگەری کوردی لەژێر هەڕەشەی داگیرکەران بوو لەو کاتەدا بەڵام توانی ببێتە دەنگێکی گەورە بۆ گەلی کورد و ئازارەکانی لەو سەردەمانەدا.
هەر لەگەڵ دامەزراندنی ڕۆژنامەگەری کوردی و پێشکەوتنی ڕۆژنامەی کوردی لە ئەمڕۆدا , بەڵام ڕۆژنامەنووسان بەردەوام لەژێر هەڕەشەی تیرۆر و دەستگیرکردان لەلایەن دەسەڵات دارانەوە, ئەگەر چی لەباشووری کوردستان ساڵانێکی زۆرە خاوەن قەوارەیەکی سەربەخۆی خۆیە لەبەرەوبەردنی کاروبارەکانی دا , بەڵام نەتوانراوە هەتاوەکو ئێستا لەلایەن حکومەتەوە قەوارەیەکی سەربەخۆ بۆ کاری ڕۆژنامەگەری و ڕۆژنامەنووسان فەراهەم بکرێت, کە ئەمەش ڕۆژ بەدوای ڕۆژ کاری ڕۆژنامەگەری کوردی دەکەوێتە ژێر هێلی مەترسیەوە , بەتایبەتی بۆ ڕۆژنامەنووسانی ئازادی خواز ,کە وا دەکات ئەو ئازادی خوازانە دەنگیان کپ بکرێتەوە و, چیتر دەنگیان بە ئازادی بەرز نەکەنەوە لە بەرامبەر هەر ناداپەروەرێك کە دەیبینن.

ژمارەی دووبارەکراو … کۆنعان مدحەت

لە سەر پەناکورسییە لە بیرکراوەکەی
ژێر پیرەداری
جێ دەمەتەقەی چڵەکان
بەتەیی
بیرتم دەخاتەوە.
ژمارەیەکی کوژاو لە گڵا و
چەی دوو ساڵە و
ئاوات..
چەن ئەو هەمو پیاوانەی
بە خەونی موتوربەکردنی تیلەچاو
گیانیان دەرهات..
تایبەت ئەو دەمانەی
کە لە زانکەوە
شەکەت
شەکەت
تارمایی لە خە بەهەزترت
پێشی دەخستی و
دەهاتی..
یادت
لەم پیرەدارە شڵژاوە
پترتر
دەمشڵژێنە
بەباکی و
تەپڵەبوونی بەخوێندنەوەمت
منی لە سەر تەختە کورسیی لە بیرکراو
لە خە دەتەرێنە
ئا ئەو پیاوە پرج تەنک و تەرایە
سەردەمانە
زایەڵە و
تیشکی ئاڵەسکاوتی
تا درەنگانە.. دائەهێنا
چەن لەمی تڵەی کەنار

لە ژێر دەستیا
تەکەو و
خەنەیی.. هادەکشای
ئا ئەو پیاوە
من
وا بە دەسکە گوڵ و
دیوانە شیعرەوە
لەسەر هەمان پەناکورسی جۆڕووانمان
چەماوە چرکەکانی کاتژمێری
جاران دەهەنمەوە
بە ئەوەی لا
لە ژمارە خە دووبارەکراوەکەم
بکەیتەوە
٢٥/١٠/٢٠١٣
کفری

بووونی پەکەکە لە باشوری کوردستاندا شەرعی نییە، بەڵام بووونی سوپای داگیرکەری تورکیا شەرعییە! .. ڕزا شوان

ڕۆژی دوو شەممە (٢٠/ ئەپریل/٢٠٢٠) نەچیرڤان بارزانی، کە شێخ جەعفەر مستەفا و مستەفا سەید قادری لەگەڵدا بوون، لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانیدا دەربارەی کێشەی (زینی وەرتە) و بەردووماننکردنی زینی وەرتە و کەمپی ئاوارەکان لە مەخموور، لە لایەن فڕۆکە بەفڕۆکەوانەکانی تورکیاوە، کە لەو کەمپەدا خوشک و برا کوردە ئاوارە ڕاونراوەکانی باکووری کوردستان لێی نیشتەجێن، ئەو بەردووماننە بووە هەی شەهید بووونی چوار کوردی ژن و منداڵ و بریندار بووونی چەند کەسکی سڤیلی بەتاوان.. کەچی ڕاگەیاندنە بکەرگیراوەکانی تورکیا لە باشووری کوردستاندا، ڕاستیەکیان

چواشکردوو.. وا رایاگەیاند (لەم بەردوومانەدا چوار گەریلا) ی پەکەکە کوژران.

لەو کەنگرەیەدا، رۆژنامەنووسەکان، کە بە زەری ئەو رۆژنامەنووسانە بانگکرابوون کە پاشکۆی حیزبە دەسەڵاتدارەکان بوون.. دەربارەی پەکەکە و کۆشەی زینی وەرتە و بەروومان کردنی وەرتە و کەمپی ئاوارەکانی مەخموور پرسیایان لە نەچیرڤان کرد. نەچیرڤان وەڵامی دانەوە و وتی:"زەر جار باسمان لەوە کردووە کە بوونی (پەکەکە) لە هەموو کوردستانی عەراق بە شەرعی نازانین" وتیشی:"ئەمە بەشکین لە عەراق و هەرەمی کوردستانیش لە چوارچێوەی عەراقدا، دەرفەتی ئەوە نادات بە هیچ شێوەیەک هەزی دیکە ببڕتە هەکاری کۆشە بە دراوسکانمان" وتیشی"کە پەکەکە بیەوە یارمەتی هەرەم بدات، ئەوەیە کە دەبە هەرەمی کوردستان چێ بکات" نەچیرڤان بارزانی پاکانەی بە تاوانکانی تورکیا کرد و پاساوی بە بەردوومانکەی کەمپی پەنابەرانی مەخموور هەنایەوە، وتی:"مەخموور لەژەر کنترڵی دەسەڵاتی هەرەمی کوردستاندا نییە، لەژەر دەسەڵاتی عەراقی فیدرالییە، واتە ئەو پێوەندی بە هەرەمی کوردستانەوە نییە"
من پەکەکە نیم و بە ناوی ئەوانیشەوە قسە ناکەم، ئەوان خۆیان دەتوانن وەڵامی قسەکانی نەچیرڤان بدەنەوە یا نەدەنەوە.. بەڵام من وەکو کوردێکی کوردستان پەروەر و خەمخۆرەکە گەلەکەم قسەدەکەم، وەڵامی قسەکانی نەچیرڤان دەدەمەوە.
با نەچیرڤان بارزانی باش ئەوە بزانێت کە کوردستان لە ئەوپەڕی باکووریەوە تا دەگاتە ئەوپەڕی باشووری.. لە ئەوپەڕی رۆژهەڵاتیەوە تا دەگاتە ئەوپەڕی رۆژئاوای.. نیشتمانی هەموو کوردێکی دەسزە و مۆک و تاپۆی هیچ هەز و بنەماڵە و حیزبێک نییە، شۆن و نیشمانی شەرعی هەموو کوردستانپەروەرەکە.. تەنیا شۆنی شەرعی ناپاکان و خۆفرۆشان و کوردستان فرۆشان و جاشە بەکرێگیراوەکان نییە.
لە نەچیرڤان دەپرسین: ئایا بوونی بە هەزاران سەربازی تورکیا، کە زیاتر لە سی مەنگەی سەربازییان لە پارێزگای دهۆک و هەولێر لە باشووری کوردستاندا هەیە.. بە لاتانەوە شەرعییە؟ وەراوتانە جارێک لە جاران، تەنانەت گەر لەژەری لەویشەوە بێت، ئەوە بۆن، کە بوونی لەشکری تورکیای داگیرکەر لە سەر خاکی باشووری کوردستان و لە رۆژئاوای کوردستاندا ناشەرعییە..؟؟ رۆژی لە رۆژان داواتان لە تورکیا کردووە کە سەربازکانیان لە باشووری کوردستاندا بکشنەوە..؟ بەگومان نەخەر، ئەوە چۆن کفری وا دەکۆن.. کەچی بە پەکەکە دۆن دەبە هەرەمی کوردستان چێ بکات.. ئەم قسەیەت تەنیا

لە بەرژەوەندی داگیرکەران و دوژمنانی کورد و کوردستان دایە.
هیچ کاتێکیش گومم لێتان نەبووە، کە بە فەرمی سەرکەنەی بەرددوومان و تاوانەکانی تورکیا بکەن، بە پێچەوانەوە، کەناڵێکی بەکرێگیراوەکانی تورکیا لە باشووری کوردستاندا، کە کەسانێکی خەفرەش بەناوبانگن دەبەن، بە زەردەخەنەوە رایان دەگان" فڕۆکەکانی تورکیا بارگای پێکەکیان لە مەخموور بەردوومان کرد". لەو بەوایەدام گەر چاوساغی و سیخوڕی بە تورکیا نەکرێت، تورکیا بە وردی ئەو زانیارییانە دەربارەی جموجووڵی پێکەکە نازانێت.. دەستەاتی هەرەمی کوردستان، ئاگاداری سوانەوەی فڕۆکە جەنگی و فڕۆکە بەفڕۆکەوانەکانی تورکیان، بەسەر ئاسمانی باشووری کوردستاندا.
ئەی بە دەم و گوڕ و چاوتان دەگرن، کە دژانە فڕۆکە جەنگیەکانی تورکیا، گوندەکانی باشووری کوردستان بەردوومان دەکەن و منداڵ و ژن و لاوی کورد شەهید دەکەن و مەڕ و ماڵاتیان دەکوژن و باخ و دارستانەکانی کوردستان دەسووتێنن، ئەم گوندنشینانە نە پێکەکەن و نە بارگاکانی پێکەکەشیان لەوە نزیکن.. ئەی بە ئەم تاوانانە نامەردیانە تورکیا سەرکەنە ناکەن؟! راگەیاندنەکانی ئەوە، زەر بە شەرمانە، دەڵێن: ئەمە فڕۆکە جەنگیەکانی تورکیا لە (فڕانە) شوێندا، بارگاکانی پێکەکەیان بەردوومان کرد.. ناڵێن گوندەکانیان بەردومان کرد.. دەڵێن چەند گەریلایەکی پێکەکەیان کوشت، ناڵین چەند ژن و منداڵێکی کوردیان شەهید کرد، بەمەش شەرعییەت بەم تاوانانەی تورکیا دەدەن.
ئەی بووەنی بە دەیان میت و هەواگری و سیخووڕی تورکیا، لە شارەکانی هەولێر و دهۆک و سەران و کەرکووک کە بە ئاشکرا دەن و دەچن بە شەرعی دەزانن؟ لە هەولێری پایتەختدا، مەشق بە جاشی کورد و بە بەرەی تورکمانی دەکەن؟
نەچیرڤان وتیشی:"ئەمە بەشکین لە عەراق و هەرەمی کوردستانیش لە چوارچێوەی عەراقدا، دەرفەتی ئەوە نادات کە بە هیچ شێوەیەک هەزی دیکە ببەستە هەکاری کەشە بە دراوسێکانمان" ئەوە بەشکن لە کام عەراق؟ لەو عەراقەی کە شاری هەڵەبجە و بە دەیان شوێنی تری کوردستانیان کیمیاباران کرد؟ لەو عەراقەی کە کوردیان ئەنفال کرد؟ لەو عەراقەی کە هەشت هەزار بارزانی و بیست هەزار کوردی فەیلیان زیندەبەچاڵ چکەی کردن؟ لەو عەراقەی کە پێنج هەزار گوند و شارچکەی کوردستانیان وێران کرد؟ ئەوە لە کوردستانی سەربەخۆ، هاتنە سەر ئەوەی کە بڵێن ئەمە بەشکین لەو عەراقەی کە (لە سەدا پێنجا و یەک)ی خاکی باشووری کوردستانیان داگیرکردووە.

کامانەن (دراوسێکانمان) تورکیا و ئێرانی داگیرکەرانی کوردستان، کە بە هەزاران کوردیان شەهیدکردووین و دەستێیان بە خوێنی بێتاوانانی کورد سوورن، رەژ نییە کە لاوێکی کورد لە سێدارە نەدەن.. داگیرکەرانی کوردستان بە دراوسێکانمان دەزانێ؟
نەچیرڤان، لە وەڵامی پرسیاری رۆژنامە نووسێکدا، وتی"مەخموور لەژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستاندا نییە، لەژێر کۆنترۆڵی حکومەتی فیدراڵیدایە، واتە ئێوە پەیوەندی بە هەرێمی کوردستانەوە نییە.." دەپرسین، کە کەرکووک و خانەقین و دوزخورماتوو و پردێ و مەخموور و شەنگالی دەڵاندن و خستیانیانە بن دەستی ئێو عێراقی کە ئێوە بەشەکن لێی؟ ئەم قسەکەتان ئێوە دەگەیەنێت، حەقیشتان بەسەر شاری کەرکووک و شارێ کوردستانییە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستانەوە نییە.. کەواتە بە کوردتان لێو ناوچێ کوردستانییانە بە گورگان خوارد دا..؟؟
ئەی کە ئێردەگانی داگیرکەر، وتی:"مووسڵ و کەرکووک و هەولێر، دەبێ بگەڕێنەوە
بە باوەشی تورکیا" گەر تەنیا بە قسەش بوایە، بە هیچ قسەیەکتان نەکرد؟
من دژی مافەکانی تورکمان نیم، بەڵام هەموو تورکمانەکان لە هەولێردا کەبکرێنەوە، پەی دوو چارەگێ نابن، دوو کورسی تەوایشیان نەهێنا، ئێوەی پارتی بە بژێوەندی و بە هاودەنگی خەتان جێگری سەرەکی پەرلەمان و وەزیرەکی هەرەمتان، دا بە بژێی تورکمانی، کەچی بژێی تورکمانی تا ئێمەش وشێ کوردستان بەسەر زاریاندا نایە و هەردەمیش دژایەتی مافەکانی کوردیان کردووە و دەکەن، ناشێن بە حکومەتی هەرەمی کوردستانیش ناوتان نابن، بە (السلطة فی شمال العراق) یا بە (حکومة اربیل) ناوتان دەبەن.. ئێوە بە بژێوەندی خەتان بە زەرینەی خەڵکەن لە پەرلەمانی کورستاندا، بوونێ بە هاوپەیمانی بژێی تورکمانی لە هەولێر.. ئێوەتا وەزیری هەرەمتان (ئایدن مەعروف) کە سەر بە بژێی تورکمانییە، خێی و باوکی و باپیریشی لە کوردستان و لە هەولێر لەدایکبوونێ و هەوای کوردستانیان هەمژیون و بە ئاو و بە نانی کوردستان گورێ بوونێ، کەچی ئایدن مەعروفی بە ئەمەک، لەم رۆژانەدا شکاند و قسەکەی ئێردەگانی جاکاندەوە، بە شەرمانێ لە کەناڵی (تە ڕە تە) ی تورکیدا، وتی:" هەولێر لە ئێستا شارێکی تورکمانییە، بەڵام دیمەگرافیای گۆڕاوە" مەبەستی لەم قسەیەی ئێویە کە کورد هەولێری لە تورکمان داگیرکردووە. ئایدن مەعروف وەزیری هەرەمتان پیاوی تورکیایە (تورک مەن)ە، نە هاوبەستبوونی بە کوردستان هەیە و نە خەشی بە هاوڵاتییەکی کوردستان دەزانێ، ئایدن دەڵێ:"تورکیا

نیشتمانی تورکمانکان" ئایە ئەم قسەیی وەزیرەکەتان، بە شەرعی دەزانیت؟ هیچ وەڵامەکتان دایەوە؟ ئەی بە ناپرسیت کە زیاتر لە (بیست و پێنج) ملیۆن کورد لە باکووری کوردستاندا هەیە، نەک هەر وەزیر و وەزارەتێک، بەڵکو تەنیا بەڕێوەبەرێکی گشتیشیان نییە.. تا ئەمڕۆش تورکیای ڕەگەزپەرست دانی بە ناسنامەی نەتەوەیی کورد دا نەناوە.. نکوولی لە بوونی کورد لە باکووری کوردستاندا دەکات.. ئەی ئەمە بە شەرعی دەزانن؟

تورکیا، خەریکە لە کەرکووکی کوردستانی (٦٠٠) کەسی تورکمان لە بەرەی تورکمانی بە جاشی بکرێ بگرێت، مانگانە (٨٠٠) دولار بە هەر چەکدارێکیان دەدات، دەنگەی ئەوەش هەیە کە (٢٠٠) چەکداری تورکمانی کەرکووک، لە لایەن سوپای تورکیاوە لە شاری (سلێپی) کوردستانیدا، مەشق و ڕاهێنانیانی پێ کردوون. مەبەستی تورکیاش لەم چەکدارانەی تورکمان ئەوەیە.. کە بیانکات بە کڕی کورد دا، لە کەرکووک د گەچێ بە کورد بکەن و کێشە بنێنەوە، تا تورکیا بیکات بە بیانوو، بە ناردنی هێز بۆ کەرکووک. ئەی بە باسی ئەمە ناکەن و بە ناڕەن ئەمە ناشەرعییە و دەستوەردانە لە کوردستان؟ ئەمانە و زۆر شتی تر لەبن بڕەدان، گەر بمانەوێت بیخەینە سەر بڕە.
وەکو لە سەر دوو سێ کیلەمەترەکی زینی وەرتێ، لە یەکتری مەڕ و گفبوونەتەوە و یەکتری تاوانبار دەکەن.. ئەی بە هەموو لایەکتان جقە و نقەتان لەوە نایات.. بە هیچ کلاجێک ناوی کەرکووک و شوێنە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستان ناهێنن؟؟ دەزانن دەی کوردستان و قودستی کوردستانتان بە چی دەردێک بردووە؟
تا کەی خەپەرستی و دەسەاتپەرستی..؟؟ تا کەی یاری بە چارەنووسی گەلە داماو و کەڕە و بەدەرتانکەماوە دەکەن..؟؟ نۆکەری تورکیا و ئێران و عێراق تاکەی..؟؟
لە (هیتلەر) یان پرسی: هیچوپوچترین کەس لە ژیاندا کێیە؟
وتی:"ئەوانەن کە یارمەتیان دام بۆ داگیرکردنی نیشتمانەکانیان"

کوردیش دەڵێت:"هەزار ساڵ بکەیت بگانە پەرستی.. هەر دەبێت بهێنیت نوشوستي"
٢١/ ئەپریل/٢٠٢٠